Пункт 12^1 частини першої статті 38 БКУ

Інформація про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2024 році

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан, який наразі продовжено.

У цьому документі, підготовленому відповідно до вимог пункту 12^1 частини першої статті 38 Бюджетного кодексу України, зазначається про фіскальні ризики, до яких можуть бути чутливими державні фінанси в Україні у 2024 році в умовах ведення неспровокованої брутальної війни російською федерацією, та наводяться рекомендації щодо заходів, яких слід вживати органам державної влади та іншим інституціям з метою мінімізації впливу таких ризиків на бюджетні показники.

Перелік наведених у документі фіскальних ризиків не є вичерпним та буде залежати від зміни перебігу подій на фронті, зовнішніх та внутрішніх умов економічного розвитку, виникнення нових викликів та шоків для країни.

Матриця оцінки фіскальних ризиків за джерелами їх виникнення у 2024 році

ПОТЕНЦІЙНИЙ ФІСКАЛЬНИЙ ВПЛИВ	***Високий*** *(>0,5%ВВП)*	Макроекономічне середовище Діяльність суб'єктів господарювання державного сектору економіки Управління державним боргом та гарантованим державою боргом Сфера сільського господарства та продовольчої безпеки держави Соціальна сфера
	Низький *(<0,5% ВВП)*	Невиконання плану надходжень від приватизації державного майна Фінансовий сектор Надзвичайні ситуації (без урахування НС державного рівня воєнного характеру)
		Висока (> 66%)
		ІМОВІРНІСТЬ НАСТАННЯ ФІСКАЛЬНОГО РИЗИКУ

Джерело: Міністерство фінансів України.

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗМІНАМИ У МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Починаючи з лютого 2022 року вітчизняна економіка функціонує в умовах безпрецедентних викликів та шоків, які мають надзвичайний потужний негативний вплив як на окремі сектори, так і на економіку в цілому. Ефект негативного впливу посилюється невизначеністю щодо термінів та інтенсивності бойових дій, ступеня та масштабів руйнацій. Враховуючи зазначене, ймовірні сценарії розвитку економіки (як оптимістичні, так і песимістичні) повністю залежать від впливу та реалізації безпекових ризиків, а також від темпів та масштабів подолання наслідків повномасштабної агресії рф проти України.

Інша група ризиків формується крихкістю світової фінансової архітектури, яка спричинена значними обсягами накопичених боргів, як суверенних, так і приватних, в поєднанні з багаторічними максимумами ключових процентних ставок на міжнародних ринках.

В підсумку комплекс таких ризиків формує безпрецедентний для вітчизняної економіки рівень невизначеності щодо зовнішніх та внутрішніх умов економічного розвитку, а виникнення нових викликів та шоків для країни викликає необхідність проведення коригування та адаптації сценаріїв економічного розвитку до нових умов фактично у режимі реального часу.

Основні ризики макроекономічного середовища

Ключовим ризиком макроекономічного середовища залишається продовження збройного вторгнення російської федерації на територію України та невизначеність щодо подальших шляхів розвитку війни. Зазначений ризик реалізується через цілу сукупність викликів: безпосередньо бойові дії, фізичну руйнацію виробництв та об'єктів інфраструктури, відновлення яких вже зараз вимагає сотні мільярдів доларів США інвестицій, суттєве зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, збільшення витрат на логістику промисловими та агропідприємствами, зниження рівня їх конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості країни, вимушену міграцію населення.

Бойові дії самі по собі є надзвичайно потужним джерелом ризиків та причиною руйнування економіки України. Навіть після підписання мирного договору ймовірність окремих збройних інцидентів не знижується. Такі дії можуть включати (але не обмежуватися): ракетні удари, удари «безпілотниками», артилерійські обстріли з території рф, агресивні дії системи протиповітряної оборони рф (збиття літаків над територією України або обстріли прикордонних міст), агресія в Чорному та/або Азовському морях, нагнітання ситуації навколо України з метою дестабілізації та інші агресивні та терористичні методи перешкоджання розвитку України.

Також безпосереднім наслідком продовження бойових дій є реалізація ризику руйнування та пошкодження об’єктів інфраструктури. Це стосується не тільки пошкоджень об’єктів енергетики та водопостачання внаслідок бойових дій (в тому числі ракетних ударів), але і руйнування доріг, залізниць та мостів (що ускладнює логістику), а також громадської інфраструктури в районах проведення бойових дій – освітніх та медичних установ, служб захисту населення, фінансового та державного сектору. Все це стримуватиме економічний розвиток та повернення людей. Відповідно до результатів Другої Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення в Україні у період із 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2023 року (RDNA2) станом на 24 лютого 2023 року загальний обсяг завданої шкоди становить щонайменше близько 135 млрд доларів США, а загальні економічні, соціальні та інші грошові збитки сягнули майже 290 мільярдів доларів США. Найбільший обсяг завданих економічних збитків приходиться на торгівлю та промисловість - близько 86 млрд доларів або 30 відсотків (внаслідок руйнації виробничих комплексів, ускладнення доступу до ринків збуту продукції через блокування логістичних шляхів, скорочення попиту, тощо), сільське господарство - 31 млрд доларів або 11 відсотків та енергетику – 27 млрд доларів або 9 відсотків. Також прямими втратами внаслідок продовження збройного вторгнення є управління вибухонебезпечними предметами (включно з розмінуванням та знешкодженням боєприпасів, що не вибухнули), які оцінюються в обсязі близько 38 млрд доларів США.

Внаслідок ракетних ударів по портовій інфраструктурі, блокування зі сторони чорноморського флоту рф руху торгових суден у Чорному морі, що направляються до/з українських портів, існують значні ризики зниження обсягів зовнішньої торгівлі. Окрім погіршення фінансового стану експортерів, у середньостроковій перспективі це може призвести до скорочення валютних надходжень, посилення навантаження на залізничні шляхи та вантажний автотранспорт внаслідок переправлення товарних потоків та руйнування портової інфраструктури. Додатковим чинником, який може позначитися на обсягах експорту вітчизняної продукції, є ризики продовження обмежень сусідніми європейськими країнами

щодо імпорту з України або транзиту окремих продовольчих товарів. Така ситуація також може додатково негативно позначитися на фінансовому стані аграрних підприємств та знизити рівень їх ділової активності.

Крім реалізації безпекових ризиків, які пов'язані з веденням безпосередньо бойових дій, все суттєвіше на стан економіки впливають і наслідки повномасштабної війни, які змінюють структуру та характер економіки, оскільки кожен місяць війни призводить до додаткових втрат та зменшення потенціалу розвитку в середньостроковій перспективі. За оцінками RDNA2 загальна сума потреб у відновленні та відбудові оцінюється у майже 411 млрд доларів США.

Так, системне скорочення основного капіталу відбувається як через фізичну руйнацію підприємств, об'єктів інфраструктури, так і внаслідок неможливості повноцінного використання в економіці значної частини території, яка зазнала окупації та руйнівних наслідків проведення активних бойових дій. Так, за оцінками RDNA2 обсяги потреб на відновлення та відбудову найбільш капіталоємних галузей оцінюються на рівні 92,1 млрд доларів США по транспорту, 47 млрд доларів США по енергетиці та видобуванні корисних копалин.

Внаслідок відтоку людського капіталу через глибоку соціалізацію та працевлаштування значної частини біженців за кордоном, уповільнюються процеси повернення мігрантів з інших країн до України. Такі тенденції у середньостроковій перспективі посилюють ризики демографічної кризи, яка спричинена низькими темпами народжуваності та високими темпами старіння населення у попередні роки. Додатковими викликами, вплив яких на скорочення робочої сили буде зростати, є загибель та каліцтво військовослужбовців та невійськових, проблеми соціалізації та працевлаштування біженців.

Втрата посівних площ через окупацію, замінування або близькість до районів активних бойових дій, знищення врожаю та важливих інфраструктурних об'єктів, порушення технологічного процесу вирощування, у тому числі внаслідок дефіциту робочої сили та обмеженості у фінансових ресурсах, створює ризики отримання низького врожаю зернових культур. Економічними наслідками цього є зменшення експортної спроможності аграрного сектору та, відповідно, валютних надходжень від експорту, падіння виробництва у переробній промисловості, дефіцит продовольчих товарів на внутрішньому ринку та зростання споживчих цін на харчові продукти, що займають значну частку у споживчому кошику.

Порушення ланцюгів постачання, руйнування інфраструктури, виробничих та складських потужностей, необхідність формування нових торговельних зв'язків та ланцюгів постачання та можливе подорожчання сировини та енергоносіїв у короткостроковому періоді може спричинити ризик прискорення інфляційних процесів. Залежність значної кількості економічних процесів від кон'юнктури світового ринку та необхідність закуповувати значну кількість сировини та обладнання за кордоном за іноземну валюту, в сукупності із скороченням валютних надходжень внаслідок низьких обсягів експорту та значних переказів з-за кордону формує залежність валютного ринку від надходжень коштів міжнародної допомоги. Відповідно будь-яка затримка або навпаки перевищення притоку валюти цим каналом може призвести до зростання волатильності обмінного курсу. І хоча в короткостроковому періоді вірогідність реалізації цих ризиків доволі незначна, у середньостроковому періоді, враховуючи обсяги робіт та матеріалів необхідних для відбудови України, інфляційні та девальваційні ризики стають більш ймовірними.

Іншим ризиком, що може поставити під загрозу повоєнне відновлення, може стати недостатньо швидке проведення реформ, що уповільнить інтеграційні процеси України до ЄС, послабить інституційну спроможність органів влади чи громадських організацій, погіршить інвестиційну привабливість та руйнуватиме репутацію України за її межами. Неспроможність системи державного управління впоратись зі своїми обов'язками, в свою чергу, створює ризики поширення неформальних та/або незаконних видів діяльності, таких як: контрабанда, контрафактне виробництво, нелегальні фінансові потоки, незаконна торгівля, ухилення від сплати податків, торгівля людьми, організована злочинність тощо, що підриватиме економічний прогрес і зростання.

Додатковим вагомим комплексом ризиків, які потенційно можуть негативно вплинути на стан економічного розвитку, є глобальні дисбаланси, викликані реакцією центральних банків провідних країн світу на стрімке зростання інфляції, в першу чергу через зростання цін на ринках сировинних товарів. Надзвичайно стрімке і суттєве зростання ключових процентних ставок в усіх розвинутих країнах світу створює додаткові ризики для їх економічного зростання в середньостроковій перспективі, пригнічує глобальний попит, формує загрози для глобальної фінансової стабільності тощо.

Отже, одним з ймовірних наслідків глобальних дисбалансів, який може бути реалізований у середньостроковій перспективі, є світова економічна криза, яка може виникнути внаслідок суттєвого ускладнення для фінансового та корпоративного секторів можливості обслуговувати власні боргові зобов'язання, або навіть банкрутства. Навіть за помірного сценарію – відсутності «ефекту доміно», тобто швидкого поширення неплатоспроможності між фінансовими установами, це посилить рівень невизначеності на міжнародних фінансових ринках та змусить центральні банки повернутися до політики кількісного пом'якшення, що, скоріше за все, сприятиме росту цін на ключових товарних ринках та відновить зростання інфляції у провідних економіках світу, а також додатково вплине на темпи їх економічного зростання. Вплив такого ризику на вітчизняну економіку у середньостроковій перспективі може бути реалізований у вигляді ймовірного скорочення фінансової та військової допомоги від міжнародних партнерів у післявоєнному періоді (зокрема, гальмування реалізації планів відбудови України). Наслідком цього може бути сповільнення зростання інвестицій у повоєнну відбудову виробничих потужностей окремих підприємств, орієнтованих на зовнішні ринки, та об'єктів цивільної інфраструктури, скорочення розвитку внутрішнього ринку тощо.

Ризик поновлення зростання цін на світових енергетичних ринках може бути реалізований, як внаслідок продовження повномасштабної агресії рф проти України, так і в результаті вжитих заходів розвинутих країн, спрямованих на подолання імовірної економічної кризи, яка може бути спричинена «борговою бульбашкою». Для вітчизняної економіки реалізація такого шоку буде мати характер збільшення частки витрат на закупівлю енергоресурсів у структурі собівартості виробництва в найбільш енергоємних галузях економіки, та, відповідно, зменшення резервів для фінансування проектів відновлення і розвитку, а також зменшення конкурентоспроможності продукції та прискорення інфляційних процесів.

Також зберігаються ризики подальшого зростання світових цін на продовольство, що в значній мірі може бути спричинено наслідками агресії рф проти України, зокрема внаслідок блокування руху торгових суден у Чорному морі та фізичного знищення портової інфраструктури, відновлення якої потребує часу та значних ресурсів. Цей фактор, в поєднанні з глобальними змінами кліматичних умов (поширення засух) або іншими непередбачуваними подіями в країнах - виробниках сільськогосподарської продукції, може призвести до посилення торговельних обмежень або перебоїв в постачанні, що в підсумку створює ризики відновлення глобального зростання цін на продовольчі товари. Реалізація такого ризику суттєво знизить ефективність заходів, які були вжиті центральними банками розвинутих країн з метою подолання інфляції, та додатково дестабілізує ситуацію у найбідніших країнах світу. Прямий вплив від реалізації такого ризику для України буде обмежений, у той же час вторинні ефекти можуть бути реалізовані через зростання цін групи споживчих товарів (у першу чергу, через обмеження пропозиції товарів на внутрішньому ринку внаслідок нарощування експорту продовольчих товарів).

Реалізація частини або більшості цих ризиків може суттєво впливати на сценарії економічного відновлення у середньостроковій перспективі.

Аналіз впливу шоків макроекономічного середовища на бюджетні показники

Коректна кількісна оцінка впливу реалізації фіскальних ризиків, пов'язаних із зміною у макроекономічному середовищі, на показники державного бюджету у 2024 році наразі є суттєво ускладненою внаслідок невизначеності щодо тривалості та інтенсивності бойових дій

і, відповідно, термінів та умов за яких буде підписаний мирний договір. Додатково ускладнюють оцінку відсутність значної частини звітної статистичної інформації, а також невизначеність щодо коректності оцінки трансформації довоєнних міжсекторальних зв'язків.

Враховуючи значний рівень невизначеності та швидку зміну поточних макроекономічних умов, наразі існує значна розбіжність в прогнозах ключових урядових та неурядових прогнозуючих організацій. Зокрема, оцінки щодо зміни ВВП у 2024 році коливаються від «мінус» 1,5% за негативним сценарієм у МВФ до «плюс» 8% за максимальною оцінкою консенсус-прогнозу лідерів українських та зарубіжних аналітичних команд, який був представлений Центром економічних стратегій 1 серпня 2023 року. Ще більша розбіжність спостерігається в оцінюванні рівня інфляції - від 8,5% (у НБУ) до 18% (у МВФ за негативним сценарієм). Суттєві розбіжності між оцінками різних організацій щодо перспектив економічного розвитку у 2024 році формують великий спектр альтернативних сценаріїв прогнозу, щодо жодного з яких немає впевненості у високій ймовірності його реалізації, тому проведення оцінки впливу альтернативних макроекономічних сценаріїв на бюджет не є доцільним до моменту формування більш визначених трендів 2024 року та реалізації певних подій та припущень, які вимагатимуть уточнення прогнозу.

Прогнози ВВП та ІСЦ від МВФ, НБУ, Мінекономіки, неурядових організацій на 2024 рік

Показник	МВФ НЕГАТИВНИЙ (липень)	МВФ БАЗОВИЙ (липень)	НБУ (липень)	Мінекономіки (червень)	неурядові організації*
Зміна реального ВВП, у % до попереднього року	-1,5	3,2	3,5	5	Min - 2.8 Av -5.1 Max - 8
ІЦС, у % грудень до грудня минулого року	18	10	8,5	10,8	Min - 9.5 Av -12 Max – 14.5

** - консенсус-прогноз шести лідерів українських та зарубіжних аналітичних команд, представлений Центром економічних стратегій 1 серпня 2023 року.*

Саме тому оцінку впливу на окремі бюджетні показники зроблено з урахуванням ключових вище визначених шоків та їх впливу на агрегований макроекономічний показник (ВВП) за допомогою коефіцієнтів еластичностей окремих статей зведеного бюджету за реальним ВВП (у %).

Коефіцієнти еластичності окремих видів доходів бюджету за ВВП (у %)

Змінні	Україна*		Довідково: еластичність показників внаслідок зміни ВВП на 1% для країн ОЕСР **
	Еластичність показника внаслідок зміни ВВП на 1% (в короткостроковому періоді)	Еластичність показника внаслідок зміни ВВП на 1% (в довгостроковому періоді)	
Доходи бюджету	0,7	1,2	
ПДФО	0,7	0,9	1,3
ПДВ на імпорт	1,2	2,7	1,0
Податок на прибуток підприємств	1,6	1,7	1,5
Ввізне мито	1,7	0,9	1,0
Акцизний податок	0,7	0,6	1,0

Джерело:

** - Vdovychenko A. Estimating the Fiscal Impulse in Ukraine Visnyk of the National Bank of Ukraine No. 245 (2018);*

*** - Girouard N., André C. (2005). Measuring Cyclicallyadjusted Budget Balances for OECD Countries. OECD Economics Department Working Papers, No. 434.*

Оцінки впливу зміни реального ВВП на окремі агреговані бюджетні показники за кожним з шоків представлені у таблиці. Зазначена оцінка є попередньо-орієнтованим розрахунком впливу виключно зміни реального ВВП на дохідну частину бюджету порівняно з базовим сценарієм без врахування впливу інших чинників, виходячи із значення коефіцієнтів еластичності для кожного виду доходів за ВВП розрахованих для України за період з 2004-2016 роки.

Ефект зміни бюджетних показників у випадку реалізації окремих ризиків у макроекономічному середовищі порівняно з базовим сценарієм (у млрд грн) *

	Руйнування інфраструктури, неможливість повноцінного використання в економіці значної частини території (вплив на ВВП «мінус» 0,3 в.п.)	Демографічна чи міграційна криза, дисбаланс на ринку праці, глибока соціалізація значної частини біженців за кордоном (вплив на ВВП «мінус» 0,85 в.п.)	Продовження блокади морських портів України (вплив на ВВП «мінус» 0,2 в.п.)	Недостатньо швидке проведення реформ, повільні інтеграційні процеси України до ЄС (вплив на ВВП «мінус» 0,26 в.п.)	Отримання низького врожаю зернових культур (вплив на ВВП «мінус» 0,38 в.п.)	Суттєве зростання світових цін на продоволь ство (вплив на ВВП «мінус» 0,31 в.п.)	Суттєве зростання цін на світових енергетични х ринках (вплив на ВВП «мінус» 0,48 в.п.)	Уповільнення повоєнного відновлення внаслідок послаблення міжнародної підтримки, звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу (вплив на ВВП «мінус» 0,39 в.п.)
Доходи бюджету	-3,9	-11,1	-2,6	-3,4	-4,3	-4,1	-6,3	-5,1
ПДФО	-0,4	-1,1	-0,3	-0,3	-0,9	-0,4	-0,6	-0,5
ПДВ на імпорт	-1,4	-4,0	-0,9	-1,2	-4,2	-1,5	-2,3	-1,8
Податок на прибуток підприємств	-0,5	-1,5	-0,4	-0,5	-0,8	-0,5	-0,9	-0,7
Ввізне мито	-0,2	-0,5	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,3	-0,2
Акцизний податок	-0,3	-0,9	-0,2	-0,3	-0,5	-0,3	-0,5	-0,4

** Джерело: за розрахунками Мінекономіки - оцінка впливу на ВВП внаслідок реалізації відповідних шоків макроекономічного середовища, за розрахунками Мінфіну - вплив на показники бюджету відхилення від базового сценарію ВВП внаслідок реалізації визначених шоків макроекономічного середовища*

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯМ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

2022 рік став роком найбільших випробувань, з якими у своїй історії стикалася незалежна Україна. Повномасштабне вторгнення рф, обстріли населених пунктів та терористичні атаки на енергетичну інфраструктуру упродовж року фактично щодня створювали ризики для вітчизняної економіки та фінансової стабільності. Та попри це, фінансовий сектор успішно адаптувався до роботи в складних умовах, зберіг операційну ефективність, прибутковість, платежі здійснювалися своєчасно, а клієнти банків мали безперешкодний доступ до власних коштів.

Завдяки підтримці міжнародних партнерів, адаптації обмінного курсу до реалій розвитку ситуації та на тлі зменшення обсягів чистого продажу валюти Національним банком України, станом на 01.08.2023 року міжнародні резерви України оновили рекордний показник за всю історію незалежності України, склавши майже 41,7 млрд дол. США.

Також система гарантування вкладів змогла продемонструвати свою стійкість та ефективність. Протягом 2022 року було впроваджено стовідсоткові гарантії за вкладами на період воєнного стану, систему дистанційних виплат, запроваджено кредитні канікули для позичальників банків, що виводяться з ринку, та запуск пільгових умов погашення заборгованості для позичальників-фізичних осіб, а також продовжено дію програми з реструктуризації кредитів для позичальників-суб'єктів господарювання.

Від початку повномасштабної війни зафіксовано стабільне зростання суми вкладів – близько 36,5% приросту без урахування фактору приєднання АТ «Ощадбанк» до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд), що відбулось відповідно до Закону України від 01.04.2022 № 2180-IX «Про внесення змін до деяких Законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів», і завдяки чому учасниками Фонду стали усі банки, як того вимагають Європейські директиви.

Також упродовж 2022 року Фонд розпочав ліквідацію чотирьох банків, а також ще два банки – АТ «Банк Січ» та АТ «Мегабанк» – стали першими банками, переданими в управління Фонду, на які поширилась норма закону про стовідсоткові гарантії. На кінець 2022 року Фонд майже на 100% розрахувався з їхнім вкладниками.

Слід зазначити, що протягом 2022 року завдяки збереженню та калібруванню адміністративних обмежень (зокрема на валютні операції та рух капіталу), здійсненню валютних інтервенцій та застосуванню інших заходів, зокрема запровадженню депозитних інструментів для хеджування валютного ризику, НБУ вдалося підтримувати фіксацію офіційного курсу гривні до долара США.

Разом з тим економіка продовжує нести втрати від війни і залишається вразливою до безпекових ризиків, що наочно показав підрив Каховської ГЕС російськими військами. Інша проблема – триваліша дія обмежень на імпорт українського продовольства до сусідніх з Україною країн ЄС. Безпекові ризики стримують інвестиційну активність.

Водночас, за інформацією НБУ, ліквідність банківської системи не викликає занепокоєнь: коефіцієнти короткострокової ліквідності в середньому втричі перевищують мінімальні вимоги. Зокрема у середині липня 2023 року залишки коштів у депозитних сертифікатах становлять близько 500 млрд грн, що свідчить про високий обсяг вільної ліквідності банківської системи. Обсяги коштів населення на рахунках у банках стабільні. Приплив коштів бізнесу триває. З огляду на свою ринкову переговорну силу підприємства досягають вищих ставок за своїми вкладами. Підвищення ставок та більші обсяги коштів на рахунках зумовили значне зростання витрат банків на фондування від бізнесу. До мінімальних рівнів скоротилися частки кредитів рефінансування та зовнішніх позик у зобов'язаннях банків.

У 2023 році банки різко скоротили формування резервів після відображення значних втрат від кредитного ризику торік. З початку повномасштабної війни банки визнали втрату майже 15% портфеля, що був працюючим на момент російського вторгнення. Втрати дещо нижчі для корпоративного портфеля і вищі – для роздрібного. Однак частина бізнес-кредитів, що перебувають у реструктуризації та для яких послаблено умови обслуговування, можуть з

часом стати непрацюючими. Руйнування активів та заставного майна, зменшення їх вартості, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників знижують якість кредитних портфелів банків, що, у свою чергу, зумовлює збільшення відрахувань у резерви банків, що безперечно є стримуючим фактором економічного зростання (за 2022 рік частка NPLs у кредитному портфелі банків державного сектору за рік зросла на 5,95% з 47,1% до 53,05%). З урахуванням цих додаткових потенційних збитків сукупні втрати портфеля через війну наближатимуться до оцінок НБУ річної давнини – близько 20%. Песимістичний сценарій кредитних втрат, що припускався в разі тривалих негативних наслідків від дефіциту електроенергії, не реалізувався.

Банки були прибутковими у 2022 році і в 2023 році планується отримання прибутків. Основна причина – високі процентні доходи від вкладень у високоліквідні активи. Значні процентні доходи дали змогу зберегти високу проценту маржу, попри зростання вартості фондування, що створює умови для зниження процентних ставок.

Разом з тим 20 липня 2023 року правління НБУ прийняло рішення про виведення з ринку системно важливого банку АТ «Сенс Банк» та відповідно 21 липня 2023 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про участь держави у виведенні системно важливого банку з ринку» щодо участі держави в особі Міністерства фінансів України у виведенні з ринку системно важливого банку АТ «Сенс Банк», що дасть змогу забезпечити подальшу стабільну роботу банку, захист інтересів вкладників й інших кредиторів банку, у зв'язку із застосуванням до власників істотної участі у банку санкцій, та запобігти негативним наслідкам на фінансовому ринку.

Також із 28 липня 2023 року правління НБУ ухвалило рішення знизити облікову ставку з 25% до 22%. Стрімке сповільнення інфляції та стійка ситуація на валютному ринку уможливили початок циклу зниження облікової ставки. Ураховуючи поліпшення інфляційних очікувань та прогнозу подальшого уповільнення інфляції, поточне та прогнозоване зниження ставки узгоджується зі збереженням привабливості гривневих заощаджень. Це є важливим елементом забезпечення курсової стійкості за пом'якшення валютних обмежень і переходу до більшої гнучкості обмінного курсу. Водночас зниження облікової ставки на тлі збереження макрофінансової стабільності підтримає відновлення економіки.

Ураховуючи вказане, в подальшому з метою мінімізації впливу на показники державного бюджету фіскальних ризиків, пов'язаних із функціонуванням фінансового сектору, є необхідним:

- закінчення військових дій та початок відбудови України;
- імплементація завдань, визначених Стратегією розвитку фінансового сектору України;
- незалежний аналіз якості активів банків (independent AQR);
- оновлення стратегії реформування банків державного сектору;
- оновлення стратегій банків державного сектору з урахуванням тривалих умов безпекової невизначеності;
- впровадження ефективних механізмів розв'язання проблеми непрацюючих кредитів;
- збереження високого рівня довіри фінансових установ України серед міжнародних партнерів;
- посилення ефективної співпраці з міжнародними партнерами, забезпечення виконання умов програм міжнародної співпраці;
- забезпечення розвитку інноваційних фінансових рішень (віддалена ідентифікація та верифікація, нове покоління системи електронних платежів, подання звітності та інші);
- удосконалення інструментів контролю над інфляцією та курсом національної валюти, підтримання банківської системи тощо;
- посилення стійкості та ефективності системи гарантування вкладів населення;
- розвиток інструментів нагляду в частині аналізу та оцінювання ризиків у фінансовому секторі;
- поступове послаблення та зняття валютних обмежень, уведених на початку війни, переходу до гнучкого курсоутворення та повернення до монетарної політики інфляційного таргетування;
- прийняття законодавчих актів, спрямованих на розвиток фінансового сектору.

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ УПРАВЛІННЯМ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ ТА ГАРАНТОВАНИМ ДЕРЖАВОЮ БОРГОМ

Станом на 30 червня 2023 року державний та гарантований державою борг України становив 4 714,4 млрд грн або 128,9 млрд дол. США (збільшився порівняно із початком року на 17,5 млрд дол. США).

Державний борг України становив 4 376,5 млрд грн (92,83% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 119,7 млрд дол. США (збільшився порівняно із початком року на 18,1 млрд дол. США), в тому числі:

- *державний зовнішній борг* - 2 921,5 млрд грн (61,97% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 79,9 млрд дол. США (збільшився порівняно із початком року на 16,3 млрд дол. США);
- *державний внутрішній борг* - 1 455,0 млрд грн (30,86 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 39,8 млрд дол. США (збільшився порівняно із початком року на 1,8 млрд дол. США).

Гарантований державою борг України становив 337,9 млрд грн (7,17% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 9,2 млрд дол. США (зменшився порівняно із початком року на 0,7 млрд дол. США), в тому числі:

- гарантований державою зовнішній борг – 266,6 млрд грн (5,66% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 7,2 млрд дол. США (зменшився порівняно із початком року на 0,6 млрд дол. США);
- гарантований державою внутрішній борг – 71,3 млрд грн (1,51% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 2,0 млрд дол. США (зменшився порівняно із початком року на 0,03 млрд дол. США).

Фактично протягом 2022 року надано державних гарантій на суму 47,1 млрд грн, в тому числі АТ «НАК «Нафтогаз України» на суму 10,6 млрд грн, ПрАТ «Укргідроенерго» - 6,2 млрд грн (за двома договорами), ПрАТ «НЕК «Укренерго» – 1,3 млрд грн, за зобов'язаннями суб'єктів господарювання мікропідприємництва, малого та/або середнього підприємництва під часткову державну гарантію на портфельній основі – 25,2 млрд гривень.

У І півріччі 2023 року набула чинності державна гарантія ПрАТ «НЕК «Укренерго», яка була надана у грудні 2022 року, на суму 11,9 млрд грн для забезпечення виконання ПрАТ «НЕК «Укренерго» боргових зобов'язань у розмірі 300 млн євро за кредитною угодою між ПрАТ «НЕК «Укренерго» та ЄБРР з метою підтримки його ліквідності та стійкості роботи (Проект екстреного відновлення мережі електропередачі).

Інформація щодо платежів, пов'язаних із виконанням державою гарантійних зобов'язань у 2022 році та - І півріччі 2023 року, наведена у таблиці нижче.

Платежі, пов'язані із виконанням державою гарантійних зобов'язань у 2022 - І півріччі 2023 рр.

(млн грн)

	2022	І півріччя 2023
ВСЬОГО	**2 644,8**	**178,9**
Внутрішній борг	**157,5**	**178,9**
Державна іпотечна установа	141,2	0,00
Обслуговування	*141,2*	*0,00*
Суб'єкти мікропідприємництва, малого та/або середнього підприємництва	16,3	178,9
Погашення	*16,3*	*178,9*
Зовнішній борг	**2 487,3**	**0,00**
АТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України"	2 487,3	0,00
Обслуговування	*609,2*	*0,00*
Погашення	*1 878,2*	*0,00*

Джерело: Дані Міністерства фінансів України.

Спроможність здійснювати позичальниками платежі за кредитами, наданими під державні гарантії, ускладнюється, оскільки військове вторгнення російської федерації на територію України та подальше розгортання бойових дій завдали серйозного удару українській економіці, що, безумовно, позначилося на виконанні підприємствами-позичальниками своїх зобов'язань за кредитами, залученими державою або під державні гарантії. Зокрема, суб'єкти господарювання мікропідприємництва, малого та/або середнього підприємництва - резиденти України, які отримали кредит під державну гарантію на портфельній основі, знаходяться на тимчасово окупованій території України або знищені в результаті бойових дій, неспроможні продовжувати свою підприємницьку діяльність.

Слід зазначити, що в 2022 році в порядку стягнення коштів з боржників за кредитами, наданими під державні гарантії до державного бюджету надійшло 2,5 млрд грн, зокрема АТ КБ «Приватбанк» (портфельні гарантії) відшкодував до державного бюджету 1,2 млн грн; у І півріччі 2023 року надійшло 27,6 млн грн, у тому числі відшкодовано по гарантійних випадках (портфельні гарантії) 5,4 млн гривень.

У зв'язку із погіршенням результатів діяльності суб'єктів господарювання як державного, так і комунального секторів економіки через війну в Україні та настання форс-мажорних обставин, у 2024 році існує ризик невиконання такими суб'єктами своїх зобов'язань перед кредиторами за кредитами, залученими під державні гарантії та перед Міністерством фінансів України як кредитором за кредитами (позиками), залученими державою від міжнародних фінансових організацій.

Прогнозні платежі з виконання державою зобов'язань за кредитами, наданими під державні гарантії на 2023-2026 роки зображено на графіку нижче.

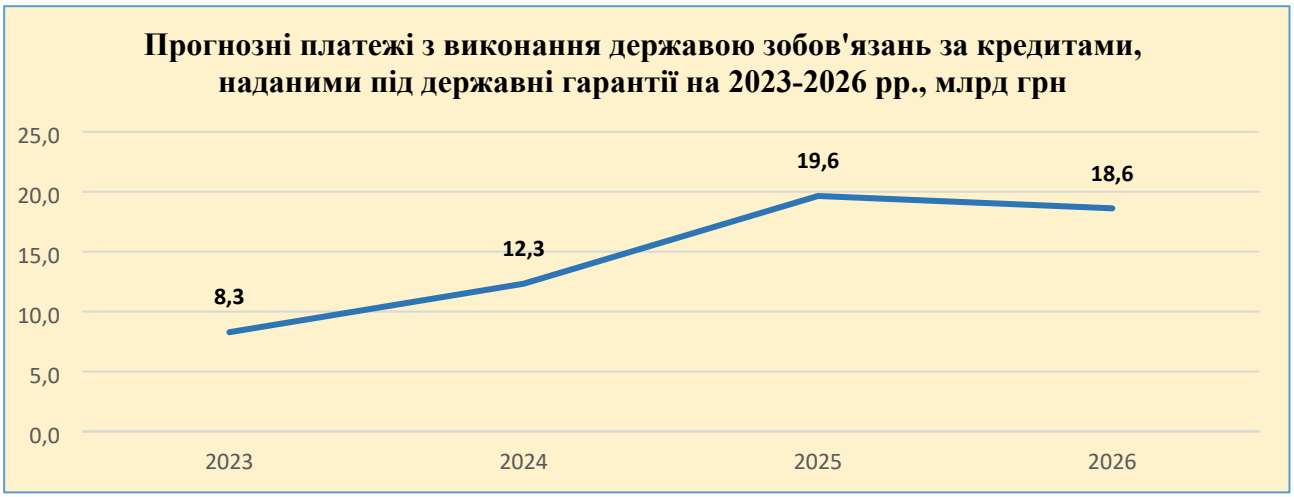

Джерело: Дані Міністерства фінансів України.

Плановий обсяг платежів з погашення та обслуговування у 2023–2026 роках за позиками, отриманими позичальниками під державні гарантії за діючими угодами, станом на 30.06.2023 становить: у 2023 році – 10,3 млрд грн, у 2024 – 40,7 млрд грн, у 2025 – 45,6 млрд грн, у 2026 – 29,5 млрд гривень.

Найбільші суми вказаних платежів у 2024 році мають здійснити, зокрема ПрАТ «НЕК «Укренерго» – 14,1 млрд грн, Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України – 12,3 млрд грн, ДП «Антонов» – 3,1 млрд грн, ДП «НЕК «Енергоатом» – 2,9 млрд грн, АТ «Укрзалізниця» – 2,5 млрд грн, АТ «НАК «Нафтогаз України» – 2,3 млрд гривень.

Найбільший плановий обсяг платежів з погашення та обслуговування у 2024 році за кредитами (позиками), залученими державою від міжнародних фінансових організацій, мають здійснити зокрема, Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України – 10,0 млрд грн, ПрАТ «НЕК «Укренерго» – 3,0 млрд грн, ПрАТ «Укргідроенерго» – 1,1 млрд грн та АТ «Українська залізниця» – 159,3 млн гривень.

З огляду на значний спад економічної діяльності суб'єктів господарювання реального сектору економіки у 2024 році існує квазіфіскальний ризик невиконання зобов'язань представниками малого та середнього бізнесу в рамках спільних з міжнародними фінансовими організаціями (МФО) проектів.

Також існує високий ризик невиконання зобов'язань з погашення та обслуговування субкредитів комунальними підприємствами, наданих в рамках спільних з МФО проектів.

Надходження до державного бюджету плати за надання державних гарантій та кредитів (позик), залучених державою, у 2022 році становили 105,9 млн грн, що у 2,5 рази перевищує плановий показник на рік (42,9 млн грн), у I півріччі 2023 року – 23,0 млн грн або 44,7 відсотка річного плану. Планові та прогнозні показники надходження зазначеної плати до державного бюджету у 2024–2026 роках наведено на графіку нижче.

Джерело: Дані Міністерства фінансів України.

З огляду на невизначеність щодо інтенсивності та тривалості війни в України, до фіскальних ризиків у сфері управління державним боргом у 2024 році належать, зокрема бюджетний ризик, ризик рефінансування, валютний ризик, відсотковий ризик, ризик ліквідності.

Урядом проводиться активна робота з міжнародними партнерами, донорами, міжнародними фінансовими організаціями задля забезпечення фінансування дефіциту бюджету.

Для мінімізації фіскальних ризиків, пов'язаних із управлінням державним боргом та гарантованим державою боргом, є необхідним:

- закінчення військових дій та початок відбудови України;
- надання державних гарантій з урахуванням обмежень, передбачених законодавством;
- затвердження Стратегії управління державним боргом на середньостроковий період;
- проведення операцій з державним зовнішнім боргом;
- продовження співпраці з міжнародними фінансовими організаціями з метою залучення довгострокового пільгового фінансування;
- отримання надходжень від приватизації державного майна на запланованому рівні.

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

1. Огляд суб'єктів господарювання державного сектору економіки та оцінка їх сукупної ефективності.

Станом на 01.04.2023, за даними Єдиного реєстру об'єктів державної власності в Україні, налічувалось 3 210 суб'єктів господарювання державного сектору економіки (далі – суб'єкти господарювання).

За даними Мінекономіки про результати єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності за 2022 рік, загальна кількість суб'єктів господарювання державного сектору економіки без урахування 167 суб'єктів господарювання, що розташовані на тимчасово окупованій території – АР Крим та міста Севастополь, станом на 01.01.2023 становила 3 126, у тому числі: 1 058 (34%) – здійснювали фінансово-господарську діяльність (працюючі), не працювало 1 552 (50%), інформація про стан 516 (16%) суб'єктів господарювання відсутня.

Із загальної кількості суб'єктів господарювання 222 суб'єкти господарювання перебувало в різних стадіях банкрутства, в стадії реорганізації за рішенням суб'єкта управління – 390 суб'єктів господарювання, в стадії ліквідації – 552 суб'єкти господарювання.

З метою подальшої приватизації протягом 2022 року суб'єктами управління було передано до Фонду державного майна України 184 суб'єкти господарювання, здійснено у 2022 році державну реєстрацію 21 юридичної особи державної форми власності (новостворені).

Рисунок 1. Загальний огляд суб'єктів господарювання державного сектору економіки станом на 01.01.2023

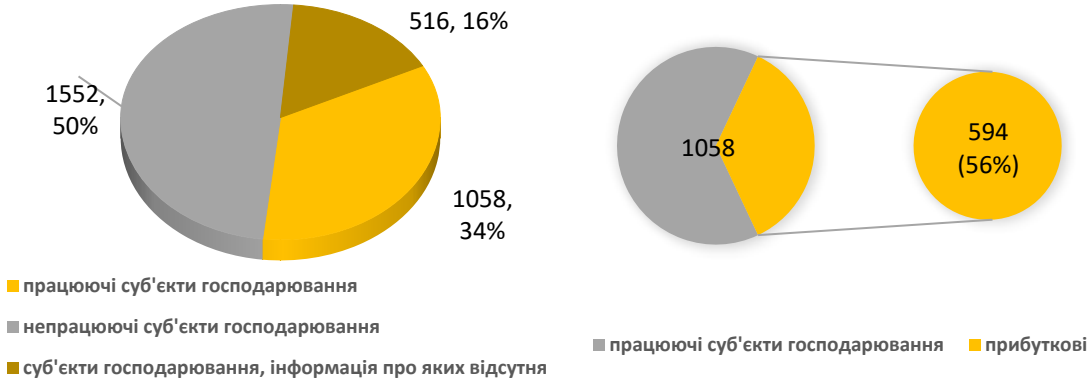

Джерело: Дані Міністерства економіки України.

Із загальної кількості суб'єктів господарювання фінансово-господарську діяльність здійснювало та надали інформацію про свою діяльність у 2022 році 1 058 суб'єктів господарювання або 34% від загальної кількості, з яких:

отримали прибутки – 594 суб'єкти господарювання (56%), їх прибуток за 2022 рік становив 22,6 млрд гривень;

отримали збитки – 399 суб'єктів господарювання (38%), їх збиток за 2022 рік склав 113,9 млрд гривень;

спрацювали безприбутково – 65 (6%) державних підприємств.

Загальний фінансовий результат діяльності суб'єктів господарювання за підсумками діяльності у 2022 році – 91,3 млрд грн збитків (у 2021 році прибутки у сумі 30,3 млрд грн).

Найбільші розміри збитків отримали, зокрема: АТ «НАК «Нафтогаз України» – 36,6 млрд грн, АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» – 11,1 млрд грн, ДП «Енергоринок» – 9,8 млрд грн, АТ «Укрзалізниця» – 9,6 млрд гривень.

Найбільші розміри прибутків отримали, зокрема ПрАТ «Укргідроенерго» – 11,8 млрд грн, ПрАТ «Українська фінансова житлова компанія» –1,5 млрд грн, ДП «Антонов» – 1,3 млрд грн, ДП НВКГ «Зоря»-«Машпроект» – 1,1 млрд гривень.

Перелік суб'єктів господарювання з найбільшим (більше 100 млн грн) розміром чистого прибутку (збитку) за підсумками 2022 року наведено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1. Перелік суб'єктів господарювання з найбільшим розміром чистого прибутку за підсумками 2022 року

№ з/п	Найменування суб'єкта господарювання/суб'єкта управління	Вид економічної діяльності	2021 рік, млн грн	2022 рік, млн грн
1.	ПрАТ «Укргідроенерго»	*виробництво, передача та розподілення електроенергії*	11 260,8	11 784,1
2.	ПрАТ «Українська фінансова житлова компанія»	*надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення*	154,9	1 448,9
3.	ДП «Антонов»	*наукові дослідження та розробки*	821,7	1 256,7
4.	ДП НВКГ «Зоря»-«Машпроект»	*виробництво двигунів і турбін, крім авіаційних, автотранспортних і мотоциклетних двигунів*	40,2	1 119,4
5.	ДП «Поліграфічний комбінат «Україна» по виготовленню цінних паперів»	*поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг*	256,8	516,9
6.	ПрАТ «Українське Дунайське Пароплавство»	*вантажний морський транспорт*	-11,3	488,0
7.	ДП «Ізмаїльський морський торговельний порт»	*допоміжне обслуговування водного транспорту*	23,9	450,1
8.	ДАХК «Артем»	*виробництво зброї та боєприпасів*	8,9	431,5
9.	ДП «Ренійський морський торговельний порт»	*допоміжне обслуговування водного транспорту*	-34,7	356,5
10.	ТОВ «Львівський бронетанковий завод»	*виробництво зброї та боєприпасів*	27,9	278,1
11.	ТОВ «Київський бронетанковий завод»	*виробництво військових транспортних засобів*	12,7	251,4
12.	ПАТ «Запоріжжяобленерго»	*виробництво, передача та розподілення електроенергії*	272,7	242,0
13.	ПрАТ «Харківенергозбут»	*торгівля електроенергією*	17,9	197,5
14.	ДП «Житомирський бронетанковий завод»	*виробництво військових транспортних засобів*	-6,9	183,5
15.	ТОВ «Шепетівський ремонтний завод»	*ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів*	85,6	137,8
16.	ДП «Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро «Прогрес» імені академіка О. Г. Івченка	*наукові дослідження та розробки*	136,5	133,3
17.	Концерн радіомовлення, радіозв'язку та телебачення	*діяльність у сфері безпроводового електрозв'язку*	0,7	131,3
18.	ДП «Одеський морський торговельний порт»	*допоміжне обслуговування водного транспорту*	-0,5	115,8
Всього			**13 067,8**	**19 522,8**

Таблиця 2. Перелік суб'єктів господарювання з найбільшим розміром чистого збитку за підсумками 2022 року

№ з/п	Найменування суб'єкта господарювання/ суб'єкта управління	Вид економічної діяльності	2021 рік, млн грн	2022 рік, млн грн
1.	АТ «НАК «Нафтогаз України»	*діяльність головних управлінь (хед-офісів)*	13 051,5	-36 606,7
2.	АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»	*оптова торгівля сільськогосподарською сировиною та живими тваринами*	-1 421,5	-11 096,8

3.	ДП «Енергоринок»	*торгівля електроенергією*	-10,2	-9 788,7
4.	АТ «Українська залізниця»	*наземний і трубопровідний транспорт*	468,0	-9 557,7
5.	ПАТ «Центренерго»	*постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря*	-988,6	-7 144,8
6.	ДП «НАЕК «Енергоатом»	*виробництво, передача та розподілення електроенергії*	5 152,8	-6 750,0
7.	ПрАТ «НЕК «Укренерго»	*постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря*	141,2	-6 076,9
8.	АТ «Оріана»	*надання в оренду й експлуатацію о нерухомого майна*	-46,1	-5 076,4
9.	АТ «Одеський припортовий завод»	*виробництво добрив і азотних сполук*	-247,5	-4 353,4
10.	ДП «Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова»	*виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування*	-395,4	-2 258,6
11.	ДП «Міжнародний аеропорт Бориспіль»	*допоміжна діяльність у сфері транспорту*	456,7	-1 822,6
12.	ДП «Східний гірничо-збагачувальний комбінат»	*добування руд кольорових металів*	-1 303,6	-1 298,2
13.	АТ «Укрпошта»	*надання допоміжних комерційних послуг*	183,6	-1 258,1
14.	ДП «Украероруx»	*допоміжне обслуговування авіаційного транспорту*	75,5	-1 096,4
15.	ПАТ «Мотор Січ»	*виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування*	307,1	-585,0
16.	АТ «Харківобленерго»	*виробництво електроенергії*	29,5	-583,0
17.	ДП ДГЗІФ «Укрінмаш»	*діяльність посередників, що спеціалізуються в торгівлі іншими товарами*	15,9	-534,6
18.	ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»	*металургійне виробництво*	-490,4	-507,4
19.	ДП «Луцький комбінат хлібопродуктів №2»	*виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості*	-2,1	-490,0
20.	ДП «Шахта №1 «Нововолинська»	*добування кам'яного вугілля*	-18,4	-483,1
21.	ДП «Адміністрація морських портів України»	*допоміжна діяльність у сфері транспорту*	2 437,3	-473,4
22.	ДП «Гарантований покупець»	*постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря*	-324,7	-323,5
23.	ДП «Укркосмос»	*діяльність у сфері супутникового електрозв'язку*	-0,1	-320,6
24.	ПАТ «Сумихімпром»	*виробництво добрив і азотних сполук*	7,1	-316,6
25.	ДП «МТП «Южний»	*допоміжна діяльність у сфері транспорту*	243,0	-312,0
26.	ДП «Калуська теплоцентраль-Нова»	*постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря*	-158,4	-295,0
27.	ДП «Вугільна компанія Краснолиманська»	*добування кам'яного вугілля*	-718,7	-269,8
28.	ДП «Торецьквугілля»	*добування кам'яного та бурого вугілля*	-514,2	-267,3
29.	ДП «Мирноградвугілля»	*добування кам'яного вугілля*	-507,0	-248,1
30.	ДП «Миколаївський суднобудівний завод»	*будування суден і плавучих конструкцій*	-137,2	-236,8
31.	ДП «Державне Київське конструкторське бюро «Луч»	*наукові дослідження та розробки*	102,9	-217,8
32.	АТ «Аграрний фонд»	*оптова торгівля зерном, тютюном, насінням і кормами для тварин*	-277,4	-205,0
33.	ВАТ «Тернопільобленерго»	*розподілення електроенергії*	87,3	-192,7
34.	ДК «Укроборонпром»	*діяльність головних управлінь (хед-офісів)*	-252,7	-150,5
35.	ДП «Добропіллявугілля-видобуток»	*добування кам'яного та бурого вугілля*	-180,5	-133,9
36.	Дочірне підприємство Державної компанії «Укрспецекспорт»	*діяльність посередників, що спеціалізуються в торгівлі іншими товарами*	-130,6	-121,0

37.	АТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України»	*діяльність у сфері телевізійного мовлення*	94,6	-118,9
38.	ДП Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького	*Допоміжне обслуговування авіаційного транспорту*	56,5	-113,2
Всього			**-111 684,5**	**14 785,2**

Джерело: Дані Міністерства економіки України.

Надходження частини чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, та дивідендів (доходу), нарахованих на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність, до державного бюджету у 2022 році становили 46,9 млрд грн, або 0,9% ВВП. Річний план зі сплати вказаних платежів до державного бюджету виконано на 96,5%. Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» (із змінами) надходження частини чистого прибутку та дивідендів заплановано у сумі 26,3 млрд грн, станом на 31.08.2023 надійшло 32,1 млрд грн, що становить 122,0% річного планового показника. Динаміка надходжень частини чистого прибутку та дивідендів на державну частку до державного бюджету у 2019–2024 роках відображена на рис. 2.

Рисунок 2. Надходження частини чистого прибутку та дивідендів на державну частку до державного бюджету у 2019–2024 роках

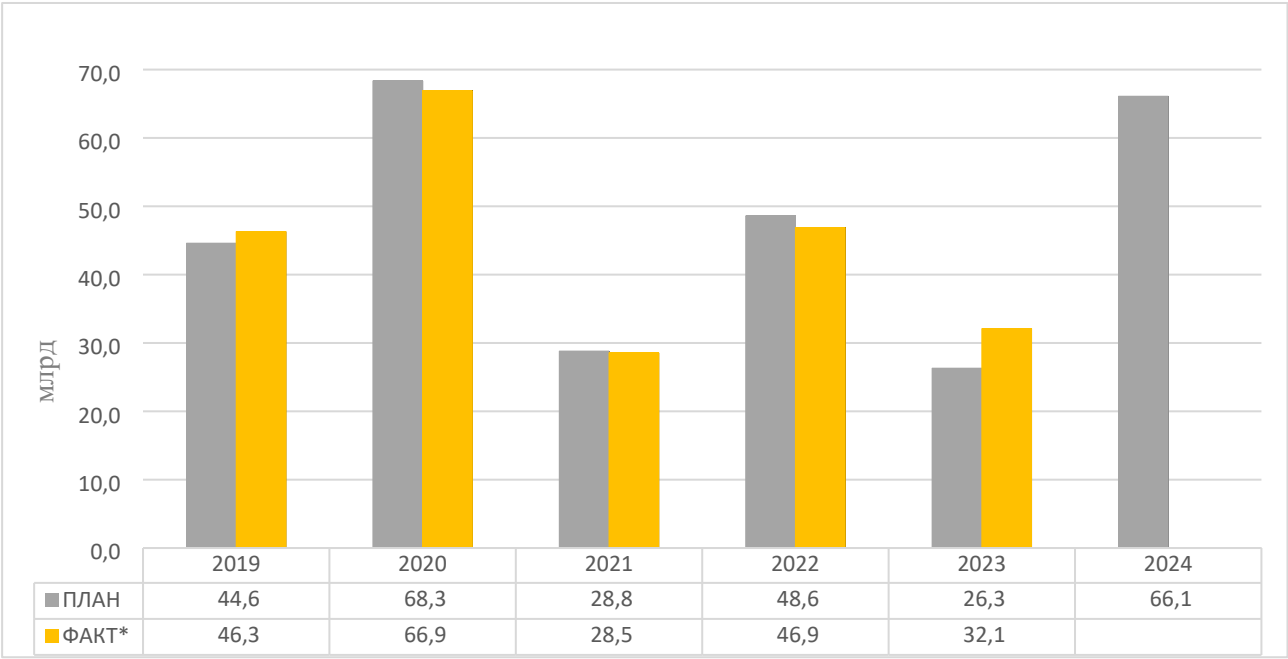

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ПЛАН	44,6	68,3	28,8	48,6	26,3	66,1
ФАКТ*	46,3	66,9	28,5	46,9	32,1	

** - дані за 2023 рік відображено станом на 31 серпня 2023 року.*

Джерело: дані Міністерства фінансів України.

Основним платником частини чистого прибутку та дивідендів до державного бюджету у 2023 році було АТ КБ «Приватбанк» – 24,2 млрд грн або 80,4% фактичних надходжень платежу у 2023 році.

У 2024 році плануються надходження до державного бюджету частини чистого прибутку та дивідендів у сумі 66,1 млрд грн, що на 39,8 млрд грн або у понад 2,5 рази більше планового показника 2023 року. Разом з тим розмір вказаних надходжень у 2024 році буде у значній мірі залежати від результату діяльності АТ КБ «Приватбанк» у 2023 році та прийнятих ним рішень про списання портфелю непрацюючих кредитів в частині проблемного портфелю, пов'язаного з колишніми власниками банку.

2. Бюджетне фінансування, надане суб'єктам господарювання, квазіфіскальна діяльність, яку вони здійснюють, та фіскальні ризики, пов'язані з такою діяльністю

За даними звітної інформації суб'єктів господарювання, у 2022 році державні підприємства (компанії) отримали бюджетні кошти в загальній сумі 29,0 млрд гривень.

Перелік суб'єктів господарювання, що отримали найбільші розміри бюджетного фінансування (більше 100 млн грн) у 2022 році, наведено в таблиці 3.

Таблиця 3. Перелік суб'єктів господарювання, що отримали найбільші розміри бюджетного фінансування (більше 100 млн грн) у 2022 році, млрд гривень.

АТ «Укрзалізниця»	9,8
ДП УАТП «Хорів-АВІА»	2,4
ДІ «УкрНДІводоканалпроект»	1,4
ДП «Львіввугілля»	0,6
ДП «Мирноградвугілля»	0,59
ДП «Мультимедійна платформа іномовлення України»	0,53
ДП «Дороги Харківщини»	0,51
ДП «Добропіллявугілля-видобуток»	0,49
ДП «Українські спеціальні системи»	0,37
ДП «ДІЯ»	0,32
Державне авіаційне підприємство «Україна»	0,27
КП «Укрспецзв'язок»	0,26
ДП «Торецьквугілля»	0,23
ДП «НВО «ПХЗ»	0,20
Львівська національна опера	0,18
Укравторух	0,17
ДП «НАТРД ім. Лесі Українки»	0,16
Десятий воєнізований гірничорятувальний загін	0,11
ПрАТ «Шахта «Надія»	0,11

Джерело: дані системи електронної звітності Міністерства економіки України.

Фінансування з державного бюджету, що буде спрямовуватися підприємствам державного сектору економіки, буде здійснюватися з урахуванням положень Закону України «Про Державний бюджет на 2024 рік».

Квазіфіскальні операції суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки

Відповідно до частини першої статті 11 Закону України «Про ринок природного газу» (далі – Закон) встановлено, що з метою забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу на суб'єктів ринку природного газу у виключних випадках та на визначений строк можуть покладатися спеціальні обов'язки в обсязі та на умовах, визначених Кабінетом Міністрів України після консультацій із Секретаріатом Енергетичного Співтовариства.

З 1 березня 2022 року до 15 квітня 2024 року діють норми Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу (постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 222), якими визначається обсяг та умови виконання спеціальних обов'язків, що покладаються на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення виконання спеціальних обов'язків щодо продажу природного газу та його доставку, зокрема побутовим споживачам в умовах дії мораторію на підвищення цін і тарифів.

Крім того, з 1 вересня 2022 року до 15 квітня 2024 року діє Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу щодо

особливостей постачання природного газу виробникам теплової енергії та бюджетним установам (постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2022 № 812), яким визначається обсяг та умови виконання спеціальних обов'язків, що покладаються на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення гарантованого, безперебійного постачання природного газу виробникам теплової енергії та бюджетним установам.

Згідно із частиною сьомою статті 11 Закону встановлено, що суб'єкт ринку природного газу, на якого покладаються спеціальні обов'язки відповідно до частини першої цієї статті, має право на отримання компенсації економічно обґрунтованих витрат, здійснених таким суб'єктом, зменшених на доходи, отримані у процесі виконання покладених на нього спеціальних обов'язків, та з урахуванням допустимого рівня прибутку відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до статті 62 Закону України «Про ринок електричної енергії» постановою Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 483 затверджено Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» (із змінами) на учасників ринку покладено спеціальні обов'язки (ПСО) та встановлено фіксовані ціни на електричну енергію для побутових споживачів, на рівні, нижчому за ринковий (на ринку на добу на перед).

У зв'язку цим, учасники ринку електричної енергії, на яких покладено ПСО, зазначають про відсутність коштів для проведення розрахунків в рамках виконання ПСО та для фінансування своєї господарської діяльності.

Законом України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, встановлено мораторій на підвищення цін (тарифів) на ринку природного газу та у сфері теплопостачання.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про ціни і ціноутворення» державні регульовані ціни мають бути економічно обґрунтованими (забезпечувати відповідність ціни на товар витратам на його виробництво, продаж (реалізацію) та прибуток від його продажу (реалізації)). Статтею 15 цього Закону встановлено, що Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які встановили державні регульовані ціни на товари в розмірі, нижчому від економічно обґрунтованого розміру, зобов'язані відшкодувати суб'єктам господарювання різницю між такими розмірами за рахунок коштів відповідних бюджетів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2022 № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» встановлено, що до припинення чи скасування воєнного стану в Україні забороняється:

- нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення населенням плати за житлово-комунальні послуги;
- припинення / зупинення надання житлово-комунальних послуг населенню у разі їх несплати або оплати не в повному обсязі.

Враховуючи вищевказане, квазіфіскальні операції суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки, пов'язані з виконанням спеціальних обов'язків на ринках природного газу, та електричної енергії, а також регулюванням тарифів на їх послуги і у сфері житлово-комунального господарства складають розрахунково до 164,2 млрд гривень.

Остаточне підтвердження розмірів та потреби компенсацій визначатиметься за фактичними результатами проходження опалювального сезону 2023-2024 років з урахуванням фактичного рівня доходів та витрат постачальників природного газу, виробників електричної енергії та підприємств теплоенергетики, на які впливатиме рівень цін на природний газ та обсяги споживання енергоресурсів в залежності від температурних умов, а також виходячи з ліквідності таких підприємств та підтверджень перевірками Держаудитслужби.

3. Оцінка фінансового стану та стрес-тестування державних підприємств у сфері енергетики та критичної інфраструктури

Війна призвела до значних втрат доходів та збільшення витрат і, як наслідок, погіршення рентабельності діяльності державних підприємств енергетичного сектору та критичної інфраструктури:

- пошкодження та руйнування інфраструктури або втрата контролю над ключовими активами призвели до зниження обсягів виробництва, зокрема, атомних електростанцій, електростанцій, що використовують відновлювані джерела енергії, гідроелектростанцій;
- попит на газ, електроенергію та послуги вантажного залізничного транспорту з боку комерційного сектора зменшився через знищення бізнес-активів і сільськогосподарських угідь;
- Уряд відновив ПСО в газовому секторі та продовжив ПСО в електроенергетиці, що зменшує доходи державних підприємств;
- у деяких випадках регульовані тарифи були збільшені, щоб компенсувати втрату обсягів (наприклад, вантажні перевезення залізницею, передача електроенергії, та у майбутньому – транспортування газу).

Оцінка фінансового стану державних підприємств

Було здійснено оцінку фінансового стану 10 великих державних підприємств. Аналіз фінансового стану державних підприємств є важливим в управлінні фіскальними ризиками, фінансові складнощі державних підприємств можуть призвести до значних прямих і непрямих зобов'язань для держави. Нижче наведено аналіз показників діяльності 10 державних компаній: Група Нафтогаз, ТОВ «Оператор газотранспортної системи України», АТ «Укрзалізниця», ДП «НАЕК «Енергоатом», ПрАТ «Укргідроенерго», НЕК «Укренерго», ДП «Гарантований покупець», ДП «Адміністрація морських портів України», ДП МА «Бориспіль» та АТ «ДПЗКУ». Аналіз базувався на перевірених фінансових звітах підприємств, обговореннях з органами управління та державними підприємствами подій з початку повномасштабної війни російської федерації проти України, щоб визначити вплив війни на фінансовий стан державних підприємств.

Водночас, істотні зміни в економічному та операційному середовищі, вплив військових дій на діяльність державних підприємств, вказують на те, що поточна справедлива вартість необоротних активів підприємств може суттєво відрізнятись від їх балансової вартості в умовах існуючих обмежень, які обумовлені впливом військових дій, та відсутністю належної оцінки активів на територіях, що тимчасово не підконтрольні Україні.

Група Нафтогаз

Фінансовий стан компанії є стабільним за винятком 2020 та 2022 років, коли на Групу Нафтогаз негативно вплинули пандемія та військова агресія російської федерації проти України. У 2019 році від Групи Нафтогаз був відокремлений Оператор газотранспортної системи (далі – ОГТС), що мало значний вплив на фінансові показники компанії. Виходячи з фінансових показників (таблиця 4) прибутковість у 2020 та 2022 роках зазнала певної волатильності, проте до 2022 року компанія підтримувала хорошу ліквідність, яка значно погіршилась за результатами діяльності в умовах воєнного стану. Що стосується платоспроможності, співвідношення боргу до активів компанії залишалося стабільним: на рівні 0,3 протягом 2019–2021 років та 0,4 у 2022 році.

Таблиця 4. Група Нафтогаз: фінансові показники діяльності

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність				
Операційна рентабельність	4,9%	-6,5%	10,0%	-26,3%
Рентабельність чистого прибутку	42,3%	-11,9%	5,5%	-34,3%

Рентабельність активів	10,9%	-4,3%	2,4%	-13,5%
Рентабельність власного капіталу	16,1%	-6,0%	3,3%	-23,1%
Коефіцієнт відшкодування витрат	1,1	0,8	1,1	0,8
Ліквідність				
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,9	3,0	2,5	1,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2,4	2,1	1,6	0,7
Дні обороту дебіторів	144	64	83	99
Дні обороту кредиторів	19	12	27	51
Платоспроможність				
Борг до активів	32,4%	29,5%	29,8%	41,4%
Борг до власного капіталу	47,9%	41,9%	42,5%	70,6%
Борг до EBITDA	2,8	10,7	1,7	-2,7
Коефіцієнт покриття відсотків	1,2	-1,5	3,9	-6,9
Коефіцієнт грошового покриття відсотків	3,4	0,9	6,3	-4,1

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Рентабельність Групи Нафтогаз була нестабільною. Отримавши у 2019 році 63,3 млрд грн чистого прибутку, у 2020 році компанія зафіксувала збиток у 19,0 млрд грн, у 2021 році – прибуток 12,0 млрд грн та у 2022 – збиток 79,1 млрд гривень. Показник операційної рентабельності коливався від 5% у 2019 році до -7% у 2020 році, 10% у 2021 році та знизився до -26,3% у 2022 році. Низькі показники у 2020 році були спричинені пандемією коронавірусу, а також низькими цінами на газ, у 2022 році – діяльністю компанії в умовах воєнного стану. Після призначення нової наглядової ради та керівництва у 2021 році компанія зафіксувала прибуток, при цьому рентабельність власного капіталу у 2021 році становила лише 3,3%, що є низьким показником порівняно з вартістю капіталу, та свідчить про те, що Група Нафтогаз не отримала достатнього прибутку від своїх інвестицій, щоб покрити витрати, які вона понесла для фінансування цих інвестицій, і забезпечити прийнятний прибуток акціонера від інвестованого капіталу. В умовах війни рентабельність власного капіталу компанії значно погіршилась та становила -23,13% у 2022 році.

З середини 2022 року було відновлено зобов'язання за ПСО на ринку природного газу, компенсація за які виплачується з державного бюджету. У 2020 році було скасовано ПСО на постачання газу для населення, а у 2021 році також припинено дію ПСО для теплогенеруючих компаній. Це призвело до зростання доходів на 36% між 2020 і 2021 роками. Проте з травня 2022 року ПСО було відновлено та згідно рішення Уряду діятиме щонайменше до середини квітня 2024 року. Компенсація НАК «Нафтогаз України» ПСО за 2022 рік не виплачена.

Слід зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 24.06.2023 № 628 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2020 р. № 1194» затверджено Порядок визначення компенсації, що надається суб'єктам ринку природного газу, на яких покладено спеціальні обов'язки.

Вказаною постановою доручено Державній аудиторській службі України за поданням суб'єктів ринку природного газу, на яких покладено спеціальні обов'язки, забезпечити проведення перевірки розрахунку компенсації суб'єктам ринку природного газу, на яких покладено такі спеціальні обов'язки, а також непокритих доходами витрат, здійснених з метою їх виконання:

- до 01.08.2023 – за період виконання спеціальних обов'язків з 01.03.2022 до 31.12.2022;
- до 01.06.2024 – за період виконання спеціальних обов'язків з 01.01.2023 до 31.12.2023.

У 2022 році Група Нафтогаз зафіксувала збиток, оскільки війна призвела до падіння попиту на газ, а ПСО були відновлені. Пошкодження та/або знищення бізнес-активів суб'єктів господарювання комерційного сектора України призвело до падіння попиту з їх боку. Крім того, міграція населення сприяла зменшенню споживання природного газу

домогосподарствами та теплогенеруючими компаніями. Відновлення ПСО негативно вплинуло на роботу Групи Нафтогаз, незважаючи на вищі ціни на газ.

На кінець 2021 року позиція ліквідності Групи Нафтогаз була адекватною. Коефіцієнт поточної ліквідності, який вимірює здатність компанії виплачувати свої короткострокові зобов'язання, стабільно перебував в межах норми (від 2,5 до 3,0) протягом 2019–2021 років, в умовах воєнного стану він знизився до 1,0 на кінець 2022 року. Реформи газового ринку, які передбачили перехід 28 операторів газорозподільних систем до Групи Нафтогаз, дозволили компанії, яка раніше була здебільшого обмежена оптовим ринком, постачати газ безпосередньо для близько 75% усіх домогосподарств. Це призвело до значного покращення зборів від домогосподарств, що позитивно вплинуло на фінансовий стан Групи Нафтогаз. Однак кількість днів обороту боржників у 2021 році залишалася високою (83 дні), що вказує на повільне стягнення боргів, у 2022 році кількість днів обороту боржників зросла до 99 днів.

Війна мала вплив на видобуток нафти і газу. Станом на середину 2023 року газовидобувним об'єктам було завдано, менше 5 відсотків об'єктів Групи Нафтогаз знаходяться на тимчасово окупованих територіях. Було припинення видобутку газу та нафти, а також операцій з переробки нафти через військові дії та втрату електроенергії, що негативно вплинуло на компанію.

Для підвищення рівня видобутку газу потрібні значні інвестиції. За оцінками Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) понад 75% поточних родовищ Групи Нафтогаз вичерпані. Для підтримки поточного рівня видобутку газу необхідно запровадити капіталомісткі сучасні технології.

Внутрішній видобуток газу може задовольнити внутрішній попит у 2023 році за умови підвищення ефективності споживання газу. Щоб обмежити попит на газ, основні споживачі повинні підвищити свою ефективність. Теплоелектростанції мають скоротити споживання газу у 2023 році на 10% порівняно із середнім споживанням за три попередні роки. Так само оператори системи розподілу мають зменшити обсяг газу, який вони використовують для балансування системи. Технічні втрати через пошкодження інфраструктури в результаті війни мінімізуються, оскільки будь-який дефіцит потрібно покривати за рахунок імпорту.

Наприкінці 2021 року Група Нафтогаз перебувала у стабільному платоспроможному стані. У 2019–2021 роках зобов'язання становили близько 30% фінансування компанії, проте в умовах війни зобов'язання зросли та на кінець 2022 року становили 41% фінансування компанії. Це не надто високий рівень боргу. За умови, що компанія генерує прибуток, її леверидж відносно її прибутку є достатнім та схоже, що компанія зможе виконувати свої платежі з обслуговування боргу за рахунок коштів, які вона генерує. Погіршився коефіцієнт покриття відсотків з 3,9 у 2021 році до -6,9 у 2022 році, що вказує на погіршення здатності компанії покривати відсоткові витрати.

Нафтогаз провів реструктуризацію єврооблігацій. Це мало на меті дозволити компанії перенаправити кошти на інші пріоритети та покращити стан ліквідності групи компаній. Погашення боргу за одним випуском єврооблігацій із непогашеною номінальною сумою 600 млн євро вже перенесено: погашення капіталу було відкладено на два роки з 2024 по 2026 рік, а виплату відсотків відстрочено на два роки. Крім того, завершено процес офіційного отримання згоди інвесторів НАК «Нафтогаз України» на реструктуризацію єврооблігацій з термінами погашення у липні 2022 року та у листопаді 2026 року. Понад 85% власників єврооблігацій офіційно підтримали пропозицію компанії.

Компанія має намір залучити фінансування від ЄБРР для фінансування своєї програми капітальних витрат на додаток до існуючої кредитної лінії з ЄБРР для фінансування екстрених закупівель газу під гарантії Уряду.

ТОВ «Оператор газотранспортної системи України»

ТОВ «Оператор ГТС України», утворене у 2019 році з метою виконання вимог законодавства України та міжнародних зобов'язань за договорами з Енергетичним Співтовариством та про асоціацію з ЄС щодо відокремлення діяльності з транспортування

природного газу, фактично розпочало свою діяльність з 1 січня 2020 року. Для провадження діяльності з транспортування природного газу на початку своєї діяльності товариство отримало у тимчасове користування державне майно на праві господарського відання, за справедливою вартістю 104,6 млрд гривень.

Таблиця 5. ТОВ «Оператор ГТС»: фінансові показники діяльності

	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність			
Операційна рентабельність	40%	46%	-18%
Рентабельність чистого прибутку	35%	40%	-14%
Рентабельність активів	13,7%	16,4%	-6,4%
Рентабельність власного капіталу	17,5%	23,7%	-8,1%
Ліквідність			
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,1	0,9	0,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,3	0,4	0,3
Дні обороту дебіторів	6	42	36
Дні обороту кредиторів	119	93	259
Платоспроможність			
Борг до активів	22%	31%	21%
Борг до власного капіталу	28%	45%	26%

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

На виконання Меморандуму про взаєморозуміння від 16.01.2023, укладеного між Україною та Європейським Союзом, та Меморандуму про економічну та фінансову політику від 24.03.2023, укладеного між Україною та Міжнародним валютним фондом, 13.07.2023 прийнято Закон України «Про оптимізацію структури власності оператора газотранспортної системи України», згідно з яким має відбутись передача 100% корпоративних прав у статутному капіталі ТОВ «Оператор ГТС України» відповідному центральному органу виконавчої влади.

Слід зазначити, що фінансова звітність товариства за 2020–2022 роки не затверджена загальними зборами акціонерів, як це передбачено Законом України «Про акціонерні товариства» та Статутом товариства через неузгодженість та суттєві розбіжності щодо відображення фінансово-господарських операцій (зокрема стосовно зобов'язань товариства) в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності товариства, які виникли між акціонером товариства та його управлінським персоналом. Внаслідок чого, фінансова звітність товариства та оцінка його фінансових показників діяльності можуть суттєво відрізнятися після її затвердження загальними зборами.

Фінансові результати і рентабельність діяльності (таблиця 5). Аналіз фінансової звітності товариства вказує, що прибутковий і високорентабельний протягом 2020–2021 років бізнес товариства зазнав негативного впливу у 2022 році внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Так, отримавши у 2020–2021 роках чистий прибуток у розмірі понад 20 млрд грн, та при операційній рентабельності від 40% до 46%, за результатами 2022 року товариство отримало чистий збиток в сумі 6,4 млрд гривень.

Оскільки доходи від транзиту природного газу складають орієнтовно 85% загальних доходів товариства, наразі головним ризиком для товариства є ризик втрати транзиту природного газу через територію України внаслідок збройної агресії російської федерації і, як наслідок, відсутності оплати заброньованих потужностей.

Також, збройна агресія російської федерації негативно вплинула і на доходи товариства по внутрішнім точках входу та виходу – скоротився рівень видобування та споживання природного газу в Україні.

Аналіз ліквідності та платоспроможності. Показники ліквідності значно погіршились вже у 2021 році, що обумовлено суттєвим зростанням дебіторської заборгованості товариства, що утворилася у зв'язку з проблемою несанкціонованих відборів газу з ГТС та

невиконанням/неналежним виконанням окремими суб'єктами ринку природного газу зобов'язань перед товариством за типовими договорами транспортування природного газу. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, ситуація з несанкціонованими відборами газу та неплатежами операторів ГРМ погіршилась, що призвело до виникнення дефіциту обігових коштів та потреби у залученні кредитних коштів.

ДП «НАЕК «Енергоатом»

У 2017–2021 роках ДП «НАЕК «Енергоатом» демонстрував фіскальну стійкість. Виходячи з фінансових показників (таблиця 6) показники рентабельності були позитивними з 2017 по 2019 рік та у 2021 році, негативними у 2020 та 2022 роках. Ліквідність залишається низькою, поточний коефіцієнт близький до 1. З точки зору платоспроможності, хоча частка боргів у структурі фінансування компанії зросла, на кінець 2022 року компанія була в змозі обслуговувати свої борги.

Таблиця 6. ДП «НАЕК «Енергоатом»: фінансові показники діяльності

	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність						
Операційна рентабельність	25,4%	22,8%	23,0%	-4,9%	13,4%	-7,0%
Рентабельність чистого прибутку	9,9%	10,5%	7,7%	-10,6%	7,1%	-9,2%
Рентабельність активів	1,8%	2,2%	1,7%	-2,1%	2,5%	-5,1%
Рентабельність власного капіталу	3,0%	3,6%	2,8%	-4,0%	4,5%	-10,3%
Ліквідність						
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,2	1,2	1,0	1,0	1,1	0,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,4	0,3	0,1	0,4	0,4	0,4
Дні обороту дебіторів	28	26	11	97	12	49
Дні обороту кредиторів	44	65	72	27	57	249
Платоспроможність						
Борг до активів	39,5%	39,6%	38,7%	47,7%	43,9%	50,7%
Борг до власного капіталу	65,2%	65,6%	63,2%	91,3%	78,2%	102,8%
Борг до EBITDA	1,1	0,9	0,9	3,5	1,0	88,0
Коефіцієнт покриття відсотків	2,4	2,2	1,7	-0,6	2,9	-1,7
Коефіцієнт грошового покриття відсотків	4,3	4,1	3,0	1,9	5,3	0,1

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

З 2017 по 2019 роки та у 2021 році компанія була прибутковою. При цьому ДП «НАЕК «Енергоатом» зафіксував збиток у розмірі 4,8 млрд грн у 2020 році через скорочення попиту, пов'язане з пандемією, та у розмірі 12,4 млрд грн у 2022 році через втрати внаслідок війни. Отримані компанією прибутки загалом були досить низькими, у середньому близько 3,5%, тобто не покривали вартість капіталу, який був використаний для отримання цих прибутків.

Щоб подолати фінансовий дефіцит, що виникає внаслідок ПСО, у 2023 році Урядом були підвищені тарифи для домогосподарств, а також ліміти цін на ринку електричної енергії.

До початку повномасштабної війни ДП «НАЕК «Енергоатом» мав низький рівень ліквідності. Коефіцієнт поточної поточності компанії становив у середньому 1,1 за період з 2017 по 2021 рік, що вказує на те, що, хоча компанія мала достатньо короткострокових активів для виконання короткострокових зобов'язань, компанія може виявитися неспроможною виконувати свої зобов'язання, якщо вона не зможе вчасно реалізувати ці активи. У 2022 році, внаслідок впливу війни, відбулось погіршення показника ліквідності компанії до 0,8.

Станом на кінець 2022 року платоспроможність компанії погіршилась. Протягом 2017–2021 років відсоток фінансування компанії за рахунок зобов'язань перебував в межах від 40 до 48. Компанія могла спокійно обслуговувати свій борг за рахунок грошових потоків,

отриманих завдяки доходам, які вона отримувала від своєї діяльності. Станом на кінець 2022 року зобов'язання зросли та становили близько 51% фінансування компанії.

Війна призвела до втрати ключової генеруючої інфраструктури. Втрата контролю над Запорізькою атомною електростанцією призвела до скорочення генеруючих потужностей країни приблизно на 10 відсотків та втрати близько 40% доходу компанії. Таке значне падіння доходів може поставити під загрозу стабільність діяльності компанії та обмежити її здатність інвестувати в нові проекти чи обслуговування існуючих потужностей. МАГАТЕ підкреслило, що можуть виникнути ризики ядерної безпеки, що може призвести до значних фінансових наслідків.

Капітальні витрати, які здійснює ДП «НАЕК «Енергоатом», включають модернізацію та продовження терміну експлуатації електростанцій компанії, а також будівництво нової атомної установки. Рівень капітальних витрат компанії залежить від наявності грошових коштів, отриманих від її діяльності. У довгостроковій перспективі забезпечення вартості виведення з експлуатації, тобто процесу безпечного виведення з експлуатації ядерних установок після того, як вони досягли кінця свого експлуатаційного терміну, залишається неадекватним. ДП «НАЕК «Енергоатом» необхідно забезпечити достатнє фінансування для виконання поточних інвестицій, а також генерувати та відкладати достатню кількість грошових коштів для виконання своїх довгострокових зобов'язань, таких як витрати на виведення з експлуатації.

ДП «НАЕК «Енергоатом» знаходиться в процесі корпоратизації, який планується завершити до кінця 2023 року з призначенням Наглядової ради.

ПрАТ «Укргідроенерго»

Аналіз показників діяльності ПрАТ «Укргідроенерго» за останні 4 роки (таблиця 7) свідчить, що товариству вдається зберегти високий рівень рентабельності своєї діяльності та ліквідності активів і забезпечити стабільний фінансовий стан, не зважаючи на економічну кризу, спричинену пандемією коронавірусної хвороби (COVID-19), яка суттєво поглибилась з початком збройної агресії російської федерації проти України, та призвела до падіння споживання електроенергії та погіршення стану розрахунків на ринку електричної енергії, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури та житлово-комунального господарства.

Таблиця 7. ПрАТ «Укргідроенерго»: фінансові показники діяльності

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність				
Операційна рентабельність	40,5%	45,2%	54,6%	51,6%
Рентабельність чистого прибутку	39,0%	31,5%	48,0%	31,6%
Рентабельність активів	9,6%	10,4%	22,8%	19,6%
Рентабельність власного капіталу	12,5%	14,3%	28,8%	25,1%
Ліквідність				
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,20	1,21	2,33	2,39
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,16	1,17	2,30	2,35
Дні обороту дебіторів	47	43	44	79
Дні обороту кредиторів	250	237	216	374
Платоспроможність				
Борг до активів	23,0%	26,8%	20,8%	22,9%
Борг до власного капіталу	29,8%	36,7%	26,3%	29,7%
Борг до EBITDA	0,95	0,86	0,38	0,33
Коефіцієнт покриття відсотків	13,3	40,2	89,8	106,9
Коефіцієнт грошового покриття	16,3	45,5	95,7	112,4

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Як свідчить **динаміка показників рентабельності** протягом 2019–2021 років діяльність товариства була стабільно прибутковою. ПрАТ «Укргідроенерго» є найбільшою гідрогенеруючою компанією України та відіграє основну роль у покритті пікових навантажень, регулюванні частоти та потужності в Об'єднаній енергосистемі України (ОЕС).

Відповідно до норм Закону України «Про ринок електричної енергії» з 01.07.2019 впроваджено нову модель конкурентного ринку електроенергії, який замінив схему оптового ринку єдиного покупця на торгівлю на комерційних сегментах.

Так, завдяки новій моделі конкурентного ринку електроенергії сума чистого доходу від реалізації електроенергії з року в рік стрімко зростає – майже у 4,5 рази (з 8,3 млрд грн у 2019 році до 37,2 млрд грн у 2022 році) та чистого прибутку – майже у 3,7 раза (з 3,2 млрд грн у 2019 році до 11,8 млрд грн у 2022 році).

У 2022 році відбулось зниження показників рентабельності порівняно з 2021 роком (внаслідок військової агресії російської федерації), проте вони залишаються на достатньо високому рівні.

Зростання цін на електроенергію є одним з чинників, що дозволяють зберігати стабільний фінансовий стан товариства. На сьогодні товариство є активним учасником ринку електричної енергії, нарощує обсяги виробництва та реалізує вироблену електроенергію на усіх сегментах ринку, є стороною, відповідальною за баланс, та несе фінансову відповідальність за небаланси електричної енергії перед оператором системи передачі, а також надає йому допоміжні послуги для забезпечення надійної роботи ОЕС України та належної якості електричної енергії.

Крім того, у 2022 році енергетична система України офіційно завершила об'єднання з європейською та стала частиною ENTSO-E. Відповідне рішення ухвалили системні оператори ENTSO-E 11 березня 2022 року, фізичні операції здійснили 16 березня 2022 року. Це надає нові можливості для розвитку енергетичного ринку та забезпечення енергетичної безпеки.

Показники ліквідності ПрАТ «Укргідроенерго» протягом 2019–2022 років були на високому рівні. Так, коефіцієнт поточної ліквідності, який вимірює здатність компанії виплачувати свої короткострокові зобов'язання, на кінець 2022 року зріс порівняно з 2019 роком майже удвічі і становив 2,4. Однак кількість днів обороту боржників у 2022 році різко підвищилась порівняно з 2019–2021 роками – у середньому в 1,8 рази, що вказує на погіршення рівня розрахунків за реалізовану електроенергію та уповільнення стягнення боргів в умовах воєнного стану.

Протягом 2019–2022 років ПрАТ «Укргідроенерго» перебувало у стабільному платоспроможному стані. У 2019–2021 роках відсоток фінансування товариства за рахунок позикових коштів перебував у межах від 21% до 27%. Наприкінці 2022 року зобов'язання становили близько 23% фінансування товариства. Це невисокий рівень боргу. Враховуючи, що товариство генерує прибуток, її левередж відносно її прибутку є достатнім. Про низький рівень боргового навантаження та достатній рівень фінансових можливостей обслуговувати свої борги свідчить також показник відношення боргу до EBITDA, який на кінець 2022 року склав 0,33. При цьому товариство може виконувати свої платежі з обслуговування боргу.

НЕК «Укренерго»

Фінансові показники НЕК «Укренерго». Виходячи з фінансових показників (таблиця 8) показники рентабельності компанії були позитивними з 2017 по 2019 рік та у 2021 році, негативними у 2020 та 2022 роках. Показники ліквідності компанії є стабільно невисокими та дещо покращилися у 2021–2022 роках. Співвідношення боргу до активів компанії є високим та збільшилось протягом 2021–2022 років.

Таблиця 8. НЕК «Укренерго»: фінансові показники діяльності

	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність						
Операційна рентабельність	54,6%	34,5%	12,0%	-51,2%	1,8%	-18,5%
Рентабельність чистого прибутку	24,8%	43,1%	7,1%	-47,2%	0,2%	-7,4%

Рентабельність активів	7,7%	8,9%	2,9%	-35,3%	0,2%	-6,1%
Рентабельність власного капіталу	23,0%	22,4%	5,0%	-276,1%	1,4%	-233,2%
Ліквідність						
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,2	0,3	0,5	0,4	0,9	0,8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	0,3	0,5	0,4	0,9	0,8
Дні обороту дебіторів	17	12	54	67	84	147
Дні обороту кредиторів	0	0	104	228	162	240
Платоспроможність						
Борг до активів	66%	60%	42%	87%	89%	97%
Борг до власного капіталу	197%	152%	72%	682%	827%	3701%
Борг до EBITDA	2,9	5,1	3,0	-0,7	9,8	-3,6
Коефіцієнт покриття відсотків	18,7	6,5	9,2	-73,2	0,7	-3,0
Коефіцієнт грошового покриття відсотків	21,5	9,0	12,0	-64,0	2,7	-2,4

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Рентабельність НЕК «Укренерго» була нестабільною. Отримавши у 2017–2019 роках у середньому близько 2,2 млрд грн чистого прибутку, у 2020 році компанія отримала 27,5 млрд грн збитку, у 2021 році – працювала беззбитково (141,2 млн грн прибутку) та у 2022 році – зафіксувала збиток у 6,1 млрд гривень. Показник операційної рентабельності компанії коливався від 55% у 2017 році до -51% у 2020 році, та -18,5% у 2022 році. Рентабельність власного капіталу компанії також змінювалася від 23% у 2017 році до -276% у 2020 році, 1,4% у 2021 році та -233% у 2022 році.

До 2022 року ліквідність НЕК «Укренерго» була низькою. Коефіцієнт поточної ліквідності був стабільно меншим за 1 з 2017 по 2022 рік, що вказує на те, що компанія не мала достатньо оборотних коштів для виконання своїх короткострокових зобов'язань.

НЕК «Укренерго» має високий рівень боргу, показники платоспроможності послабилися. Борг становив 66% фінансування компанії у 2017 році та зріс до 97% (у 2,3 рази) у 2022 році, що вказує на значний рівень фінансування за рахунок позикових коштів. Компанія генерувала достатньо коштів для обслуговування своїх боргових зобов'язань, про що свідчить співвідношення боргу до EBITDA (9,8) та коефіцієнт грошового покриття (2,7) у 2021 році.

У 2022 році заборгованість НЕК «Укренерго» була реструктуризована. З початку військової агресії російської федерації проти України в лютому 2022 року компанія призупинила здійснення виплат по кредитам від державних банків у зв'язку з форс-мажорними обставинами та погодженими кредитними канікулами з банками-кредиторами. Компанія відтермінувала виплати за кредитами на пізніший період – погашення кредитів буде здійснюватися рівними частинами щомісячно, починаючи з січня 2024 року до грудня 2025 – 2027 років. Станом на 31.12.2022 заборгованість за кредитами від державних банків складала 10,4 млрд гривень.

У липні 2022 року Міністерство фінансів України та компанія звернулися до інвесторів з пропозицією про зміну умов всіх облігацій зовнішніх державних позик та державних деривативів України, а також єврооблігацій, гарантованих державою, в тому числі і Єврооблігацій 2028. 11 серпня 2022 року інвестори підтримали пропозицію Компанії щодо відтермінування кінцевого терміну погашення облігацій на 24 місяці – з листопада 2026 року до листопада 2028 року, та дозволили не здійснювати виплати відсотків за облігаціями протягом 24 місяців – з листопада 2022 року по листопад 2024 року.

ДП «Гарантований покупець»

Підприємство утворене у 2019 році з метою забезпечення загальносуспільних інтересів та виконання гарантій держави щодо купівлі всієї «зеленої» електричної енергії, та займає одну з ключових позицій в новій моделі ринку електроенергії, запровадженого з 01.07.2019 згідно із Законом України «Про ринок електричної енергії».

Як свідчить динаміка фінансових показників, наведених у таблиці 9, діяльність підприємства характеризується **низьким рівнем рентабельності**, що зумовлене специфікою діяльності підприємства на ринку (підприємство фактично задіяне в організації надання послуг від одних учасників ринку на користь інших, діючи в якості агента, фінансування діяльності здійснюється в межах кошторису, що затверджується Регулятором (НКРЕКП)).

Таблиця 9. ДП «Гарантований покупець»: фінансові показники діяльності

	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність			
Операційна рентабельність	0,02%	-0,56%	-0,6%
Рентабельність чистого прибутку	0%	-1%	-1%
Рентабельність активів	0,04%	-1,18%	-0,56%
Рентабельність власного капіталу	22,5%	127,28%	55,91%
Ліквідність			
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,0	0,99	0,99
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,0	0,99	0,99
Дні обороту дебіторів	187,95	100,12	327,75
Дні обороту кредиторів	197,38	120,72	341,1
Платоспроможність			
Борг до активів	100%	101%	101%
Борг до власного капіталу	56 592%	-10 933%	-10 099%
Борг до EBITDA	0,09	-0,01	0,00
Коефіцієнт покриття відсотків	156,65	-1729,04	-2210,08
Коефіцієнт грошового покриття	191,54	-1687,0	-2154,68

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Показники ліквідності ДП «Гарантований покупець» протягом 2020–2022 років також є на достатньо низькому рівні, при цьому кількість днів обороту як дебіторів, так і кредиторів з 2020 по 2022 рік зросла майже вдвічі, досягнувши значних показників 327 та 341 дні відповідно. Вказане спричинено, передусім, кризою неплатежів у енергетичному секторі, яка посилилась після повномасштабного вторгнення російської федерації.

АТ «Укрзалізниця»

Протягом останніх років фінансові показники АТ «Укрзалізниця» є стабільними за винятком 2020 та 2022 років (вплив пандемії та військової агресії російської федерації). Виходячи з фінансових показників (таблиця 10) показники рентабельності були позитивними з 2017 по 2019 рік та у 2021 році, негативними у 2020 та 2022 роках. Показники ліквідності є стабільно невисокими та дещо покращилися у 2022 році.

Таблиця 10. АТ «Укрзалізниця»: фінансові показники діяльності

	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність						
Операційна рентабельність	7,2%	4,2%	5,3%	-4,0%	1,9%	12,2%
Рентабельність чистого прибутку	0,2%	0,2%	3,3%	-17,2%	0,5%	-12,6%
Рентабельність активів	0,04%	0,1%	1,1%	-4,6%	0,2%	-3,8%
Рентабельність власного капіталу	0,1%	0,1%	1,4%	-6,0%	0,2%	-5,0%
Коефіцієнт відшкодування витрат	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0
Ліквідність						
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,6	0,4	0,7	0,4	0,6	1,3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,3	0,1	0,4	0,1	0,2	0,5
Дні обороту дебіторів	4	4	3	3	4	9

Платоспроможність						
Борг до активів	20,3%	20,9%	21,3%	22,6%	23,4%	24,1%
Борг до власного капіталу	25,5%	26,4%	27,0%	29,2%	30,6%	31,7%
Борг до EBITDA	1,7	2,0	1,9	3,7	2,6	1,9
Коефіцієнт покриття відсотків	1,4	1,0	1,3	-0,7	0,4	2,6
Коефіцієнт грошового покриття відсотків	5,2	4,6	4,5	2,4	3,8	6,0

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

З 2017 до 2019 року та у 2021 році АТ «Укрзалізниця» було прибутковим. Прибутки компанії у 2017–2018 роках були низькими (115 млн грн та відповідно 204 млн грн) та у 2019 році збільшилися до 2,9 млрд гривень. У 2020 році компанія отримала збиток у розмірі 11,9 млрд грн (через пандемію), у 2022 році – 9,6 млрд грн (через військову агресію російської федерації).

Щоб уникнути масштабних збитків через падіння обсягів вантажних перевезень внаслідок військової агресії російської федерації в Україні, Уряд підвищив тарифи Укрзалізниці на вантажні перевезення та виділив фінансування з бюджету. Історично прибуток, отриманий від вантажного бізнесу, використовувався для перехресного субсидування пасажирських залізничних перевезень. Через війну обсяги вантажоперевезень скоротилися вдвічі, водночас зросли витрати на паливо та енергію, що збільшило збитки. Обсяги пасажирських перевезень зросли у 2022 році через міграцію населення до країн ЄС та призупинення комерційних рейсів. Протягом 2022 року Укрзалізниця отримала 9,7 млрд грн фінансування з бюджету для забезпечення своєї діяльності. Тарифи на вантажні залізничні перевезення підвищено у 2022 році на 70,0%, щоб підвищити прибутковість компанії. Очікується, що ці заходи дозволять Укрзалізниці вийти на беззбитковий рівень діяльності у 2023 році за умов, що морські порти продовжать експорт зерна, щоб забезпечити достатній попит на вантажні перевезення.

До 2022 року ліквідність АТ «Укрзалізниця» була низькою. Коефіцієнт поточної ліквідності був стабільно меншим за 1,0 з 2017 по 2021 рік, що вказує на те, що компанія не мала достатньо оборотних активів для виконання своїх короткострокових зобов’язань. У 2022 році показник поточної ліквідності Укрзалізниці зріс удвічі порівняно із 2021 роком та становив 1,3.

Укрзалізниця не мала високого боргу, але її показники платоспроможності послабилися. Борг становив трохи більше 20 відсотків її фінансування в 2017 році, але зріс до 24 відсотків у 2022 році. Компанія генерувала достатньо грошових коштів для обслуговування своїх боргових зобов’язань, про що свідчить співвідношення боргу до EBITDA (2,6) та коефіцієнт грошового покриття (3,8) у 2021 році. Тим не менш, низька прибутковість компанії не дозволяла отримувати достатній операційний прибуток, щоб покрити витрати на фінансування, про що свідчить коефіцієнт покриття відсотків (0,4) у 2021 році.

У 2022 році заборгованість Укрзалізниці була реструктуризована. Терміни погашення єврооблігацій з погашенням у 2024 та 2026 роках перенесено на 2026 та 2028 роки відповідно. Відсотки за цим боргом капіталізуються та підлягають сплаті з 2025 року.

Поточні капітальні витрати Укрзалізниці спрямовані на підтримання в робочому стані існуючої інфраструктури та рухомого складу. Завдяки скороченню обсягів вантажоперевезень АТ «Укрзалізниця» має можливість використовувати наявні локомотиви та рухомий склад для задоволення попиту. Основна увага приділяється підтримці рухомого складу в працездатному стані та продовженню терміну його служби. У 2023 році компанія планує витратити 50 млрд грн на капітальні інвестиції, з яких близько 40% – на інвестиції в залізничну мережу, 12% – на заміну локомотивів, решта – на рухомий склад. Значною мірою це фінансується за рахунок асигнувань з державного бюджету – у 2023 році було створено фонд відновлення залізничної інфраструктури, у якому передбачено близько 36 млрд гривень. У 2023 році компанія має намір залучити 200 мільйонів євро від ЄБРР.

Майбутні капітальні витрати Укрзалізниці залежатимуть від того, як буде відновлюватися попит на перевезення. Оновлення сильно зношеного рухомого складу та локомотивів буде залежати від оцінки попиту на вантажні перевезення після закінчення війни. Потрібен час для розмінування посівних площ та відновлення промислових виробничих потужностей, зруйнованих війною. Отже, очікується, що попит відновиться поступово.

Реформування залізничного сектору у довгостроковій перспективі триває, що може негативно вплинути на фінансовий стан Укрзалізниці за відсутності підвищення ефективності діяльності. До Верховної Ради України внесено проект Закону України «Про залізничний транспорт» (№ 1196-1 від 06.09.2019), яким передбачається реформування залізничного транспорту, та відповідно до якого АТ «Укрзалізниця» буде розділена на окремих операторів вантажних і пасажирських перевезень, а також буде створено незалежного оператора інфраструктури, який відповідатиме за якість залізничної мережі. У рамках підготовки до лібералізації ринку вже робляться кроки для створення холдингової компанії з окремими дочірніми компаніями, відповідальними за вантажоперевезення, пасажирські перевезення, інфраструктуру та технічне обслуговування. Якщо компанія не зможе належним чином підготуватися до запровадження конкуренції в секторі, реформи можуть негативно вплинути на фінансові показники АТ «Укрзалізниця» та збільшити фіскальні ризики для Уряду.

Адміністрація морських портів України

Фінансові показники ДП «АМПУ» були стабільно позитивними протягом усього періоду, за винятком 2022 року через тимчасову окупацію з боку російської федерації частини морських портів України та блокування роботи. Виходячи з фінансових показників (таблиця 11) показники рентабельності були позитивними протягом усього періоду, окрім 2022 року. Ліквідність підприємства є високою, співвідношення боргу до активів – низьким.

Таблиця 11. ДП «АМПУ»: фінансові показники діяльності

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність				
Операційна рентабельність	27,6%	44,1%	41,1%	19,2%
Рентабельність чистого прибутку	22,7%	35,7%	34,4%	-14,5%
Рентабельність активів	7,1%	11,1%	10,2%	-2,2%
Рентабельність власного капіталу	7,9%	12,7%	11,5%	-2,3%
Ліквідність				
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,9	1,5	1,9	4,3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,7	1,4	1,8	4,0
Дні обороту дебіторів	16	13	18	37
Дні обороту кредиторів	18	22	23	21
Платоспроможність				
Борг до активів	9,3%	12,7%	11,4%	5,8%
Борг до власного капіталу	10,3%	14,6%	12,9%	6,2%
Борг до EBITDA	0	0	0	0
Коефіцієнт покриття відсотків	187	62	1987	15
Коефіцієнт грошового покриття відсотків	187	62	1988	15

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Військова агресія з боку російської федерації мала значний вплив на показники діяльності морських портів України.

Рентабельність ДП «АМПУ» була стабільною протягом 2019–2021 років, підприємство генерувало у середньому близько 2,2 млрд грн чистого прибутку, у 2022 році – зафіксувало збиток у сумі 0,5 млрд гривень. Показник операційної рентабельності протягом

2019–2021 років становив у середньому близько 38% та знизився у 2022 році до 19%. Рентабельність власного капіталу протягом 2019–2021 років становила у середньому близько 11% та знизилась у 2022 році до - 2,3%.

Показники ліквідності ДП «АМПУ» протягом 2019–2022 років були на високому рівні, що вказує на здатність підприємства виплачувати свої короткострокові зобов'язання. Однак кількість днів обороту боржників у 2022 році зросла у понад 2 рази порівняно із 2021 роком, що вказує на погіршення розрахунків з підприємством в умовах воєнного стану.

ДП «АМПУ» має низький рівень боргу та високі показники платоспроможності. Підприємство не мало зобов'язань за кредитами протягом 2019–2022 років. Загальний борг підприємства становив у середньому 11% фінансування протягом 2019–2021 років та зменшився до 6% у 2022 році, що вказує на високий рівень фінансування за рахунок власних коштів.

ДП МА «Бориспіль»

Фінансові показники ДП МА «Бориспіль». Протягом 2014–2019 років діяльність підприємства була стабільною та зберігала динаміку до зростання фінансових результатів та показників рентабельності. Проте, у 2020 році поширення пандемії коронавірусу призвело до істотного падіння пасажиропотоку та збитків підприємства у розмірі 1,5 млрд гривень. У 2021 році підприємству завдяки застосуванню антикризових заходів для підтримки своєї економічної стабільності в умовах пандемії та забезпеченню безперервності діяльності вдалося вийти на прибуток у розмірі 0,5 млрд гривень. Та з 24.02.2022 після оголошення в Україні воєнного стану та закриття повітряного простору над країною, підприємство майже повністю припинило операційну діяльність та надання послуг, що призвело до втрати виручки від аеропортових зборів. Збиток аеропорту у 2022 році становив 1,8 млрд гривень.

Отже, виходячи з фінансових показників підприємства (таблиця 12) його показники рентабельності були позитивними у 2019 та 2021 роках, та негативними у 2020 та 2022 роках. Показник ліквідності значно погіршився у 2022 році та становить менше нормативного значення (<1), що свідчить про проблеми із платоспроможністю підприємства.

Таблиця 12. ДП МА «Бориспіль»: фінансові показники діяльності

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність				
Операційна рентабельність	54,4%	-8%	53,87%	-111,13%
Рентабельність чистого прибутку	34,2%	-71,6%	12,59%	-285,78%
Рентабельність активів	9,3%	-9,7%	3,07%	-14%
Рентабельність власного капіталу	12,4%	-13,6%	4,07%	-19,37%
Ліквідність				
Коефіцієнт поточної ліквідності	3,4	2,1	2,9	0,7
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	3,1	1,8	2,6	0,6
Дні обороту дебіторів	105	55	56	42
Дні обороту кредиторів	46	43	32	45
Платоспроможність				
Борг до активів	24,7%	28,9%	24,6%	27,7%
Борг до власного капіталу	33%	41%	33%	38%
Борг до EBITDA	0,9	-18,3	1,2	-3,8
Коефіцієнт покриття відсотків	8,7	-4,2	2,5	-8,6
Коефіцієнт грошового покриття відсотків	10,2	-0,5	6,2	-3,4

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

ДП МА «Бориспіль» протягом 2019–2022 років мало помірний рівень боргу, водночас за результатами діяльності у 2022 році показники платоспроможності суттєво зменшилися, на що вплинуло закриття повітряного простору через військові дії в країні.

Борг становив 24,7% фінансування діяльності підприємства у 2019 році та зріс лише до 27,7% у 2022 році, що вказує на незначний рівень фінансування за рахунок позикових коштів. Однак підприємство не має достатньо коштів для обслуговування своїх боргових зобов'язань, про що свідчить співвідношення боргу до EBITDA (-3,8) та коефіцієнт грошового покриття відсотків (-3,4) у 2022 році.

Станом на 31.12.2022 загальна сума фінансових зобов'язань підприємства зросла на 0,4 млрд грн та становить 2,7 млрд гривень. Збільшення фінансових зобов'язань є наслідком збільшення витрат за користування кредитами (76,9 млн грн) та переоцінки на дату звітності валютного кредиту від АБ «Укргазбанк» (371,6 млн грн).

Фінансовий стан підприємства у 2023 році відповідно до затвердженого фінансового плану також погіршується – доходи підприємства не покривають мінімальні експлуатаційні видатки на його повноцінне утримання, очікується отримання збитку у розмірі 1,8 млрд гривень. За результатами діяльності у І півріччі 2023 року підприємство отримало збиток у розмірі 0,7 млрд гривень. Для підтримки ліквідності підприємство потребує залучення додаткових кредитних коштів, коштів інвесторів, допомоги міжнародних фінансових організацій тощо, перенесення графіків погашення заборгованостей за діючими фінансовими зобов'язаннями.

В умовах призупинення аеропортом операційної діяльності, для збереження людських та матеріальних ресурсів, забезпечення швидкого відновлення діяльності підприємством розроблені План заходів з відновлення роботи та виходу із кризи ДП МА «Бориспіль» (наказ Мінінфраструктури від 03.05.2022 № 01-07-10 із змінами) та План заходів з виконання Програми відновлення роботи та виходу із кризи, зокрема на беззбиткову діяльність ДП МА «Бориспіль» (наказ Мінінфраструктури від 30.12.2022 № 01-07-51).

АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»

Фінансові показники АТ «ДПЗКУ». Діяльність компанії є стабільно збитковою починаючи з 2013 року. У 2022 році збиток компанії становив 11,1 млрд грн та зріс порівняно із 2021 року у 6,8 рази. Через втрату компанією частини виробничих активів внаслідок окупації, а також блокування з боку російської федерації роботи морських портів України у 2022 році відбулось зменшення доходів на 82% порівняно із 2021 роком. Виходячи з фінансових показників (таблиця 13) показники рентабельності протягом 2019 – 2022 років були негативними (окрім показника рентабельності власного капіталу з урахуванням від'ємного значення власного капіталу компанії, яке станом на кінець 2022 року перевищило -28,0 млрд грн), показники ліквідності компанії перебували в межах нормативних значень з тенденцією до зниження.

Таблиця 13. АТ «ДПЗКУ»: фінансові показники діяльності

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Рентабельність				
Операційна рентабельність	-19%	-11%	-11%	-71%
Рентабельність чистого прибутку	-11%	-83%	-15%	-641%
Рентабельність активів	-7%	-37%	-16%	-127%
Рентабельність власного капіталу	16%	38%	8%	40%
Коефіцієнт відшкодування витрат	0,8	0,9	0,9	0,6
Ліквідність				
Коефіцієнт поточної ліквідності	3,3	2,2	1,1	1,2
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2,6	1,5	0,6	0,8
Дні обороту дебіторів	15	23	35	265
Дні обороту кредиторів	4	7	5	28
Платоспроможність				
Борг до активів	146%	197%	287%	422%
Борг до власного капіталу	-315%	-203%	-153%	-131%

Борг до EBITDA	-11,2	-44,1	-25,3	-28,2
Коефіцієнт покриття відсотків	-1,1	-0,2	-0,9	-0,1
Коефіцієнт грошового покриття відсотків	-1,1	-0,1	-0,8	-0,1

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

АТ «ДПЗКУ» має значний борг за кредитом. Компанія не генерувала достатньо коштів для обслуговування своїх боргових зобов'язань, у 2019 році борг становив близько 150% фінансування компанії та зріс до понад 400% у 2022 році, тобто фінансування компанії здійснювалося переважно за рахунок позикових коштів.

У січні 2022 року АТ «ДПЗКУ» не була спроможна виконати свої зобов'язання за кредитною угодою з Ексімбанком Китаю, що була гарантована Урядом, та Міністерство фінансів України здійснило погашення заборгованості компанії у сумі 2,49 млрд гривень. У цьому ж році заборгованість компанії за кредитом була реструктуризована (погашення тіла кредиту та відсотків відтерміновано до липня 2025 року).

У разі невжиття органом управління заходів, АТ «ДПЗКУ» буде не в змозі генерувати достатньо коштів для обслуговування своїх боргових зобов'язань та починаючи з липня 2025 року не буде спроможна в повному обсязі здійснювати чергові виплати за кредитним договором з Ексімбанком Китаю. Відповідно, існує високий ризик виникнення необхідності у подальшому виконання Міністерством фінансів України гарантійних зобов'язань з погашення заборгованості АТ «ДПЗКУ». Компанією вже розпочато з китайською стороною переговорний процес щодо повторної реструктуризації кредиту після 2025 року, з урахуванням воєнного стану в Україні.

Фінансове стрес-тестування державних підприємств

Військова агресія з боку російської федерації ускладнює прогнозування економічних перспектив і фінансових показників діяльності державних підприємств у середньо- та довгостроковій перспективі в умовах, коли існує високий рівень невизначеності.

Водночас стрес-тестування діяльності державних підприємств допомагає оцінити можливий вплив позитивного та негативного сценаріїв на фінансовий стан підприємств і, згодом, на фінансові потоки між підприємствами та бюджетом.

Для проведення стрес-тестів враховані припущення щодо зміни в макроекономічних умовах, специфічних змінних державних підприємств та у політичних рішеннях уряду. Для державних підприємств використовувалися однакові макроекономічні сценарії. Історичні фінансові показники компаній були отримані з їхньої фінансової звітності за попередні періоди. Для визначення факторів, які можуть вплинути на роботу підприємств були проведені відповідні обговорення із підприємствами та суб'єктами їх управління. Окрім чистих надходжень та/або втрат бюджету за кожним сценарієм, було оцінено очікуваний вплив на прибутковість діяльності підприємств відповідних факторів на період до 2027 року.

Під чистими надходженнями у цьому розділі розуміється сума коштів отримана від державного підприємства до державного бюджету або сплачена йому з бюджету. Надходження до Уряду складаються з податку на прибуток та дивідендів (частини чистого прибутку), а втрати бюджету включають трансферти державним підприємствам, поповнення капіталу або платежі, пов'язані з погашенням гарантованого боргу.

Макроекономічні сценарії

Було використано припущення за трьома макроекономічними сценаріями:

- **Базовий** сценарій використовував макроекономічні прогнози, надані Міністерством економіки України, з урахуванням припущення про завершення військових дій у 2023 році, які передбачають відновлення економіки в середньостроковій перспективі та пом'якшення девальвації обмінного курсу. Припинення військових дій призведе до нормалізації цін на енергоносії протягом наступних п'яти років. Інфляція знизиться до рівнів, які спостерігалися до війни, що супроводжуватиметься зниженням відсоткових ставок.

▪ **Негативний** сценарій (зниження) передбачав більш тривалі військові дії, коли економіка почне відновлюватися лише з 2025 року. Передбачається більша девальвація гривні, ніж у базовому сценарії. Враховано припущення, що ціни на енергоносії залишатимуться високими більш тривалий час через те, що поставки залишаться обмеженими внаслідок військових дій. Інфляція та відсоткові ставки також залишаться вищими більш тривалий час.

▪ У **позитивному** сценарії (зростання) враховано припущення, що економіка відновиться швидше. Як і в базовому сценарії, передбачалося, що ціни на енергоносії нормалізуються протягом п'яти років. Проте девальвація гривні буде більшою, а темпи інфляції вищими, ніж за базовим сценарієм.

Оцінка ризиків у результаті стрес-тестування відображає можливий тренд фінансових прогнозів за умов реалізації різних сценаріїв та може відхилятись від фактичної ситуації внаслідок впливу не врахованих у сценаріях подій.

Група Нафтогаз

При проведенні стрес-тестування для Групи Нафтогаз були розглянуті конкретні припущення щодо коливань цін на газ, попиту, виробництва та ПСО. Таблиця 14 містить припущення для стрес-тестування фінансових показників Групи Нафтогаз за різними сценаріями.

Таблиця 14. Група Нафтогаз: короткий виклад ключових припущень

Базовий сценарій	Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ Поступове зростання попиту на газ ▪ Помірне збільшення виробничих потужностей ▪ ПСО поступово зменшується протягом п'ятирічного періоду ▪ Компенсація ПСО 60 млрд грн з бюджету ▪ Зростання капітальних витрат	▪ Попит на газ залишається на поточному рівні ▪ Виробничі потужності залишаються на поточному рівні ▪ ПСО залишаються на поточному рівні ▪ Компенсація ПСО 60 млрд грн з бюджету ▪ Обмежені капітальні витрати через недостатність обігових коштів	▪ Зростання попиту на газ ▪ Помірне збільшення виробничих потужностей ▪ Зобов'язання ПСО припиняються з 2024 року ▪ Компенсація ПСО 60 млрд грн з бюджету ▪ Зростання капітальних витрат на вищих рівнях, ніж базовий сценарій

Джерело: припущення органів влади та НАК «Нафтогаз України».

Результати діяльності Групи Нафтогаз будуть залежати від рівня та тривалості ПСО, а також вартості природного газу (рис. 3). За базовим та позитивним сценаріями, очікується, що компанія отримає значні прибутки у 2023 році, які в основному обумовлені державним фінансуванням для покриття витрат на ПСО. За позитивним сценарієм, очікується, що компанія залишатиметься прибутковою в середньостроковій перспективі, хоча прибуток з часом дещо зменшиться, оскільки ціна на газ впаде. Також за позитивним сценарієм очікується, що рівень прибутку більше відповідатиме вартості капіталу. За негативним сценарієм очікуються значні збитки у 2023 році та починаючи з 2026 року через високий рівень ПСО та вищу вартість видобутку газу.

Рисунок 3. Група Нафтогаз: прибуток до оподаткування

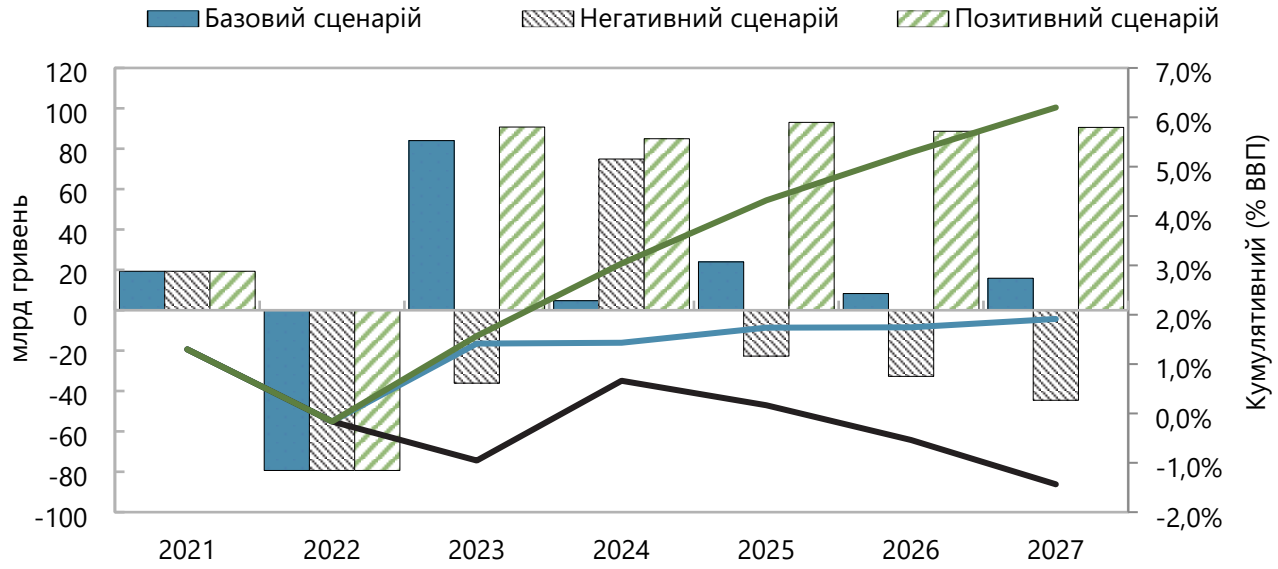

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

За базовим сценарієм протягом 2024–2027 років очікуються чисті надходження до бюджету, в середньому близько 6 млрд грн на рік (рис. 4). У 2023 році за всіма сценаріями очікується чисті втрати бюджету, що зумовлені виплатою компенсації за ПСО. З 2024 по 2027 рік за позитивним сценарієм очікуються чисті надходження до бюджету у середньому близько 40 млрд грн на рік, а за негативним сценарієм очікуються втрати бюджету в середньому близько 12 млрд грн на рік. За негативного сценарію збитки, які компанія може зазнати з урахуванням виплати з бюджету компенсації за ПСО у 2023 році, перетворюються на чисті трансферти від Уряду в середньостроковій перспективі.

Рисунок 4. Група Нафтогаз: очікувані чисті надходження до бюджету

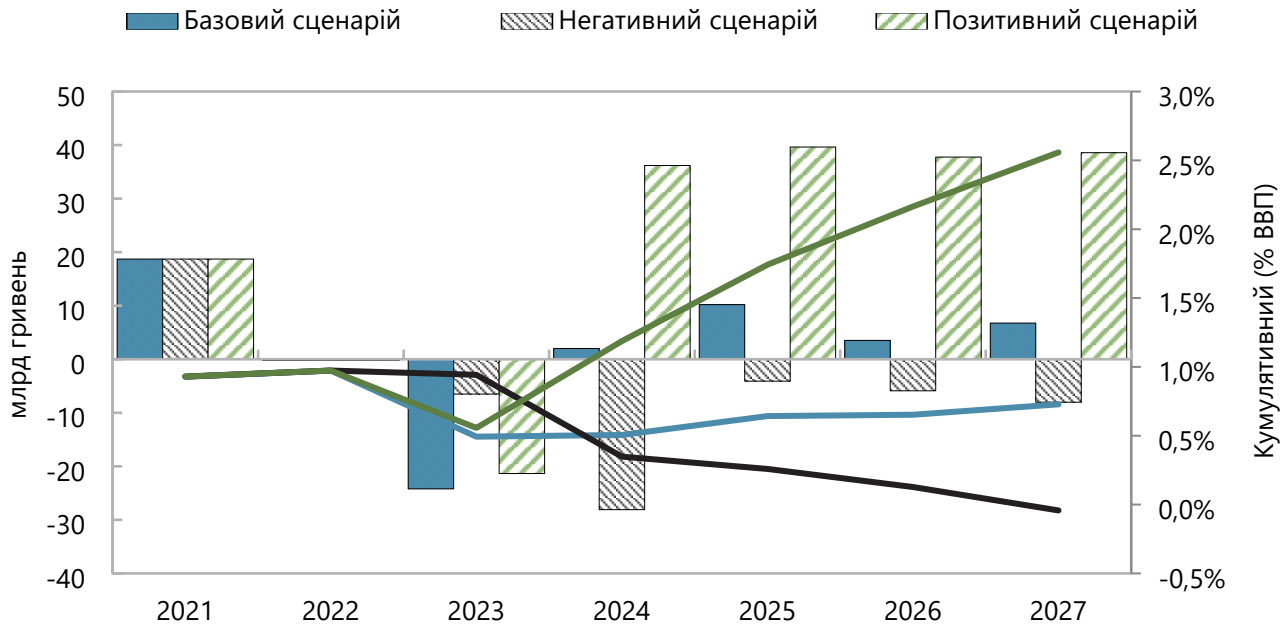

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

ТОВ «Оператор газотранспортної системи України»

Діяльність ТОВ «Оператор ГТС України» зазнала негативного впливу збройної агресії російської федерації проти України. Так, протягом 2020–2021 років суми прибутку до

оподаткування залишалися майже на одному рівні (близько 25,0 млрд гривень). Проте, за 2022 рік збиток до оподаткування сягнув 7,8 млрд грн, що обумовлено суттєвим зростанням дебіторської заборгованості товариства, яка утворилася у зв'язку з проблемою несанкціонованих відборів газу з ГТС та невиконанням/неналежним виконанням окремими суб'єктами ринку природного газу зобов'язань перед товариством за типовими договорами транспортування природного газу. Так, відповідно до нарахованого резерву очікуваних кредитних збитків можливі втрати товариства від знецінення дебіторської заборгованості склали 25,3 млрд грн, що становить 55% суми чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за 2022 рік.

Для стрес-тестування діяльності товариством здійснено припущення, які не передбачають виникнення нових боргів за балансування системи та несанкціоновані відбори газу. Таблиця 15 містить припущення для стрес-тестування фінансових показників за різними сценаріями.

Таблиця 15. ТОВ «Оператор ГТС України»: короткий виклад ключових припущень

Базовий сценарій	Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ Припинення транзиту з рф з 2025 р. ▪ Обсяги транспортування, крім транзиту, на рівні останніх 12 місяців (червень 2022 р. – травень2023 р.) ▪ Зростання тарифу на транспортування газу не більше 4 разів з січня 2025 року ▪ Операційні витрати в межах доступних коштів з урахуванням тарифного доходу ▪ ПСО на газ за ціною 6,2 тис. грн / тис. м3 без ПДВ + інфляція ▪ Запровадження ПСО у 2025 році ▪ Кредит ЄБРР у 2024 році в сумі 200 млн євро для закупівлі газу на виробничо-технологічні потреби	▪ Повне припинення транзиту з рф з вересня 2023 р. ▪ Обсяги транспортування, крім транзиту, на рівні останніх 12 місяців (червень 2022 р. – травень 2023 р.) ▪ Зростання тарифу на транспортування газу не більше 3,5 разів з січня 2025 року ▪ Операційні витрати в межах доступних коштів з урахуванням тарифного доходу ▪ ПСО на газ за ціною 6,2 тис. грн/тис. м3 без ПДВ + інфляція ▪ Запровадження ПСО у 2024 р. ▪ Кредит ЄБРР у 2024 році в сумі 200 млн євро для закупівлі газу на виробничо-технологічні потреби	▪ Транзит з рф зберігається до 2029 р. ▪ Обсяги транспортування, крім транзиту, на рівні останніх 12 місяців (червень 2022 р. – травень 2023 р.) ▪ Встановлення економічно обґрунтованого тарифу на транспортування газу ▪ Операційні витрати в межах доступних коштів з урахуванням тарифного доходу ▪ ПСО відсутнє ▪ Кредит ЄБРР у 2024 році в сумі 200 млн євро для закупівлі газу на виробничо-технологічні потреби

Джерело: припущення органів влади та ТОВ «Оператор ГТС України».

ТОВ «Оператор ГТС України» очікує повернення до прибуткової діяльності з 2023 року за усіма сценаріями (рис. 5). У 2024 році прогнозуються, що ОГТС зазнає збитків за негативним сценарієм, а у 2025–2027 роках збитки очікуються, як за негативним так і за базовим сценарієм. За позитивним сценарієм прибутки очікуються протягом 2023–2024 років, з 2025 року – діяльність на беззбитковому рівні.

Діяльність ОГТС залежатиме від тривалості транзиту природного газу з російської федерації. Оскільки доходи від транзиту природного газу складають орієнтовно 85% загальних доходів товариства, головним ризиком для ОГТС є ризик втрати транзиту природного газу через територію України внаслідок збройної агресії російської федерації і, як наслідок, відсутності оплати заброньованих потужностей.

На сьогодні ОГТС отримує плату за транзит природного газу не за фізичний обсяг, який значно зменшився у 2022 році, а відповідно до замовлених потужностей. У випадку пролонгації контракту на транзит природного газу до 2029 року за позитивним сценарієм, відповідно до припущень товариства плата за транзит газу буде здійснюватися лише за фізичний обсяг газу, що зумовить зменшення доходів та, відповідно, і фінансових результатів діяльності ОГТС з 2025 року.

Рисунок 5. ТОВ «Оператор ГТС України»: прибуток до оподаткування

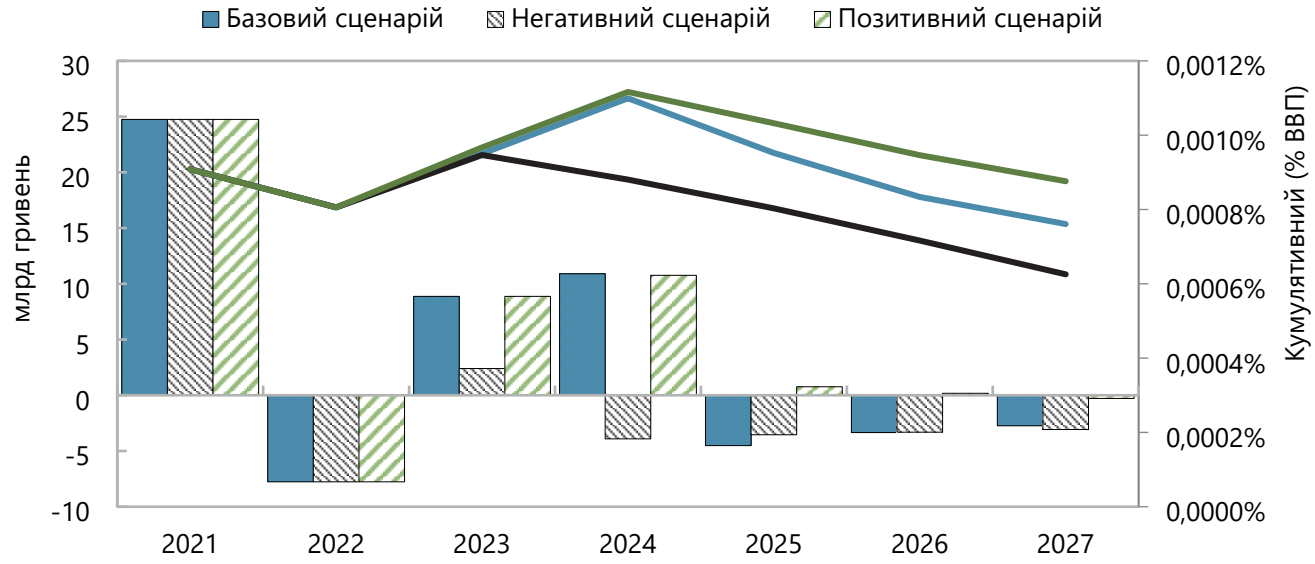

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

За базовим та позитивним сценаріями очікуються надходження до бюджету протягом 2023–2024 років, незначні надходження за позитивним сценарієм у 2025 році, але втрати бюджету очікуються за негативним сценарієм в середньостроковій перспективі починаючи з 2025 року (рис. 6). Поки зберігаються надходження доходів ОГТС від транзиту природного газу за базовим сценарієм до 2024 року та позитивним сценарієм до 2026 року очікуються чисті надходження до бюджету у вигляді сплати податку на прибуток та дивідендів.

Рисунок 6. ТОВ «Оператор ГТС України»: очікувані чисті надходження до бюджету

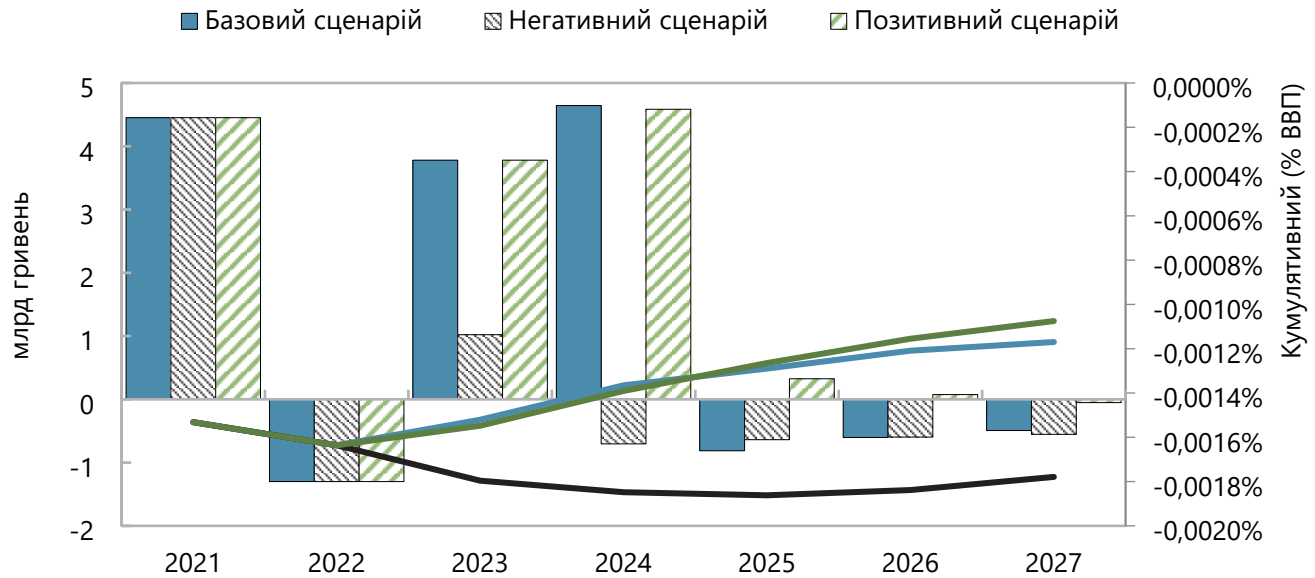

ДП «НАЕК «Енергоатом»

Для проведення стрес-тестування обсяги виробництва електроенергії, витрати на ПСО та капітальні витрати були змінені для оцінки їх впливу на результати діяльності компанії. Таблиця 16 містить припущення для стрес-тестування фінансових показників ДП «НАЕК «Енергоатом» за різними сценаріями.

Таблиця 16. ДП «НАЕК «Енергоатом»: короткий виклад ключових припущень

Базовий сценарій	Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ Деяке відновлення рівнів виробництва електроенергії ▪ Витрати стабільно зростають (у середньому на 10 відсотків на рік) ▪ Поступове скорочення витрат на ПСО ▪ Без державної субсидії ▪ Зростання капітальних витрат	▪ Виробництво електроенергії залишається на поточному рівні ▪ Витрати зростають стрімкіше (в середньому на 15 відсотків на рік) ▪ Значне збільшення витрат на ПСО ▪ Обмежені капітальні витрати через недостатність обігових коштів	▪ Протягом наступних п'яти років виробництво електроенергії відновлюється до довоєнного рівня ▪ Обмежене збільшення витрат (у середньому на 2,5 відсотка на рік) ▪ Витрати на ПСО зменшяться до 2027 року ▪ Без державної субсидії ▪ Капітальні витрати збільшуються до значних рівнів

Джерело: припущення органів влади та ДП «НАЕК «Енергоатом».

ДП «НАЕК «Енергоатом» повернеться до прибутковості орієнтовно у 2026 році за базовим та позитивним сценаріями, але може потребувати значної допомоги для підтримки своєї платоспроможності за негативним сценарієм (рис. 7). Очікується, що компанія зазнає збитків за всіма сценаріями у 2023–2025 роках. Більш швидке відновлення виробництва починаючи з 2025 року, яке передбачається за позитивним сценарієм, у поєднанні з припиненням ПСО у 2024 році призведе до вищих прибутків порівняно із базовим сценарієм у 2026 році. Зростання витрат, пов'язаних із ПСО, призводить до значних втрат за негативним сценарієм. Зрештою це призводить до розмивання власного капіталу компанії, що може потребувати втручання власника (держави) для забезпечення фінансування компанії. Припускається, що компанія зможе отримати доступ до фінансування, необхідного для ведення свого бізнесу та виконання планів капітальних витрат. Враховуючи, що компанія в змозі це зробити з нинішнім низьким рівнем власного капіталу, можна очікувати, що компанія одержить комерційно конкурентоспроможну ринкову прибутковість за базовим сценарієм і за позитивним сценарієм.

Рисунок 7. ДП «НАЕК «Енергоатом»: прибуток до оподаткування

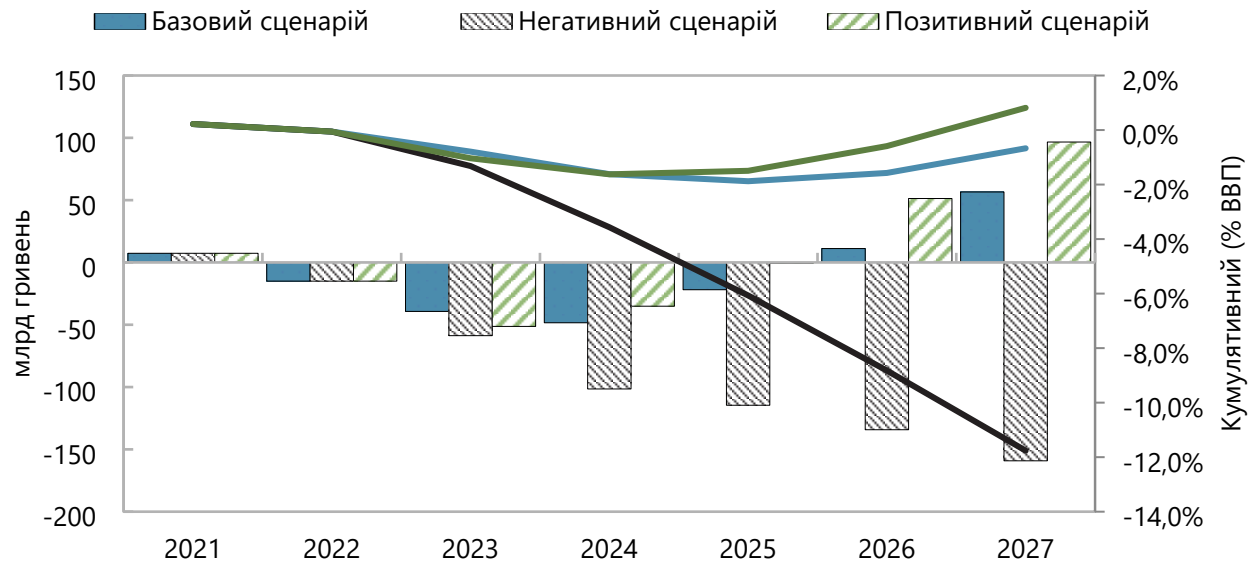

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

За базовим та позитивним сценаріями очікуються надходження до бюджету починаючи із 2026 року, але очікуються значні втрати бюджету за негативним сценарієм в середньостроковій перспективі (рис. 8). Надходження пов'язані зі сплатою прибутковою компанією податків та частини чистого прибутку. Однак у негативному сценарії ситуація

змінюється через збиткову позицію компанії та необхідність поповнення власного капіталу компанії для підтримки її платоспроможності.

Рисунок 8. ДП «НАЕК «Енергоатом»: очікувані чисті надходження до бюджету

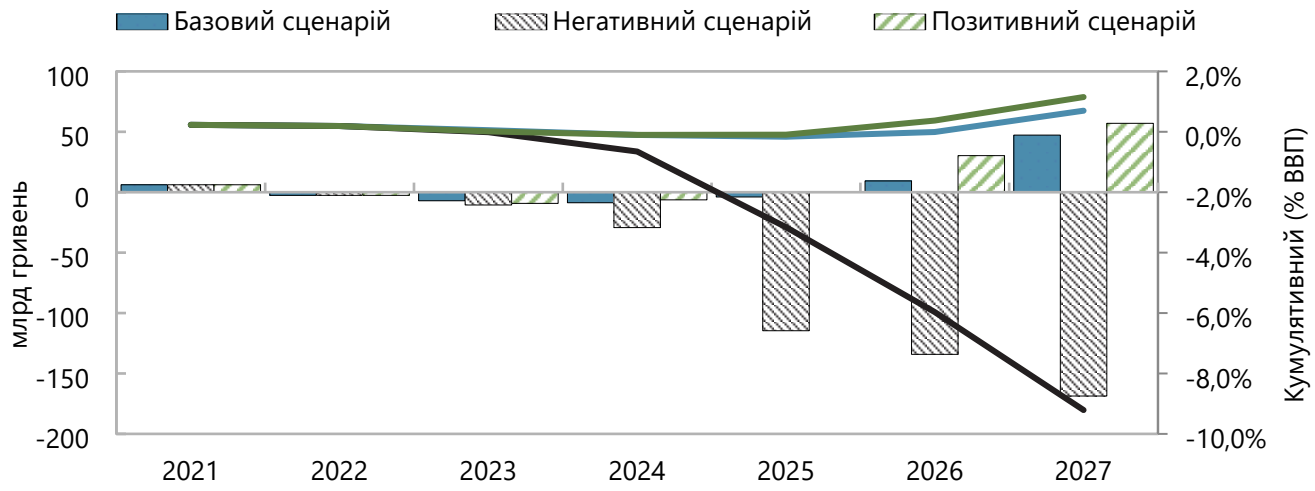

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

ПрАТ «Укргідроенерго»

Для здійснення моделювання діяльності компанії ПрАТ «Укргідроенерго» було надано ключові припущення лише щодо одного (базового) сценарію, обґрунтовуючи це зокрема, неможливістю спрогнозувати водність річок і, відповідно, виробіток електричної енергії в негативному та позитивному сценаріях, навіть за наявності певних припущень. Тому показники діяльності компанії було змодельовано за одним сценарієм.

Ключові припущення надані ПрАТ «Укргідроенерго» полягали у наступному:

- виконання компанією ПСО до кінця 2024 року;
- доходи розраховано з урахуванням усереднених прогнозних значень виробітку електроенергії у 2025–2027 роках (на рівні 90 % від середнього значення виробітку компанії).

Зниження прибутку компанії у 2023–2024 роках зумовлено зменшенням обсягів виробництва електроенергії внаслідок втрати генерації ГЕС та ГАЕС після обстрілів та обмеження відпуску енергії через пошкодження електромереж, а також зниженням споживання електроенергії. Крім того, враховуючи ведення бойових дій, платоспроможність населення погіршилась, зокрема, через втрату роботи тощо, а також зважаючи на велику кількість вимушених переселенців, компанія припускає виконання ПСО до кінця 2024 року та збільшення витрат на ПСО внаслідок зростання цін на ринку електроенергії.

Рисунок 9. ПрАТ «Укргідроенерго»: прибуток до оподаткування

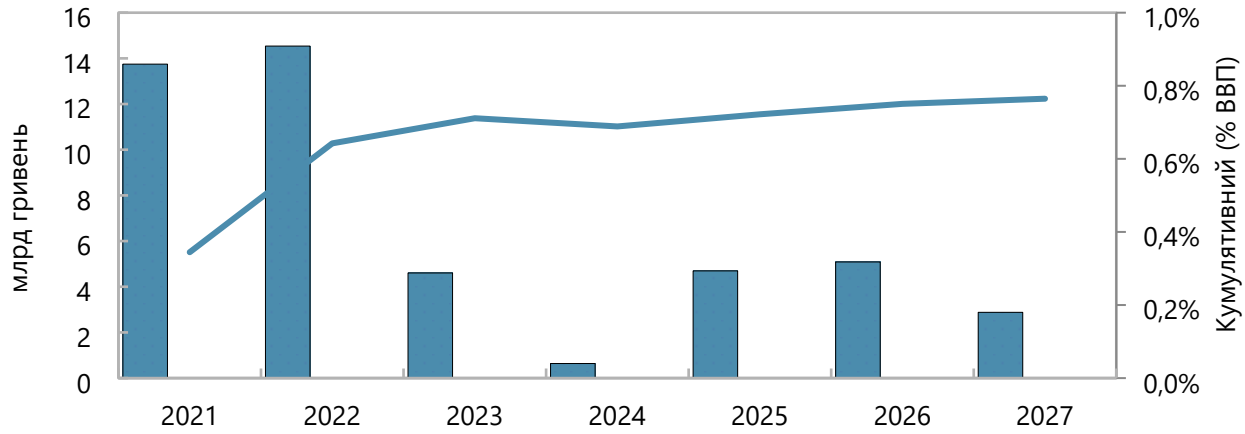

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Очікується, що чисті надходження до бюджету протягом 2023–2027 будуть суттєво менші порівняно із 2022 роком – в середньому у 5 разів, при цьому найбільші втрати бюджету сягнуть 7,2 млрд грн у 2024 році.

Разом з тим слід зазначити, що кумулятивний вплив результатів діяльності товариства на ВВП країни протягом 2022–2027 років залишається майже на одному рівні і коливається в межах від 0,3% до 0,34% (навіть у 2024 році цей показник прогнозується на рівні 0,32%). Це говорить про те, що показники діяльності ПрАТ «Укргідроенерго» мають важливе значення при формуванні бюджету.

Рисунок 10. ПрАТ «Укргідроенерго»: очікувані чисті надходження до бюджету

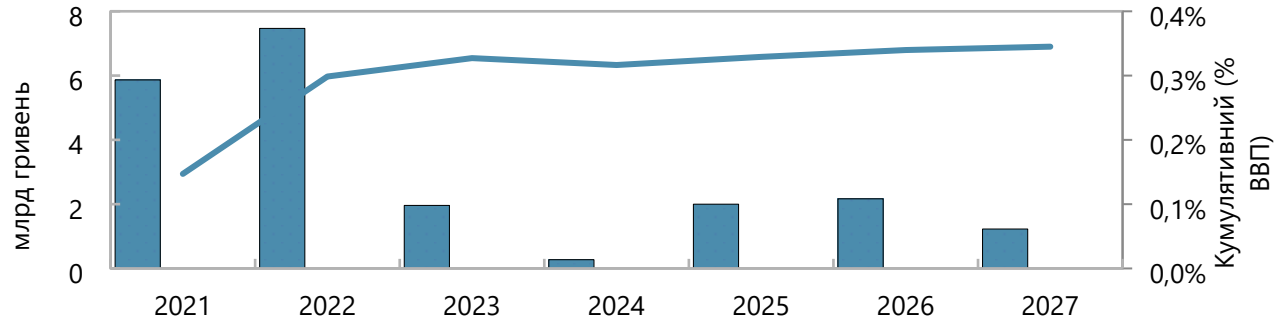

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

НЕК «Укренерго»

Під час проведення стрес-тестування показники діяльності НЕК «Укренерго» було змодельовано з урахуванням припущень компанії. У таблиці 17 наведено короткий виклад припущень для стрес-тестування фінансових показників НЕК «Укренерго» за різними сценаріями.

Таблиця 17. НЕК «Укренерго». Короткий опис ключових припущень

Базовий сценарій	Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ Помірне зростання курсу гривні по відношенню до іноземних валют ▪ Значне відновлення обсягів передачі е/е протягом 2024 року та помірне подальше зростання ▪ Помірне зростання ринкової ціни на електроенергію ▪ Капіталовкладення здійснюються в обсязі згідно із Планом розвитку систем передачі 2023-2032 ▪ Тарифи на передачу е/е та диспетчеризацію покривають всі потреби НЕК «Укренерго» у фінансуванні діяльності ▪ Відсутність значних подальших руйнувань енергосистеми	▪ Значне зростання курсу гривні по відношенню до іноземних валют. ▪ Незначне відновлення обсягів споживання е/е в Україні ▪ Значне зростання ринкової ціни на е/е ▪ Капіталовкладення залишаються на низькому рівні, наближеному до фактичних значень попередніх років ▪ Тарифи на передачу е/е та диспетчеризацію є дефіцитними та не покривають всі потреби НЕК «Укренерго» у фінансуванні діяльності ▪ Продовження значного руйнування енергосистеми	▪ Відсутність зростання курсу гривні по відношенню до іноземних валют протягом 2024 року, та передбачає подальше помірне зростання курсу. ▪ Значне відновлення обсягів передачі е/е протягом 2024 року та їх подальше зростання ▪ Ринкова ціна на е/е не зростає протягом 2024 року та помірне зростання ціни у подальшому ▪ Капіталовкладення здійснюються в обсягах, вищих за планові показники ▪ Тарифи на передачу е/е та диспетчеризацію покривають всі потреби НЕК «Укренерго» у фінансуванні діяльності ▪ Відсутність подальших руйнувань енергосистеми

Джерело: припущення НЕК «Укренерго».

За позитивним сценарієм прогнозується прибуткова діяльність НЕК «Укренерго» протягом усього періоду, за базовим сценарієм збитки очікуються у 2023–2024 роках та повернення до прибутковості орієнтовно з 2025 року, але за негативним сценарієм компанія може потребувати підтримки своєї платоспроможності (рис. 11). Очікується, що за негативним сценарієм компанія зазнає збитків у 2023–2024 роках та у 2026–2027 роках.

Зростання витрат, пов'язаних із ПСО, які не враховані в тарифах на передачу е/е та диспетчеризацію НЕК «Укренерго» призводить до значних втрат компанії за негативним сценарієм. Припускається, що компанія зможе отримати доступ до фінансування, необхідного для ведення свого бізнесу та виконання планів капітальних витрат.

Рисунок 11. НЕК «Укренерго»: прибуток до оподаткування

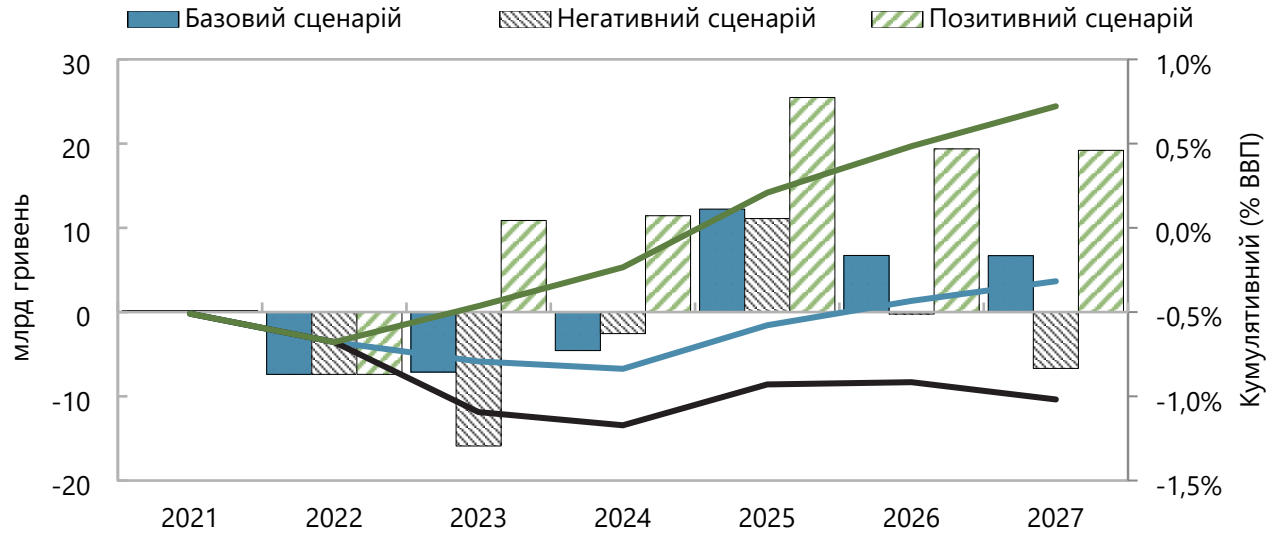

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Відповідно за позитивним сценарієм очікуються чисті надходження до бюджету протягом усього періоду, за базовим сценарієм надходження очікуються з 2025 року, але втрати прогнозуються за негативним сценарієм у 2023–2024 роках та у 2026–2027 роках (рис. 12). Надходження пов'язані зі сплатою компанією податків та дивідендів. Однак за негативним сценарієм ситуація змінюється через збиткову позицію компанії та необхідністю підтримки її платоспроможності.

Рисунок 12. НЕК «Укренерго»: очікувані чисті надходження до бюджету

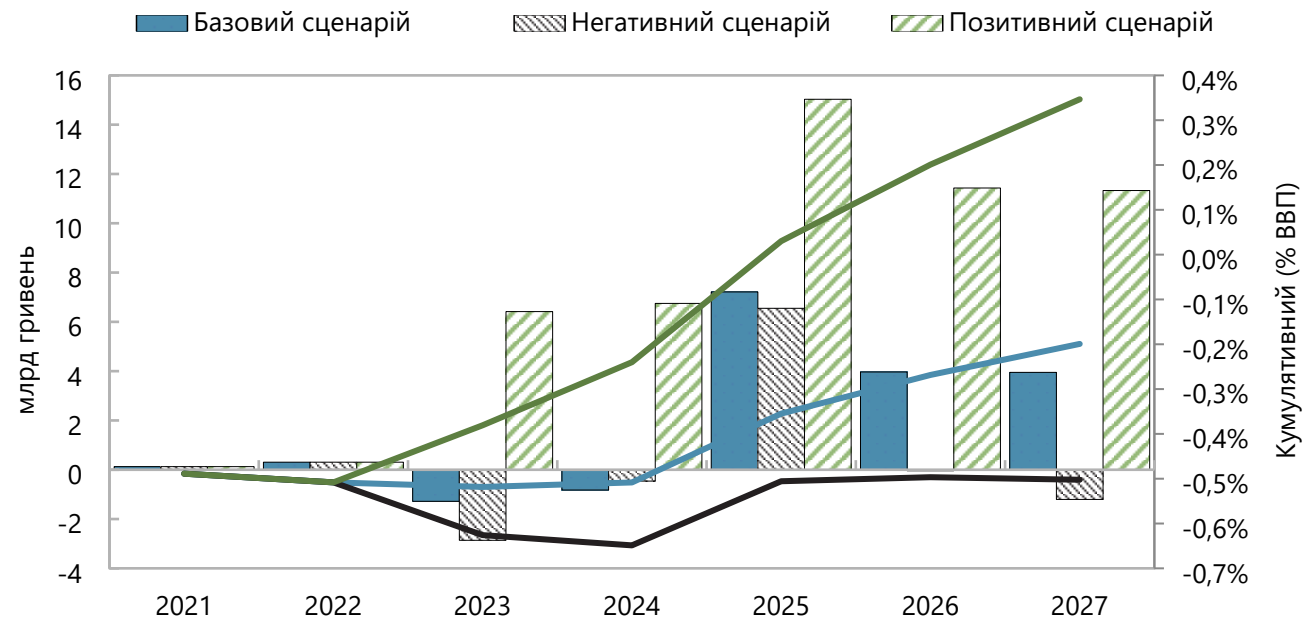

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

ДП «Гарантований покупець»

Результати моделювання діяльності ДП «Гарантований покупець» показали, що на формування показників діяльності підприємства безпосередньо впливали: обсяги купівлі електроенергії у виробників електроенергії з альтернативних джерел енергії; волатильність цін та обсяги продажу електроенергії на організованих сегментах ринку та електронних аукціонах з продажу електричної енергії; ціни та обсяги небалансів електричної енергії, своєчасність розрахунків за товари, роботи, послуги.

При цьому різниця між купівлею електричної енергії та її продажом, витрати підприємства, пов'язані з врегулюванням небалансів та витрати, передбачені кошторисом на його діяльність, включаються до послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел, яка надається оператору системи передачі (НЕК «Укренерго»).

На сьогодні основним викликом в діяльності ДП «Гарантований покупець» є провадження такої діяльності із суттєвим рівнем товарної дебіторської та кредиторської заборгованості внаслідок кризи неплатежів у енергетичному секторі. Несвоєчасні розрахунки та накопичення заборгованості ДП «Гарантований покупець» перед виробниками електричної енергії з альтернативних джерел енергії та постачальниками універсальних послуг виникають відповідно через несплату НЕК «Укренерго» у повному обсязі послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел та зобов'язань з врегулювання небалансів електричної енергії та несплату ДП «НАЕК «Енергоатом» за послугу із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів.

Так, торговельна дебіторська заборгованість підприємства на кінець 2022 року становила 48,6 млрд грн та зросла за рік на 32,6 млрд гривень. 43% з цієї заборгованості припадає на ДП «НАЕК «Енергоатом», 26% - на НЕК «Укренерго».

Торговельна кредиторська заборгованість ДП «Гарантований покупець» у 2022 році зросла до 50,2 млрд грн (на 31,0 млрд грн), 48% цієї заборгованості сформувалось перед постачальниками універсальних послуг, 37% – перед виробниками електричної енергії з альтернативних джерел.

Відповідно до Закону України від 30.06.2023 № 3220-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та зеленої трансформації енергетичної системи України» ДП «Гарантований покупець» надано право на здійснення експорту електричної енергії, прибуток від якого має враховуватись у вартості послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, яка надається гарантованим покупцем, що вплине на фінансові показники діяльності підприємства у 2024 році.

АТ «Укрзалізниця»

При проведенні стрес-тестування була змодельована зміна обсягів вантажних перевезень АТ «Укрзалізниця», вартості забезпечення вантажних і пасажирських перевезень, капітальних витрат. У таблиці 18 наведено короткий виклад припущень для стрес-тестування фінансових показників АТ «Укрзалізниця» за різними сценаріями.

Таблиця 18. АТ «Укрзалізниця». Короткий опис ключових припущень

Базовий сценарій	Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ До 2027 року обсяги вантажних перевезень поступово відновлюються приблизно до 80 відсотків довоєнного рівня ▪ Підвищення тарифів на вантажні перевезення через інфляцію ▪ До 2027 року кількість пасажирів зросте до довоєнного рівня ▪ Тарифи на пасажирські перевезення залишаються на поточному рівні	▪ Через тривалу війну обсяги вантажних перевезень залишаються на нинішньому рівні до 2026 року, перш ніж почнуть збільшуватися ▪ Підвищення тарифів на вантажні перевезення через інфляцію ▪ До 2027 року кількість пасажирів зросте до довоєнного рівня ▪ Тарифи на пасажирські перевезення залишаються на поточному рівні	▪ До 2027 року обсяги вантажних перевезень поступово відновляться до довоєнного рівня ▪ Підвищення тарифів на вантажні та пасажирські перевезення, пов'язане з інфляцією ▪ Витрати на вантажні та пасажирські перевезення залишаються незмінними (за рахунок економії від

▪ Витрати на вантажні перевезення постійно зростають (у середньому на 5 відсотків на рік) ▪ Витрати на пасажирські перевезення дещо збільшуються порівняно з поточним рівнем (у середньому на 1,5 відсотка на рік) ▪ Відсутність жодної державної субсидії понад 1 млрд грн у 2023 році ▪ Зростання капітальних витрат	▪ Витрати на вантажні та пасажирські перевезення зростають на 25 відсотків на рік ▪ Рівень капітальних витрат залишатиметься на поточному рівні до 2025 року, перш ніж почне збільшуватися через обмежений грошовий потік і невизначеність щодо майбутнього попиту	використання більш ефективних маршрутів) ▪ Немає подальших державних субсидій понад 1 млрд грн у 2023 році ▪ Більш агресивна програма капітальних витрат, ніж у базовому сценарії

Джерело: припущення органів влади та АТ «Укрзалізниця».

Прибутки очікуються за базовим та позитивним сценаріями починаючи із 2025 року, а за негативним сценарієм прогнозуються збитки, які зростатимуть протягом усього періоду (рис. 13). За базовим та позитивним сценаріями очікується, що після отриманих у 2023–2024 роках збитків, діяльність компанії буде прибутковою із 2025 по 2027 рік. Ці результати базуються на тому, що компанія зможе залучити фінансування, необхідне для забезпечення своєї діяльності та програми капітальних витрат. За негативним сценарієм очікуються зростаючі збитки, які зростуть з 15 млрд грн у 2023 році до 137 млрд грн у 2027 році.

Рисунок 13. АТ «Укрзалізниця»: прибуток до оподаткування

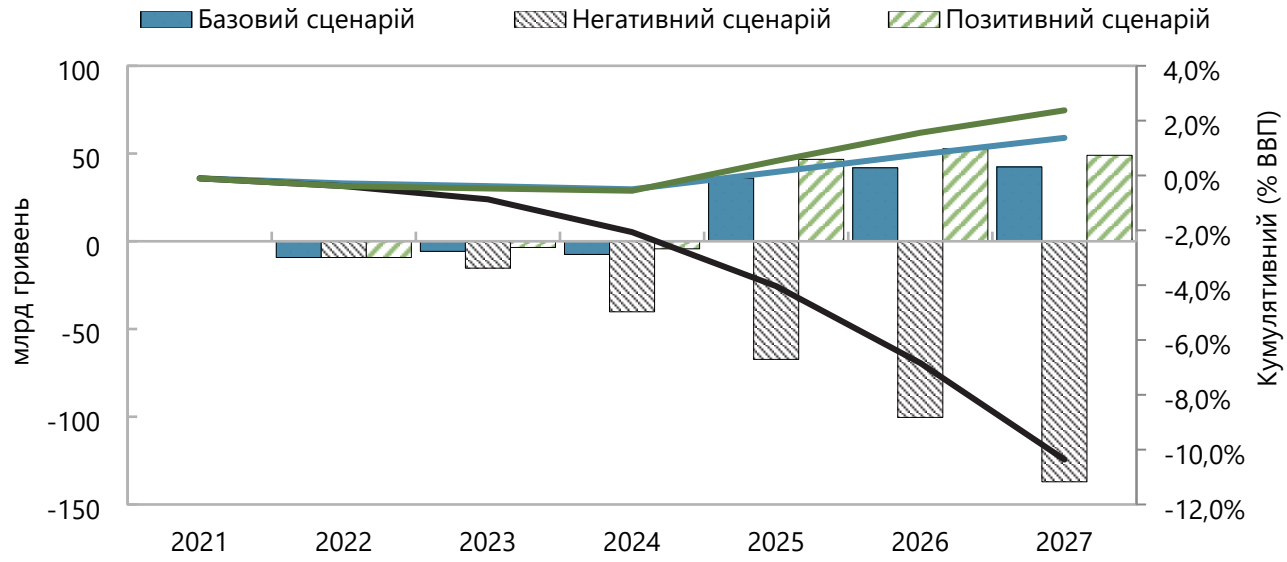

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Чисті надходження до бюджету значною мірою зумовлені прибутковістю компанії за позитивним сценарієм (рис. 14). За базовим та негативним сценаріями у 2023–2024 роках очікується чисті втрати бюджету, зокрема за рахунок фінансування, яке буде надане Укрзалізниці з державного бюджету. У 2025–2027 роках очікуються незначні надходження податків та дивідендів за базовим сценарієм, дещо вищі – за позитивним сценарієм. За негативним сценарієм очікується втрати бюджету, зокрема значні втрати у 2027 році, коли для забезпечення платоспроможності компанії, власнику необхідно буде поповнити її власний капітал.

Рисунок 14. АТ «Укрзалізниця»: очікувані чисті надходження до бюджету

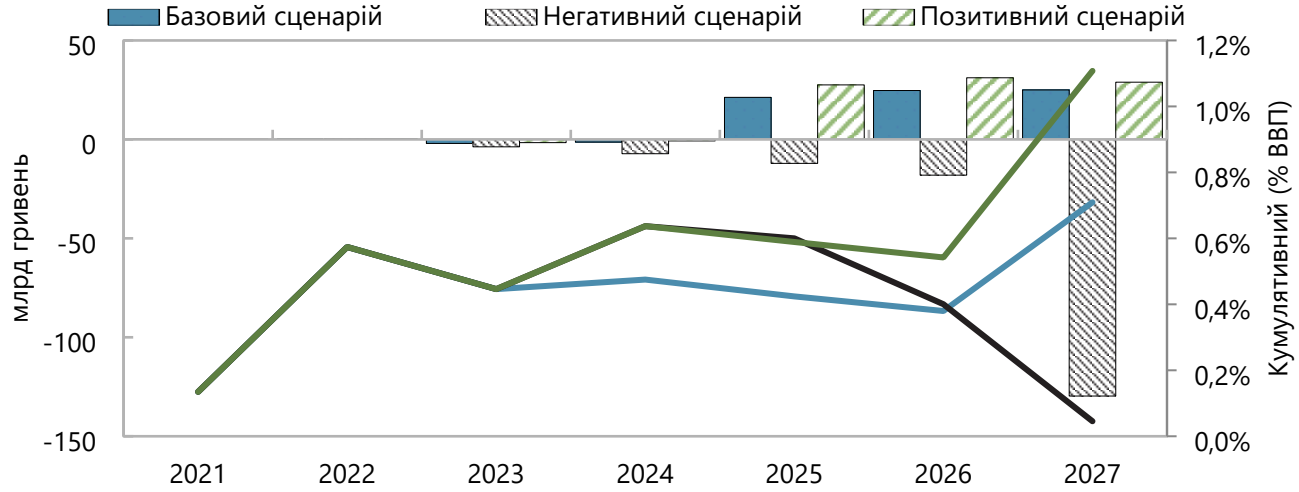

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Адміністрація морських портів України

Під час проведення стрес-тестування для ДП «АМПУ» були змодельовані можливі показники діяльності підприємства з урахуванням можливих сценаріїв роботи морських портів України. Враховуючи, що ключові припущення ДП «АМПУ» для базового сценарію передбачали функціонування зернового коридору щонайменше до кінця 2023 року, який припинив своє функціонування в липні 2023 року, моделювання діяльності підприємства за таким сценарієм не здійснювалось. Таблиця 19 містить припущення для стрес-тестування фінансових показників ДП «АМПУ» за негативним та позитивним сценаріями.

Таблиця 19. ДП «АМПУ». Короткий опис ключових припущень

Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ Зерновий коридор припиняє своє функціонування з серпня 2023 року. ▪ 2024 рік. Працюють лише морські порти Ізмаїл, Рені, Усть-Дунайськ. ▪ 2025 рік Морські порти: Маріуполь, Бердянськ, Скадовськ, Херсон - закриті. Миколаїв, Ольвія заблоковані. ▪ 2026 рік. Бердянськ 30% від 2021 р., Маріуполь, Херсон, Скадовськ 10% от 2021 р., транзит виключено у всіх портах, Усть-Дунайськ 40% від 2022 року, Миколаїв 50% від 2021 року. ▪ 2027 рік. Транзиту практично немає. Бердянськ 45% від 2021 р., Маріуполь 20% от 2021 року, Усть-Дунайськ 50% від 2022 р., Миколаїв 50% від 2021 р.	▪ 2023 рік. Зерновий коридор по Одесі, Південному та Чорноморську працює до жовтня – листопада. У Листопаді до зернового коридору долучаються Миколаїв Ольвія. ▪ 2024 рік. Бердянськ 30% від 2021 р., Маріуполь, Херсон, Скадовськ 10% від рівня 2021 р., Транзит виключено у всіх портах, Усть-Дунайськ 40% від 2022 р., Миколаїв Зерно 50% від 2021 р. ▪ 2025 рік. Транзиту практично немає. Бердянськ 45% від 2021 р., Маріуполь 20% від 2021 р., Усть-Дунайськ 50% від 2022 р., Миколаїв Зерно 50% від 2021 р. ▪ 2026 рік. Третій рік після перемоги Транзиту практично немає. Бердянськ 65% від 2021 р., Маріуполь 35% від 2021 р., Усть-Дунайськ 65% від 2022 р., Миколаїв +10% до 2021 року. ▪ 2027 рік. Транзиту практично немає. Бердянськ 90% від 2021 р., Маріуполь 60% від 2021 р., Усть-Дунайськ 65% від 2022 р., Миколаїв +10% до 2021 р.

Джерело: припущення органів влади та ДП «АМПУ».

Отримання ДП «АМПУ» прибутків у найближчі два звітні періоди можливе лише за позитивним сценарієм (рис. 15). За негативним сценарієм до кінця 2023 та у 2024 році працюють лише морські порти Ізмаїл, Рені та Усть-Дунайськ, як наслідок, протягом цього періоду прогнозується збитки в діяльності ДП «АМПУ», у середньому близько 1 млрд грн на рік, прибуток за негативним сценарієм очікується орієнтовно із 2025 року. За позитивним сценарієм протягом усього періоду очікується прибуткова діяльність ДП «АМПУ».

Рисунок 15. ДП «АМПУ»: прибуток до оподаткування

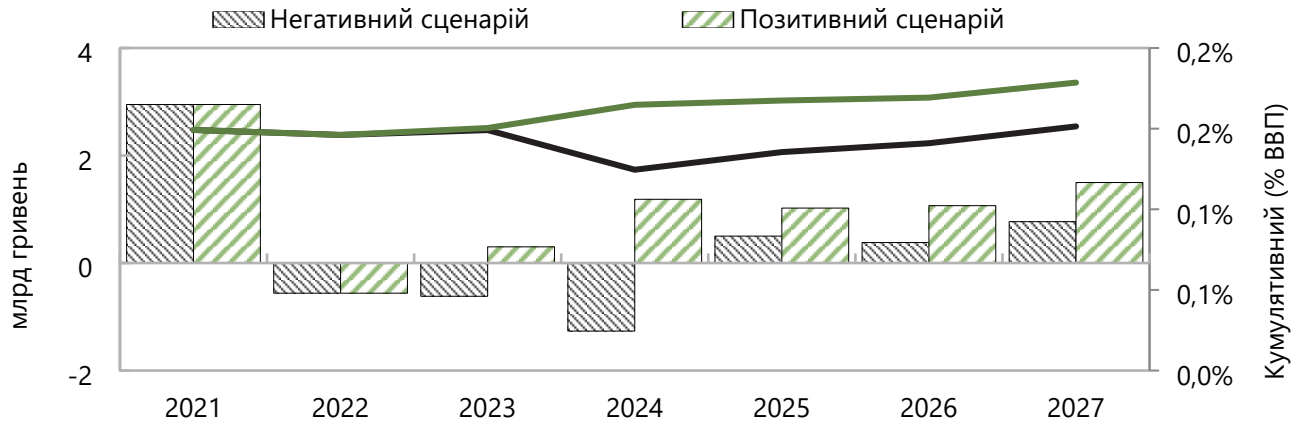

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Протягом 2023–2024 років за негативним сценарієм очікуються чисті втрати бюджету (рис. 16)**.** За негативним сценарієм у 2023–2024 роках можливі незначні чисті втрати бюджету, пов'язані із збитковою діяльністю ДП «АМПУ», а починаючи 2025 року очікуються чисті надходження до бюджету податків та частини чистого прибутку у середньому 0,5 млрд грн на рік. За позитивним сценарієм очікуються чисті надходження бюджету протягом усього періоду у середньому 0,6 млрд грн на рік.

Рисунок 16. ДП «АМПУ»: очікувані чисті надходження до бюджету

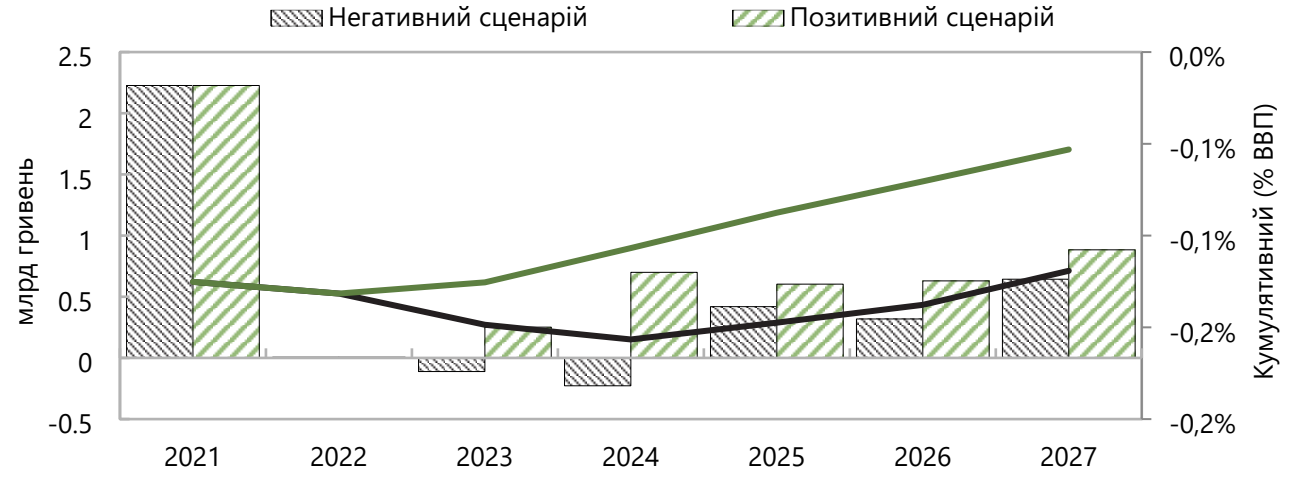

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

ДП МА «Бориспіль»

Відновлення діяльності підприємства у 2024–2026 роках залежить від закінчення бойових дій та скасування воєнного стану в Україні, і як наслідок, відкриття повітряного простору над Україною для всіх видів рейсів цивільної авіації. Таблиця 20 містить припущення для стрес-тестування фінансових показників ДП МА «Бориспіль» за різними сценаріями.

Таблиця 20. ДП МА «Бориспіль»: короткий виклад ключових припущень

Базовий сценарій	Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ Початок польотів: II квартал 2024 ▪ Базові авіакомпанії запустились та збільшують трафік ▪ Повільне повернення населення з-за кордону	▪ Початок польотів: II квартал 2025 ▪ Важкий фінансовий стан базових авіакомпаній, не працює модель хабу ▪ Повільне повернення населення з-за кордону	▪ Початок польотів: I квартал 2024 ▪ Базові авіакомпанії відновлюють мережу польотів ▪ Повернення населення з-за кордону ▪ Лоукост-перевезення активно розвиваються

▪ Повільне відновлення виїзного туризму, низький рівень в'їзного туризму ▪ Драйвер росту пасажиропотоку: рейси лоукастів та класичних авіакомпаній до країн Європи, чартерні рейси до Єгипту та Туреччини ▪ Поступове відновлення внутрішніх перевезень ▪ Не працює модель хабу, відсутні далеко магістральні рейси ▪ Зростання капітальних витрат	▪ Повільне відновлення виїзного туризму, відсутність в'їзного туризму ▪ Часткове відкриття повітряного простору, повітряний простір над сходом та частиною півдня України залишається закритим ▪ Драйвер росту пасажиропотоку: рейси лоукостів у країни Європи ▪ Запуск внутрішніх перевезень можливий лише в кінці 2025 року ▪ Зростання капітальних витрат	▪ Є попит на виїзний туризм, зростає в'їзний туризм ▪ Поступове відновлення внутрішніх перевезень в літньому сезоні ▪ Розвиток далеко магістральних напрямків ▪ Драйвер росту пасажиропотоку: рівномірне відновлення усіх сегментів ▪ Зростання капітальних витрат ▪ Залучення коштів від держави у 2023–2024 роках

Джерело: припущення органів влади та ДП МА «Бориспіль».

ДП МА «Бориспіль» може повернутися до прибутковості орієнтовно у 2024 році за оптимістичним сценарієм та у 2025 році – за базовим, але потребуватиме підтримки своєї платоспроможності за негативним сценарієм та за базовим у 2024 році. Наявні доходи підприємства не покривають видатків на його утримання. Доходи від орендної плати також не нараховуються, оскільки відповідно до постанови КМУ від 27.05.2022 року № 634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану» від 27.05.2022 до моменту відновлення авіаційної діяльності орендарі звільняються від орендної плати державного майна.

Крім того, суттєве зниження залишків на рахунках призвело до зменшення фінансових доходів підприємства. За негативного сценарію підприємство потребуватиме втручання власника (держави) для забезпечення фінансування компанії. Водночас залучені кошти можливо бути повернути тільки за рахунок чистого прибутку авіаційної діяльності та виключно після закінчення дії воєнного стану.

Підприємство впровадило з початку воєнного стану в Україні антикризові заходи, забезпечивши суттєве скорочення витрат. Разом з тим підприємство здійснює витрати, спрямовані на збереження аеропорту до відновлення виконання завдань у повному обсязі після закінчення дії воєнного стану, збереження льотного та обслуговуючого персоналу та всіх необхідних для діяльності аеропорту активів та служб.

Рисунок 17. ДП МА «Бориспіль»: прибуток до оподаткування

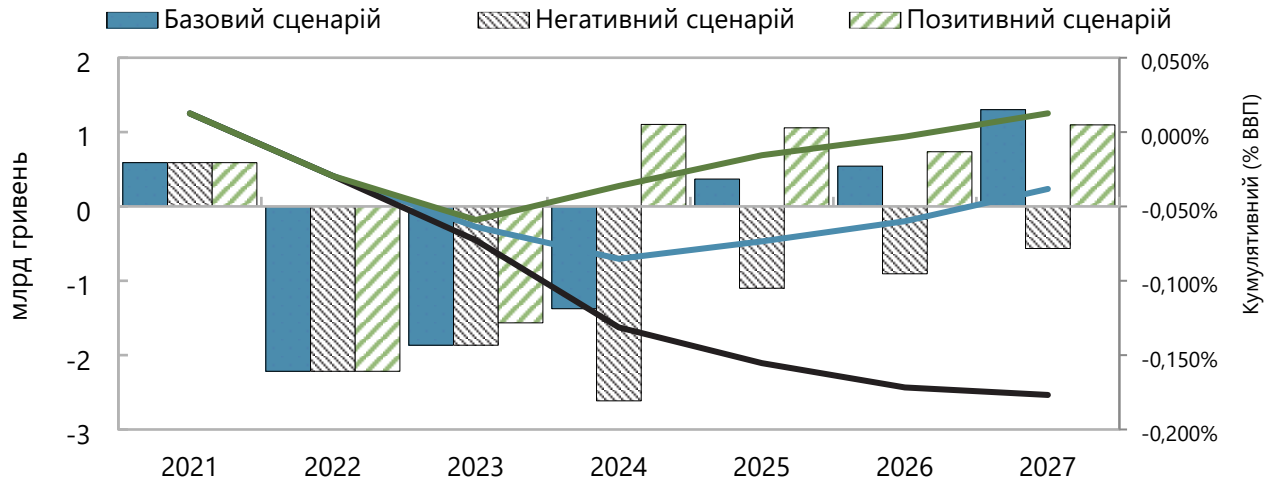

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

У базовому та позитивному сценаріях прогнозується зростання надходжень від підприємства до державного бюджету починаючи з 2025 року, необхідність підтримки підприємства з боку держави (хоч із динамікою до зменшення) за негативним сценарієм спостерігається протягом всього періоду (рис. 18). Надходження пов'язані зі сплатою підприємством податків та частини чистого прибутку у випадку його прибутковості.

Рисунок 18. ДП МА «Бориспіль»: очікувані надходження бюджету (потреба у підтримці)

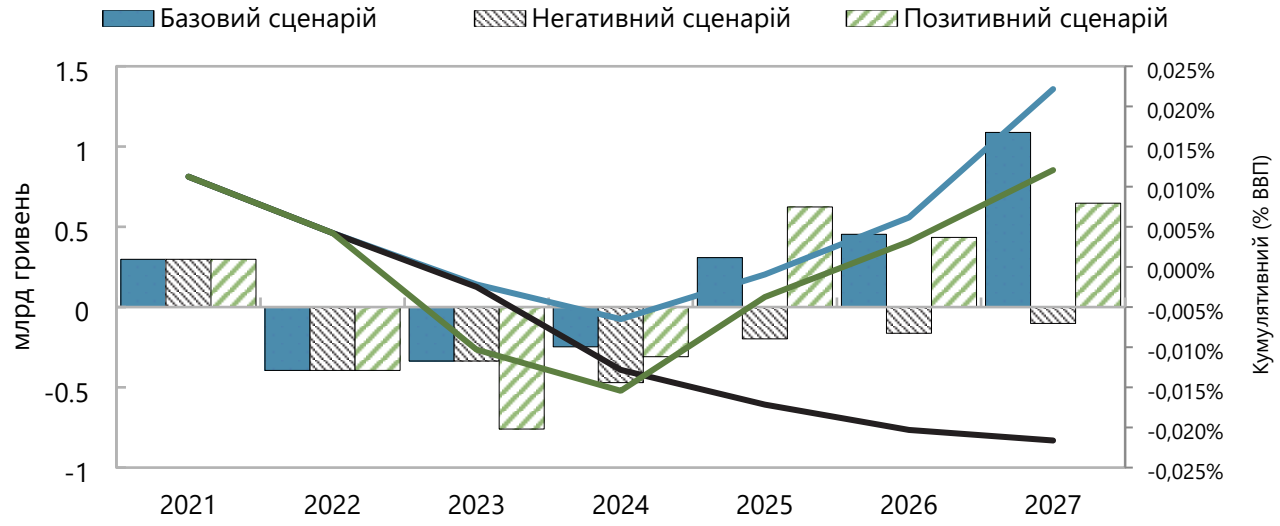

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Для покращення фінансового стану підприємства у 2023 році здійснені заходи з перенесення термінів погашення платежів за діючим довгостроковим кредитом з АБ «Укргазбанк» (платежі 2022 року перенесено на грудень 2023 року) та зобов'язань за субкредитною угодою з Міністерством фінансів України (3-х платежів 2022-2023 року на 2027–2031 роки), що зменшить фінансове навантаження у прогнозних роках та дещо позитивно вплине на динаміку його платоспроможності, зокрема за податками.

Важливо зазначити, що специфіка авіаційної галузі не допускає тривалої зупинки експлуатації аеропортової інфраструктури для забезпечення швидкого відновлення польотів. Підприємство зобов'язане забезпечувати збереження майна та максимальну безперервну експлуатацію аеропорту (аеродрому) з метою належного функціонування авіатранспортної системи України, що зокрема не можливо без збереження достатньої кількості та відповідної кваліфікації персоналу.

Вказані результати свідчать про необхідність залучення фінансування, оскільки повна зупинка діяльності підприємства та її відновлення в майбутньому потребуватиме не лише значних фінансових ресурсів, а й значного часу для відновлення його роботи.

АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»

Під час проведення стрес-тестування для АТ «ДПЗКУ» були розглянуті конкретні припущення щодо перспектив діяльності та були змодельовані можливі показники такої діяльності. Таблиця 21 містить припущення для стрес-тестування фінансових показників АТ «ДПЗКУ» за різними сценаріями.

Таблиця 21. АТ «ДПЗКУ». Короткий опис ключових припущень

Базовий сценарій	Негативний сценарій	Позитивний сценарій
▪ Низька дохідність за рахунок продажу зернових в обмежені строки ▪ Низька завантаженість заготівельних потужностей ▪ Подальша блокада портів Чорного моря ▪ Більш жорстке державне регулювання ціноутворення	▪ Низька дохідність за рахунок продажу зернових в обмежені строки ▪ Низька завантаженість заготівельних потужностей ▪ Подальша блокада портів Чорного моря ▪ Більш жорстке державне регулювання ціноутворення ▪ Філії, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях, а також на територіях, де ведуться активні бойові дії не працюють	▪ Низька дохідність за рахунок продажу зернових в обмежені строки ▪ Низька завантаженість заготівельних потужностей ▪ Подальша блокада портів Чорного моря ▪ Більш жорстке державне регулювання ціноутворення ▪ Філії, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях, а також на територіях, де ведуться активні бойові дії не працюють

▪ Філії, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях, а також на територіях, де ведуться активні бойові дії не працюють ▪ Зростання курсу долара США ▪ Відсутність додаткового фінансування з метою забезпечення розвитку стратегічних ініціатив	▪ Задоволення у суді позову ДПС до АТ «ДПЗКУ» про стягнення з компанії, сплаченої у 2022 році Міністерством фінансів України гарантійної суми та нарахованої пені ▪ неплатоспроможність АТ «ДПЗКУ» та пред'явлення Експортно-імпортним банком Китаю вимоги гаранту про дострокове погашення всієї суми залишку кредиту – 825 млн дол. США ▪ Банкрутство після 2024 року.	▪ Відсутність додаткового фінансування для забезпечення розвитку стратегічних ініціатив ▪ залучення фінансових інвестицій та кредитів від фінансових установах в загальній сумі 700 млн дол. США (з кінця 2024 року – початку 2025 року) для забезпечення трейдингу, формування земельного банку для ведення с/г, модернізації потужностей

Джерело: припущення органів влади та АТ «ДПЗКУ».

Отримання АТ «ДПЗКУ» прибутків можливе лише за позитивним сценарієм починаючи із 2026 року (рис. 19). За базовим сценарієм прогнозуються значні збитки в діяльності компанії протягом усього періоду, у середньому близько 7 млрд грн на рік. За позитивним сценарієм також очікується отримання компанією збитків у 2023–2025 роках. За негативним сценарієм збитки очікуються у 2023 та 2024 роках, починаючи із 2025 року прогнозується банкрутство та припинення діяльності компанії.

Рисунок 19. АТ «ДПЗКУ»: прибуток до оподаткування

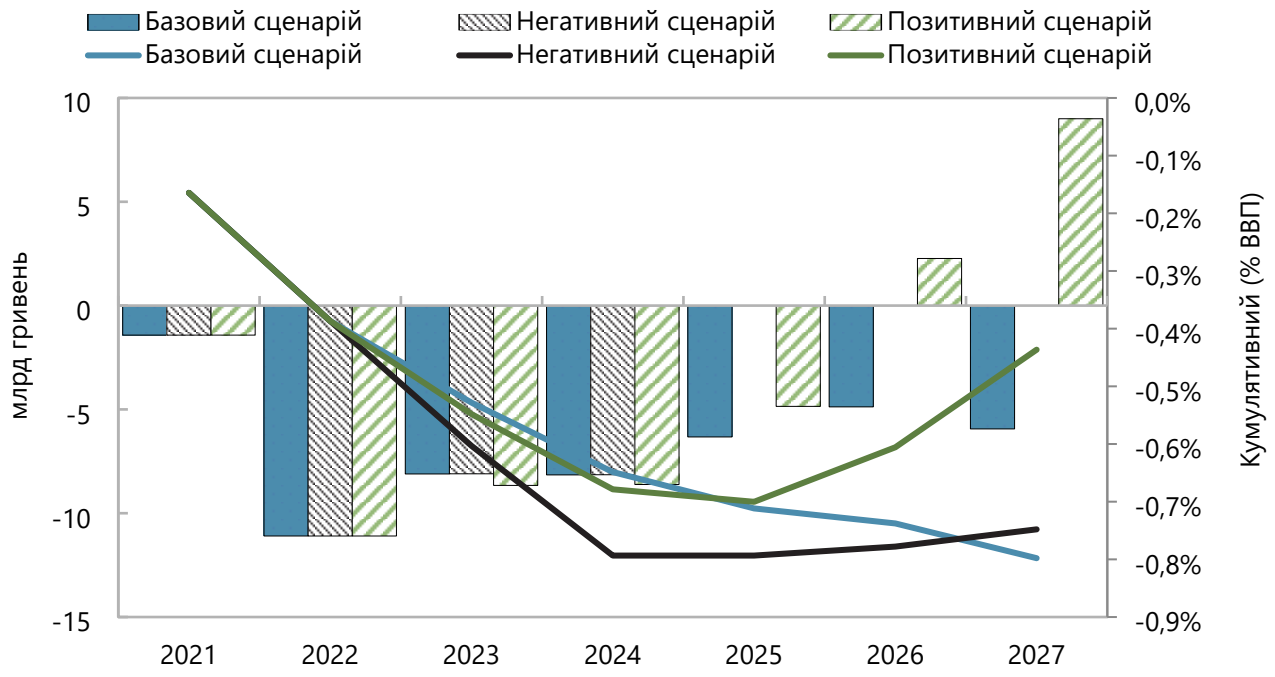

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

Протягом 2023–2024 років за усіма сценаріями очікуються чисті втрати бюджету, (рис. 20). Так, значні втрати можливі за негативним сценарієм у 2024 році та пов'язані із припущенням про припинення діяльності компанії та пред'явлення Експортно-імпортним банком Китаю вимоги гаранту про дострокове погашення всієї суми залишку кредиту (825 млн дол. США). За базовим сценарієм очікуються чисті втрати бюджету протягом усього періоду. У 2026–2027 роках за позитивним сценарієм можлива сплата компанією податків та дивідендів до бюджету за умови прибуткової діяльності.

Рисунок 20. АТ «ДПЗКУ»: очікувані чисті надходження до бюджету

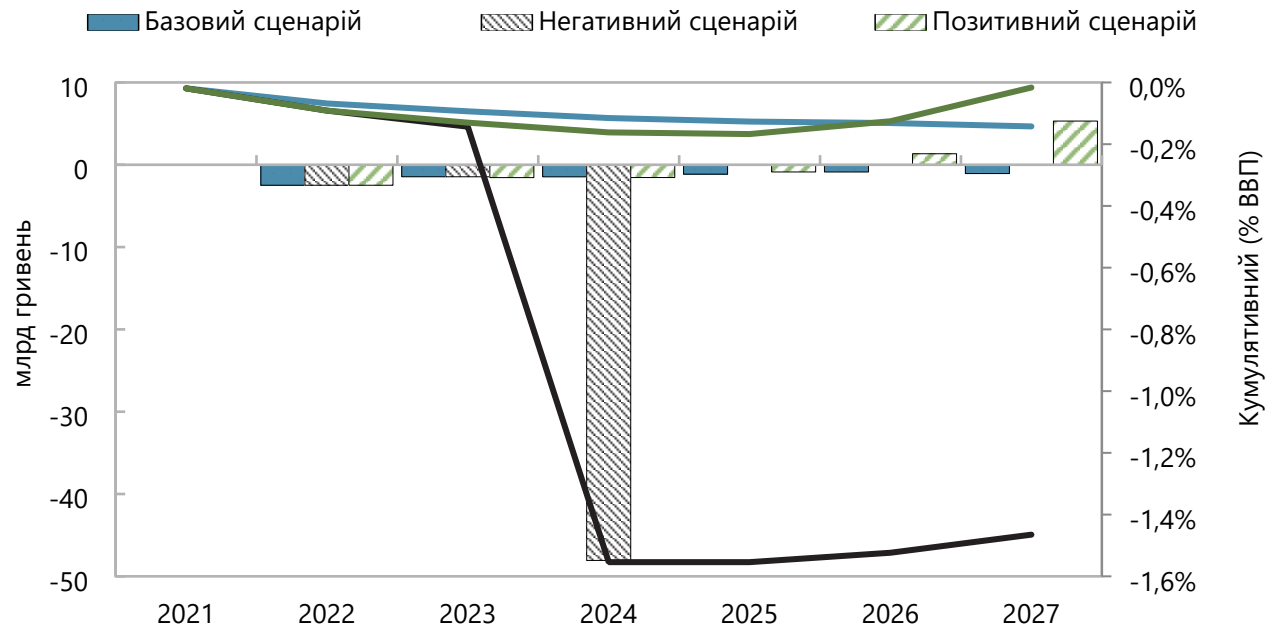

Джерело: розрахунки Мінфіну (відповідно до рекомендацій МВФ).

4. Вплив нової політики та структурних реформ на фіскальні ризики державних підприємств.

Реформа корпоративного управління

Верховною Радою України 15 липня 2021 року був прийнятий за основу законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є держава» (реєстр. № 5593-д), який серед іншого, розширює повноваження наглядових рад. На даний час законопроект готується до другого читання.

Відповідно до пункту 66 Меморандуму про економічну та фінансову політику від 19 червня 2023 року, укладеного між Україною та Міжнародним валютним фондом, до жовтня 2023 року законопроект має бути ухвалений.

Законопроектом пропонується звузити повноваження держави в особі Кабінету Міністрів України в частині реалізації дивідендної, бюджетної політики, а саме передбачається, що розмір дивідендів на державну частку визначатиметься загальними зборами (суб'єктом управління) за пропозицією наглядової ради (в даний час норматив встановлюється Урядом). При цьому мінімальний розмір нормативу відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, не фіксується на законодавчому рівні.

У законопроекті також встановлюються положення, які не в повній мірі надають можливість здійснення дієвих заходів контролю та вчасного реагування з боку держави як власника щодо управління активами державних компаній, що в свою чергу може негативно відобразитись на вартості таких активів та надходженнях до державного бюджету відповідних податків і платежів.

У зв'язку з чим, у разі прийняття цього законопроекту є значні фіскальні ризики в частині потенційних втрат надходжень до державного бюджету частини чистого прибутку та дивідендів на державну частку у 2024 році, які лише у 2024 році можуть скласти близько 60 млрд гривень.

Реформа корпоративного управління оператора газотранспортної системи України

Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про оптимізацію структури власності оператора газотранспортної системи України» (від 28.07.2023 № 3293-IX) (далі – закон), який спрямований на впровадження належної системи корпоративного

управління оператора газотранспортної системи України, а також забезпечення належного виконання Україною Меморандуму про взаєморозуміння від 16 січня 2023 року, укладеного між Україною та Європейським Союзом, та Меморандуму про економічну та фінансову політику від 24 березня 2023 року, укладеного між Україною та Міжнародним валютним фондом.

Закон передбачає запровадження удосконаленої моделі корпоративного управління оператора газотранспортної системи за процедурою, яка передбачає передачу частки ТОВ «Оператор ГТС України» в управління безпосередньо державі (в особі Міністерства енергетики України) шляхом приєднання АТ «Магістральні газопроводи України» (далі – АТ «МГУ») до ТОВ «Оператор ГТС України», а також призначення першої незалежної наглядової ради в ТОВ «Оператор ГТС України», яка буде відповідальна за призначення керівника та/або членів виконавчого органу ТОВ «Оператор ГТС України».

При цьому формування нового складу наглядової ради ТОВ «Оператор ГТС України» має здійснюватися у відповідності до вимог Закону України «Про управління об'єктами державної власності». Отже, більшість складу нової наглядової ради ТОВ «Оператор ГТС України» має складатися з незалежних членів, обраних на конкурсі. Якщо наглядова рада ТОВ «Оператор ГТС України» не буде обрана та призначена до 31.10.2023, повноваження наглядової ради будуть здійснювати акціонери (тобто Міністерство енергетики України).

Реалізація положень закону не потребуватиме додаткових витрат з державного бюджету. За попередніми оцінками, передача активів та зобов'язань АТ «МГУ» до ТОВ «Оператор ГТС України» не призведе до погіршення фінансового стану останнього.

Реформа державної підтримки виробників електроенергії із відновлювальних джерел енергії (ВДЕ)

Діючий на сьогодні механізм державної підтримки виробників електроенергії із відновлювальних джерел енергії (ВДЕ) передбачає викуп всього обсягу електроенергії, відпущеної такими виробниками, за аукціонною ціною на підставі договору купівлі-продажу електроенергії, при цьому рівень розрахунків з виробниками у 2022–2023 роках не є достатнім - 52-55%, тому на ринку «зеленої» електроенергії накопичився значний рівень заборгованості. Станом на 25.07.2023, за даними гарантованого покупця, заборгованість НЕК «Укренерго» становила 24,8 млрд гривень.

З метою удосконалення умов підтримки виробників електроенергії із відновлювальних джерел енергії 30 червня 2023 року прийнято Закон України № 3220-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та зеленої трансформації енергетичної системи України».

Законом, зокрема, запроваджено такий інструмент підтримки виробників ВДЕ, як механізм ринкової премії – система стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, за якою гарантований покупець виплачує суб'єктам господарювання, яким встановлено «зелений» тариф, та суб'єктам господарювання, які за результатами аукціону набули право на підтримку, різницю між розміром «зеленого» тарифу або аукціонної ціни з урахуванням надбавки до нього (неї) та розрахунковою ціною, визначеною у порядку, встановленому Законом України «Про ринок електричної енергії».

Закон також передбачає норму, що Кабінет Міністрів України має право передбачити у державному бюджеті видатки на фінансову підтримку учасників ринку електричної енергії, на яких покладено спеціальні обов'язки із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії (тобто «Укренерго»). У цьому разі тариф на послуги з передачі електричної енергії на відповідний рік встановлюється НКРЕКП з урахуванням отримання такої фінансової підтримки.

Враховуючи вищевказане, на показники державного бюджету у наступному бюджетному періоді можуть вплинути фіскальні ризики, пов'язані з діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки, основні з яких наведено у таблиці 22.

Таблиця 22. Джерела фіскальних ризиків, пов'язаних із діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки

Джерела фіскальних ризиків	Фіскальні ризики, які матеріалізувалися	Потенційні фіскальні ризики
Менші дивіденди або податкові надходження	▪ Нижчі доходи через втрату активів та трудових ресурсів, закриття, зниження виробництва та попиту, а також ПСО ▪ Зменшення надходжень за транзит газу від Газпрому ▪ Вищі витрати на енергоносії ▪ Вища вартість імпорту через нижчий обмінний курс національної валюти ▪ Вища вартість обслуговування кредитів, номінованих в іноземній валюті ▪ Зниження нормативу відрахування частини чистого прибутку та дивідендів до державного бюджету	▪Поступове відновлення виробництва та попиту після закінчення війни ▪Втрата доходу від транзиту газу, якщо угода з Газпромом не буде продовжена в грудні 2024 року ▪Зниження нормативу відрахування частини чистого прибутку та дивідендів до державного бюджету
Більші субсидії чи поточні трансферти	▪ Трансферти НАК «Нафтогаз України» ▪ Трансферти АТ «Укрзалізниця» ▪ Трансфери ДП «МА Бориспіль» ▪ виконання державою судових рішень, боржниками за якими є державні підприємства	▪Зобов'язання компенсувати Нафтогаз у разі продовження ПСО ▪Подальші трансфери можуть знадобитися збитковим державним підприємствам для забезпечення їх подальшої діяльності ▪Збільшення заборгованості та потенційні труднощі із забезпеченням фінансування можуть призвести до виконання Урядом судових рішень, боржниками за якими є державні підприємства
Більші капітальні трансферти	▪ Трансферти АТ «Укрзалізниця» на оновлення залізничної інфраструктури ▪ Трансферти для відновлення роботи пошкоджених (зруйнованих) об'єктів енергетичної інфраструктури	▪Трансферти можуть знадобитися для фінансування ремонту та заміни пошкодженої та зруйнованої інфраструктури ▪Трансферти для збільшення капітальних витрат для прискорення післявоєнного відновлення
Надання державних гарантій та звернення кредиторів про погашення гарантованого боргу	▪ Загальна сума гарантованого державою боргу державних підприємств станом на 30.06.2023 становила 205,3 млрд гривень ▪ Протягом 2022–2023 років надано нові гарантії, зокрема НАК «Нафтогаз України», ПрАТ «Укргідроенерго», НЕК Укренерго, АТ «Укрпошта» ▪ Надання коштів ДП «Укркосмос» з державного бюджету для уникнення прямих звернень на погашення гарантованого боргу. ▪ Виплати за гарантованим боргом ПАТ «Лисичанськвугілля», Державна іпотечна установа, АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація»	▪Збільшення довіри до гарантій для забезпечення запозичень державних підприємств ▪Збільшення заборгованості та труднощі із забезпеченням фінансування можуть призвести до невиконання державними підприємствами гарантованих кредитів ▪Подальші виплати за гарантованим боргом АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація»

Позики та подальше кредитування від Уряду		▪ДП можуть дедалі більше залежати від кредитування та позик від Уряду для фінансування діяльності ▪Скорочення виплат державних підприємств за обслуговування боргів внаслідок зростання заборгованості та потенційні труднощі із забезпеченням фінансування
Збільшення власного капіталу	▪ Поповнення статутного капіталу ПрАТ «Укрфінжитло»	▪Збільшення статутного капіталу можуть знадобитися для підтримки прийнятного левериджу та платоспроможності державних підприємств ▪Будь-яке знецінення активів державних підприємств призведе до погіршення їх фінансового стану, що вимагатиме від держави вливання капіталу ▪ Поповнення статутного капіталу ПрАТ «Укрфінжитло»

Наведений перелік фіскальних ризиків не є вичерпним та буде залежати від впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на діяльність таких суб'єктів господарювання.

Заходи для мінімізації фіскальних ризиків, пов'язаних із діяльністю державних підприємств

1. Закінчення бойових дій на території України.
2. Впровадження нових політик та ефективних реформ у сфері управління державною власністю.
3. Забезпечення прозорості та підзвітності державних підприємств (вільний доступ до достовірної та актуальної інформації про кожне підприємство).
4. Прозорий процес приватизації державних підприємств, які не доцільно залишати в державній власності, прискорення процесів реструктуризації та ліквідації непрацюючих державних підприємств.
5. Стратегічне планування діяльності та забезпечення результативного функціонування кожного підприємства.
6. Розробка та впровадження суб'єктами управління планів дій щодо особливо важливих для економіки державних підприємства з урахуванням нових викликів в їх діяльності.
7. Врегулювання питань заборгованості та підвищення рівня розрахункової дисципліни державних підприємств у відповідних сферах.
8. Забезпечення своєчасного перерахування державними підприємствами податкових та неподаткових надходжень до бюджету, своєчасних розрахунків за кредитами (у тому числі одержаних під державні гарантії).

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕВИКОНАННЯМ ПЛАНУ НАДХОДЖЕНЬ ВІД ПРИВАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА

Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» встановлено плановий показник надходження до державного бюджету коштів від приватизації державного майна на рівні 6,0 млрд гривень. Станом на 31.07.2023 фактично до загального фонду від приватизації державного майна (від продажу об'єктів малої приватизації) надійшло 2,1 млрд грн, що в 1,9 рази більше, ніж було заплановано на січень-липень поточного року, та становить 34,6% плану на рік.

При цьому Фондом державного майна (далі – Фонд) заплановано отримати значну суму надходжень від приватизації державного майна (4 млрд грн) у грудні 2023 року, що може бути

не виконано в повному обсязі враховуючи фактичний стан цих надходжень за сім місяців поточного року (2,1 млрд грн).

Наказом Фонду від 04.01.2022 № 1 (із змінами) затверджено переліки об'єктів малої приватизації, що підлягають приватизації, до яких станом на 01.07.2023 включено 1521 об'єкт.

Перелік об'єктів великої приватизації державної власності затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.01.2019 № 36-р (із змінами), до якого включено 16 об'єктів великої приватизації.

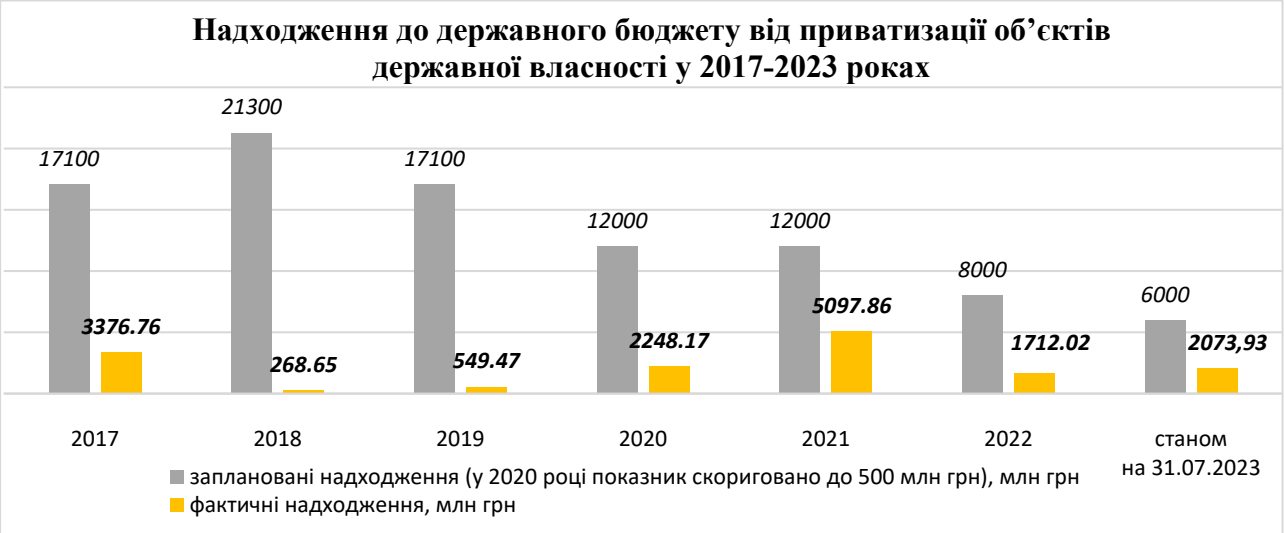

Джерело: дані Фонду державного майна України

За інформацією Фонду, протягом І півріччя 2023 року електронні аукціони з продажу об'єктів великої приватизації не оголошувалися, оскільки пунктом 7[4] розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» (далі – Закон) визначено, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, прийнятого Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», не застосовуються положення частини другої статті 26 Закону щодо визначення умов продажу об'єктів приватизації. В той же час статтею 19 Закону визначено, що об'єкти великої приватизації підлягають продажу на електронних аукціонах з умовами.

Для врегулювання законодавчих колізій щодо приватизації об'єктів великої приватизації, Верховною Радою України прийнято Закон України від 30.05.2023 № 3137-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації діяльності Фонду державного майна України, вдосконалення управління державним майном та підвищення ефективності санкційної політики», який набрав чинності 22.06.2023. Зазначеним законом розблоковано процес проведення приватизації об'єктів великої приватизації шляхом їх продажу на електронних аукціонах з умовами. Терміни підготовки об'єктів великої приватизації до аукціону становлять від 6 місяців.

Кабінетом Міністрів України були визначені радники для надання послуг з підготовки до приватизації та продажу, зокрема АТ «Об'єднана гірничо-хімічна компанія» та ПАТ «Одеський припортовий завод». Водночас, підготовлені радниками звіти охоплювали періоди за 2016–2020 роки та наразі є неактуальними і потребують повного оновлення.

Крім того, по ПАТ «Одеський припортовий завод» не вирішене питання щодо реструктуризації боргу, по АТ «Українські енергетичні машини» - є незавершеним процес приєднання АТ «Завод «Електроважмаш» до АТ «Українські енергетичні машини», невизначений строк передачі компанії до управління Фонду з метою подальшої приватизації.

На надходження коштів до державного бюджету від приватизації державного майна в 2023 та 2024 роках може вплинути, зокрема передбачений законодавством термін підготовки об'єктів великої приватизації до аукціону (від 6 місяців), не вирішення питання стосовно продовження роботи радників, обмеженість у здійсненні продажу об'єктів малої приватизації,

які розташовані на територіях, на яких ведуться активні бойові дії, відсутність попиту на об'єкти приватизації у зв'язку із погіршенням інвестиційного клімату у країні внаслідок вторгнення російської федерації та проведення бойових дій.

При цьому зазначаємо, що недоотримання надходжень від приватизації державного майна призведе до збільшення державних запозичень відповідно до положень статті 15 Бюджетного кодексу України, що в свою чергу призведе до збільшення обсягу державного боргу та видатків на його обслуговування.

Необхідною умовою забезпечення надходження коштів до державного бюджету від приватизації державного майна в 2024 році є:

- закінчення військових дій та початок відбудови України;
- проведення великої приватизації на засадах відкритості і прозорості з урахуванням оновленого законодавства
- забезпечення продажу більше 300 об'єктів малої приватизації;
- продовження реформи корпоративного управління державних підприємств;
- продовження співпраці з міжнародними партнерами для залучення інвестицій в Україну та реальні сектори української економіки.

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Внаслідок повномасштабного вторгнення та військової агресії російської федерації проти України процеси, пов'язані з підготовкою проектів, що здійснюються на умовах державно-приватного партнерства (далі – ДПП), тимчасово були призупинені на певних етапах підготовки та реалізації, що зумовило призупинення виконання деяких діючих договорів ДПП.

За інформацією Міністерства економіки України, за результатами аналізу отриманих щорічних звітів про виконання договорів, укладених в рамках ДПП, у тому числі концесійних договорів та за інформацією, наданою державними партнерами, у зв'язку з повномасштабним вторгненням та військовою агресією російської федерації проти України реалізація деяких договорів призупинена, зокрема:

- концесійний договір від 20.08.2020 між Міністерством інфраструктури України та ДП «Адміністрація морських портів України» і Кютерміналз Дабл Ю.ЕЛ.ЕЛ та ТОВ «Кютерміналз Ольвія» – у зв'язку зі збройною агресією проти України, закриттям Бузько-Дніпровсько-лиманського каналу для проходу суден та веденням бойових дій в безпосередній близькості від об'єкта концесії має місце настання форс-мажору, що вимагає від сторін договору вжиття цілої низки заходів направлених на управління ризиками;
- концесійний договір від 26.06.2020 між Міністерством інфраструктури України та ДП «Адміністрація морських портів України» і ТОВ «Рисоіл-Херсон» та ТОВ «Проєктна компанія «Рисоіл-Херсон» – у зв'язку зі збройною агресією проти України, закриттям річки Дніпро для проходу суден та окупацією території об'єкта концесії має місце настання форс-мажору, що вимагає від сторін договору вжиття цілої низки заходів направлених на управління ризиками;
- концесійний договір від 29.12.2006, укладений Херсонською обласною державною адміністрацією з ТОВ «Сивашенергопром» – об'єкт концесії розташований на тимчасово окупованій території, що призвело до фактичного зупинення інвестиційного проекту через надвисокі інвестиційні ризики. Наразі відсутня будь-яка інформація щодо незавершеного будівництва та реалізації договору концесіонером;
- концесійний договір від 10.10.2018, укладений Миколаївською міською радою Краматорського району Донецької області з ПАТ «Донбасенерго» – форс-мажорні обставини (обставини непереробної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору. Ці ризики є спільними для сторін.

Основними істотними ризиками здійснення державно-приватного партнерства у 2023 році залишаються форс-мажорні обставини та інші непередбачені події з високим рівнем впливу, що виникли внаслідок повномасштабного вторгнення та військової агресії російської федерації проти України.

Заходи, які необхідно здійснити для мінімізації можливого впливу ризиків, є перегляд сторонами положень договору ДПП (концесійного договору) у зв'язку з істотною зміною обставин, якими сторони керувалися при укладенні договорів.

З огляду на викладене, проведення оцінки фіскальних ризиків, пов'язаних з реалізацією проектів державно-приватного партнерства, та визначення їх впливу на показники державного бюджету, можливе лише після закінчення бойових дій та визволення територій Україні.

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ

У 2022 році кардинально змінилася структура видатків державного бюджету за функціональною класифікацією, зокрема, в умовах надзвичайних викликів, що постали під час війни, державний бюджет України було переорієнтовано на потреби оборони і безпеки та здійснення нагальних соціальних і гуманітарних витрат, спрямованих на забезпечення життєдіяльності населення та підтримку внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), а також на функціонування критичної інфраструктури.

Видатки на соціальне забезпечення вдалося зберегти на рівні, не нижчому, ніж у попередньому році, та навіть збільшити, незважаючи на пріоритетне спрямування бюджетних коштів на оборону і безпеку.

Зростання у 2022 році (на 86,7 млрд гривень, або на 25,6 відсотка порівняно з 2021 роком) видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення відбулося насамперед за рахунок спрямування з державного бюджету Пенсійному фонду України коштів на 15,8 відсотка більше, ніж у попередньому році (у 2022 році - 232,9 млрд гривень, у 2021 році - 201,2 млрд гривень). Для забезпечення своєчасної і в повному обсязі виплати пенсій цим фондом у 2022 році залучено позики за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку у сумі 161,6 млрд гривень, при цьому повернуто 191,4 млрд гривень (з урахуванням позик, залучених у попередніх роках). Як наслідок, відбулося суттєве скорочення заборгованості Пенсійного фонду України за позиками, наданими за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку, – у розмірі 29,8 млрд гривень. Таким чином, станом на 01.01.2023 залишилась непогашеною заборгованість за позиками на покриття тимчасових касових розривів Пенсійного фонду України у сумі 40,5 млрд грн, яка утворилась у період з 2007 по 2012 роки. Разом з тим відповідно до частини п'ятої статті 43 Бюджетного кодексу України надання таких позик має здійснюватися на умовах їх повернення до кінця поточного бюджетного періоду.

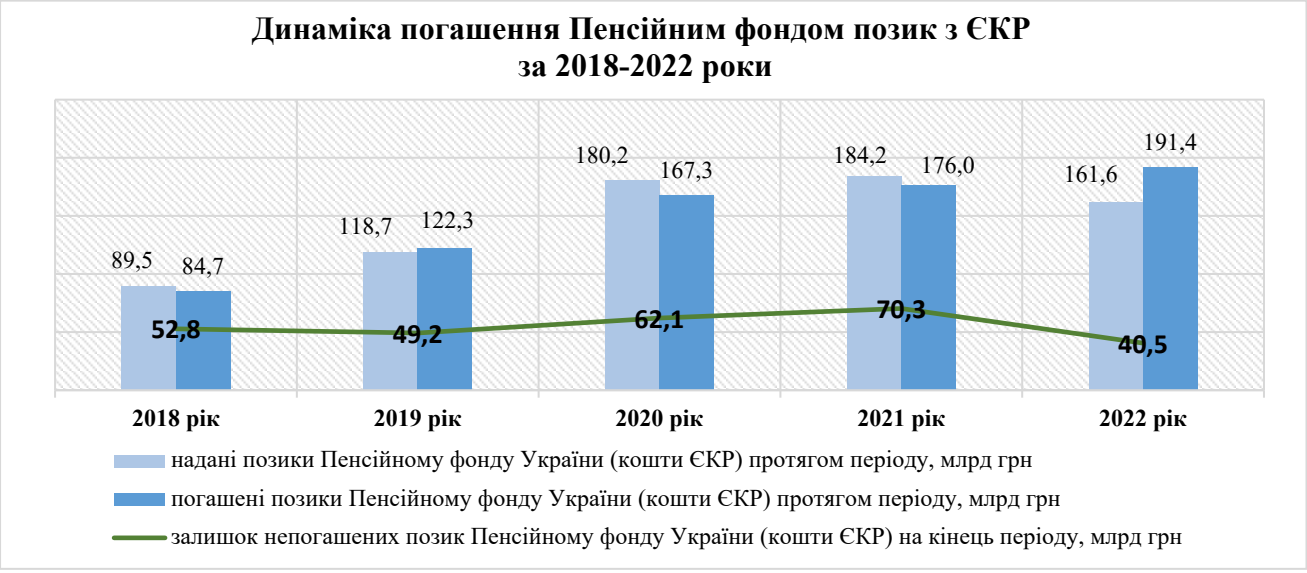

Джерело: дані Державної казначейської служби України.

Позитивна тенденція розпочата у 2022 році щодо зменшення зазначеної простроченої заборгованості зберігається, оскільки, за інформацією Міністерства соціальної політики України, у травні-червні 2023 року Пенсійним фондом України списано власних коштів на погашення простроченої заборгованості в сумі 12,6 млрд гривень.

Слід також зазначити, що у 2022 році порівняно з 2021 роком суттєво збільшено видатки для надання державної підтримки ВПО у зв'язку з величезним зростанням чисельності таких осіб в умовах збройної агресії, а саме: щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, до 53,5 млрд гривень (в 17,6 разів або на 50,4 млрд гривень), допомоги в рамках Програми «єПідтримка» до 32,1 млрд гривень (в 4 рази або на 24,1 млрд гривень). Поряд з цим, виділено з резервного фонду державного бюджету кошти: для компенсації витрат власникам жилих приміщень приватного житлового фонду, які безоплатно розміщували в цих приміщеннях внутрішньо переміщених осіб (використано 183,8 млн гривень), на надання роботодавцям компенсації витрат на оплату праці за кожну працевлаштовану особу з числа внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану (використано 199,8 млн гривень), для виплати Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття допомоги по безробіттю (використано 1259,2 млн гривень).

Станом на 14.08.2023 в Україні зареєстровано майже 5 млн громадян, які покинули своє місце проживання внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, після 24.02.2023 перемістилися 3,6 млн осіб і до 1 млн з них – вже перемістились повторно.

Водночас за сім місяців 2023 року з держбюджету на соціальні виплати вже спрямовано 265,6 млрд гривень. Із цих коштів 158,6 млрд грн направлено на пенсії та підтримку Пенсійного фонду, виплачено 23,7 млрд грн субсидій.

Разом з тим, за інформацією Міністерства соціальної політики України, у 2023 році виникли фіскальні ризики, пов'язані із невиконанням планових показників власних надходжень Пенсійного фонду внаслідок:

- зменшення чисельності найманих працівників, недосягнення запланованих темпів росту фонду оплати праці, зростання частки осіб з рівнем заробітної плати менше мінімального розміру у загальній чисельності найманих працівників;

- зниження рівня платоспроможності, в т. ч. підприємств, установ, організацій у частині сплати обов'язкових страхових платежів у зв'язку із зменшенням доходів, припиненням діяльності внаслідок військової агресії російської федерації, проведенням бойових дій та введенням воєнного стану на території України;

- зростання заборгованості зі сплати ЄСВ та з інших обов'язкових платежів до Пенсійного фонду (станом на 01.08.2023 загальна сума заборгованості з обов'язкових страхових платежів та зі сплати єдиного внеску склала 49,3 млрд грн, з яких 21,1 млрд грн - зі сплати єдиного внеску, та 28,2 млрд грн – з відшкодування пільгових пенсій);

- запровадження пільг зі сплати ЄСВ для фізичних осіб - підприємців (ФОП на загальній системі оподаткування та особи, які провадять незалежну професійну діяльність, і члени фермерського господарства) з 01.03.2022 року.

За даними Пенсійного фонду України, за січень-липень 2023 року до бюджету Пенсійного фонду України з усіх джерел фінансування надійшло 443,4 млрд грн, що на 118,9 млрд грн більше порівняно з відповідним періодом минулого року, з яких 270,5 млрд грн – власні доходи, 144,4 млрд грн – надходження з держбюджету на фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду України, 23,7 млрд грн - кошти на виплату пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у грошовій формі. Водночас показник надходжень частини ЄСВ від фонду оплати праці найманих працівників за сім місяців 2023 року виконано на 98,2 % (-2,56 млрд грн) до запланованих. При цьому очікувані недонадходження коштів до кінця 2023 року можуть становити 2,3 млрд гривень.

Джерело: дані Пенсійного фонду України.

Варто також зазначити, що протягом багатьох років бюджет Пенсійного фонду є дефіцитним. Дефіцит коштів покривається в тому числі за рахунок коштів Державного бюджету України. Так, бюджетом Пенсійного фонду України на 2023 рік (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.06.2023 № 631) передбачається покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду за рахунок коштів державного бюджету у сумі 17,3 млрд грн (фактичний показник 2022 року становить 29,9 млрд грн). Тому 2024 рік також очікується дефіцитним.

Також існує висока ймовірність зростання у 2023–2024 роках обсягу видатків на пенсійні виплати, пов'язані з:

- прийняттям судових рішень з питань пенсійного забезпечення (в тому числі Конституційного суду, Верховного суду та рішення по зразкових справах). За даними Пенсійного фонду України, станом на 01.08.2023 обліковується 414,3 тис. рішень суду, виданих або ухвалених після набрання чинності Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», на виконання яких за рахунок коштів державного бюджету належить виплатити 55,1 млрд гривень;
- ратифікацією Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина та Державою Ізраїль щодо пенсійного забезпечення. Обсяги додаткових видатків у 2023 році прогнозуються в сумах 2,2 млрд грн та 10,7 млрд грн відповідно;
- виходом росії з Угоди про гарантії прав громадян держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 року. Додаткові видатки для виплати пенсій пенсіонерам Автономної Республіки Крим та пенсіонерам з подвійним громадянством, за даними Міністерства соціальної політики, прогнозуються в сумі 50 млрд грн на рік.

Крім того, за інформацією Пенсійного фонду України, у сфері пенсійного забезпечення існує висока ймовірність зростання обсягу видатків на пенсійні виплати внаслідок прийняттям законодавчих актів без визначення ресурсів для їх фінансового забезпечення. Зокрема, вказане стосується виконання постанови Кабінету Міністрів України від 10.11.2021 № 1165 «Про затвердження Порядку виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), не виплачених за період до місяця відновлення їх виплати, внутрішньо переміщеним особам та особам, які відмовилися відповідно до пункту 1 частини першої статті 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи і зареєстрували місце проживання та

постійно проживають на контрольованій Україною території» (обсяг додаткових видатків може скласти 11,9 млрд грн).

Водночас Державний центр зайнятості поінформував про фіскальні ризики, що можуть виникнути у 2024–2026 роках у разі прийняття законодавчих змін, передбачених законопроектами «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття та у сфері реалізації державної політики зайнятості населення» (реєстр. № 8331 від 02.01.2023) та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо удосконалення управління у сфері реалізації державної політики зайнятості населення» (реєстр. № 8332 від 02.01.2023).

Зазначеними законопроектами передбачено здійснювати за рахунок коштів державного бюджету фінансування заходів зайнятості населення та активних програм зайнятості, а також діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, і виконання ним функцій, передбачених Законом України «Про зайнятість населення».

Відповідно до показників бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2023 № 85, видатки на фінансове забезпечення заходів сприяння зайнятості населення визначено у обсязі 14 млрд грн, а видатки на утримання Державної служби зайнятості – 3,06 млрд гривень.

Разом з тим Міністерство економіки України повідомило про наявні та потенційні фіскальні ризики у 2023–2024 роках, пов'язані із високим рівнем безробіття, що створюють додатковий тиск на фонди соціального страхування.

Так, відповідно до уточнених Міністерством економіки України основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2023–2026 роки станом на 29.06.2023 кількість зайнятих економічною діяльністю у 2023 та 2024 роках прогнозується у кількості 12,4 млн осіб та відповідно 13 млн осіб, рівень безробіття населення у 2023 та 2024 роках очікується на рівні 18,8 % та відповідно 13,4%.

Також у 2024 році можливі фіскальні ризики й за іншими соціальними напрямками, що пов'язані із систематичним зростанням кількості громадян, які були позбавлені свободи, зокрема військовополонених, заручників, збільшенням внаслідок воєнних дій кількості людей з інвалідністю (у тому числі з важкими формами), як серед мирних громадян, зокрема дітей, так і серед захисників України тощо.

Зокрема, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України повідомило, що середня кількість заяв, які розглядає Комісія з питань встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України за одне засідання у 2023 році складає: щодо осіб, які перебувають в полоні (щорічна державна грошова допомога) – 225; щодо осіб, звільнених з полону (одноразова державна грошова допомога) – 190. При цьому протягом року заплановано проведення 12 таких засідань. Таким чином, за рік Комісія може ймовірно прийняти 2706 рішень щодо осіб, які перебувають в полоні та 2286 рішень щодо осіб, звільнених з полону (обсяг додаткових видатків може скласти 769,8 млн гривень). Водночас неможливо передбачити кількість осіб, які будуть звільнені в рамках здійснення заходів з обміну полоненими та яка з них кількість звернеться до Мінреінтеграції з заявами.

Враховуючи вказане, для зменшення впливу на показники державного бюджету фіскальних ризиків, пов'язаних із соціальною сферою, є необхідним:

- продовження роботи з адаптації соціальної політики держави до нових реалій з метою захисту вразливих категорій населення;

- забезпечення ефективного функціонування існуючої системи соціальної підтримки населення;

- розроблення на середньострокову перспективу плану заходів зі зменшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду;

- погашення одержаних Пенсійним фондом позик, наданих з ЄКР на покриття тимчасових касових розривів, до кінця бюджетного періоду, в якому вказані позики було надано;

- недопущення нарощування заборгованості зі сплати ЄСВ та погашення наявного боргу;
- запровадження нових активних програм на ринку праці, грантових програм для запуску нового бізнесу з метою створення нових робочих місць, стимулювання розвитку інклюзивного ринку праці;
- посилення взаємодії з переселенцями за кордоном, створення програм для стимуляції повернення мігрантів, створення робочих місць та підвищення якості життя в Україні;
- продовження роботи щодо детінізації заробітної плати Державною податковою службою, Пенсійним фондом України та Державною службою України з питань праці з метою запобігання ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та збільшення чисельності найманих працівників;
- прийняття змін до законодавства у сфері соціального захисту лише у разі наявності ресурсів для їх фінансового забезпечення;
- здійснення відстеження стану розгляду справ і контролю механізму погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями судів;
- продовження реформи пенсійної системи з урахуванням довгострокових демографічних прогнозів та майбутнього навантаження пенсійних виплат на державні фінанси з дотриманням політики нашого співробітництва з міжнародними партнерами, зокрема з Міжнародним валютним фондом у частині забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи шляхом утримання від запровадження нових спеціальних або пільгових пенсій, нових дискреційних підвищень виплат; урахування середньострокових фіскальних та бюджетних наслідків будь яких поправок до законів та підзаконних актів, які тягнуть за собою підвищення пенсійних видатків та створення добре врегульованих і повністю профінансованих схем обов'язкових пенсійних накопичень, коли для цього будуть створені необхідні передумови після скасування воєнного стану та пом'якшені середньострокові фіскальні ризики.

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ СФЕРОЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Внаслідок збройної агресії з боку російської федерації проти України, складну та непрогнозовану ситуацію, а також те, що в умовах обмеженої офіційної статистики практично відсутня повна статистична інформація (у період дії воєнного стану на офіційних веб-сайтах Держстату та його територіальних органів призупинено оприлюднення статистичної інформації у зв'язку із набранням чинності Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни»), наразі складно оцінити всі ризики та можливі майбутні втрати державного бюджету, у тому числі в галузі сільського господарства та продовольства, оскільки ситуація змінюється щодня.

Повномасштабні військові дії російської федерації проти України створили нові надзвичайні виклики для країни у сфері сільського господарства та продовольчої безпеки держави.

Так, до початку військових дій, Україна входила до найбільших постачальників продовольства та сільськогосподарської продукції на світовий ринок. Протягом останніх п'яти років агропродовольча продукція забезпечувала до 45% загального експорту держави.

Руйнування російськими військовими сільськогосподарської інфраструктури, знищення виробничих потужностей та істотні пошкодження об'єктів інфраструктури сільськогосподарської, складської, транспортної, енергетичної, переробної промисловості, втрата Україною посівних площ спричинили, зокрема, значне зниження експортних можливостей України та, як наслідок, дефіцит продукції на світових ринках. Блокування морських портів України і торгівельної діяльності в акваторії Чорного та Азовського морів направлено на виснаження української економіки.

Війна докорінно змінила здобутки експортного потенціалу України. Збій стабільного постачання з України аграрної продукції вже призвів до стрімкого зростання світових цін на зерно та зменшення його ціни на внутрішньому ринку, а також до збільшення відповідних

залишків. Тому, на сьогодні важливо збільшити можливості експорту збіжжя з метою надходження валютної виручки в економіку України.

Крім того, в зоні ведення бойових дій відбулось фізичне знищення аграрних підприємств. Зростання вартості добрив, пального, енергетичних ресурсів, посівних матеріалів призвели до зростання вартості виробництва сільськогосподарської продукції та труднощів із фінансуванням роботи аграрного сектору. Разом з обмеженими властивостями реалізації продукції та обмеженим доступом до фінансових ресурсів це загрожує банкрутством аграрних підприємств.

Київська школа економіки у квітні поточного року оцінила прямі збитки, завдані агропромисловому комплексу України за рік повномасштабної війни у сумі 8,7 млрд дол., з яких:

- втрати виробників через знищення та пошкодження сільгосптехніки - 4,65 млрд дол. (пошкоджено або зруйновано 109,6 тис. од. сільгосптехніки);
- втрати від знищення та крадіжки виробленої продукції – 1,87 млрд дол. (зафіксовано понад 4 млн тонн знищеної та викраденої готової сільгосппродукції);
- втрати інфраструктури для зберігання виробленої сільськогосподарської продукції – 1,33 млрд дол. (сумарна місткість зруйнованих зерносховищ сягає 8,2 млн тонн виробленої продукції, а пошкоджених зерносховищ — 3,25 млн тонн потужностей для одночасного зберігання).

Також сільськогосподарські землі зазнали двох значних видів пошкоджень – мінне забруднення та пряме фізичне пошкодження. Сільськогосподарські угіддя як на прифронтовій, так і на окупованих (або раніше окупованих) територіях, мають високий ризик мінного забруднення. Крім мінних полів, місця, що постраждали від активних бойових дій, також забруднені нерозірваними боєприпасами, що створює смертельну загрозу для українських фермерів під час польових робіт. Як наслідок, усі сільськогосподарські угіддя, що знаходяться в зоні активних бойових дій або окуповані рф, потребують ретельного огляду, а деякі з цих територій потребують розмінування, щоб зробити землю знову придатною для землеробства.

Фізичні пошкодження родючого шару ґрунту (воронки від артилерійських обстрілів і ракетних ударів, пошкодження ґрунту гусеницями танків або іншої військової техніки) в районах активних військових дій, потребуватимуть подальшого відновлення земель, включаючи рекультивацію та вирівнювання поверхні.

Отже, ризики мінування, знищення техніки та пошкодження ґрунту вплинуть на українське сільськогосподарське виробництво в найближчі роки.

Крім того, такі виклики війни як затримка роботи «зернового коридору», запровадження обмежувальних заходів з боку країн сусідів на імпорт/транзит українських сільськогосподарських товарів, а також терористичний акт - руйнування Каховської ГЕС є відчутними для виробничої активності, у тому числі сільськогосподарських виробників. Зокрема, дефіцит водних ресурсів внаслідок руйнування ГЕС для фермерів та виробників може негативно позначитися на врожайності окремих культур у сільському господарстві та відповідно на виробництві окремих видів харчової промисловості.

За розрахунками Національної академії аграрних наук внаслідок руйнування Каховської ГЄС щорічні збитки (втрачена вигода) для сільськогосподарського виробництва становлять понад 7 млрд гривень.

Вищевказані події у галузях сільського господарства матимуть негативний вплив на бюджетні показники, в тому числі на обсяги надходжень податків та платежів до бюджету, зокрема, від сільгосптоваровиробників, які не зможуть самостійно впоратись з викликами та втратами, понесеними під час війни.

Тому, у 2024 та подальших періодах сільськогосподарські товаровиробники потребуватимуть значної підтримки як за рахунок залучення інвестицій у галузь агропромислового комплексу, так і з боку держави.

Для мінімізації фіскальних ризиків, пов’язаних із сферою сільського господарства та продовольчої безпеки держави, зокрема є необхідним:

- закінчення військових дій та початок відбудови України;
- забезпечення сільськогосподарським виробникам доступу до фінансування на вигідних для них умовах;
- розблокування морських портів України;
- обстеження та розмінування сільськогосподарських територій;
- поліпшення функціонування експортних шляхів;
- відновлення та підвищення пропускної спроможності ключових транспортних сполучень, а також реконструкція та диверсифікація логістики;
- відновлення зрошувальної інфраструктури;
- відновлення пошкоджених елеваторів і будівництво нових.

ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЛІКВІДАЦІЄЮ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО, ПРИРОДНОГО ТА ІНШОГО ХАРАКТЕРУ

За даними Державної служби з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), упродовж 2022 року органами та формуваннями ДСНС забезпечено оперативне реагування на 66 надзвичайних ситуацій (далі – НС), з них 33 НС техногенного характеру, 30 НС – природного, 2 НС – соціального та 1 НС воєнного характеру. Порівняно із середньостатистичними даними за попередні 10 років у 2022 році загальна кількість НС зменшилась майже на 50 %.

У 2022 році НС природного та техногенного характеру завдано збитків на суму понад 263,7 млн грн (дані без урахування наслідків НС державного рівня воєнного характеру).

Джерело: дані Державної служби України з надзвичайних ситуацій

У зв'язку з актом збройної агресії з боку рф, що відбувся 24.02.2022 та широкомасштабним вторгненням в Україну збройних сил рф, на підставі розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 179-р «Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану» введено в дію план цивільного захисту України на особливий період. За час дії воєнного стану у 2022 році підрозділами ДСНС:

- здійснено 75215 виїздів на ліквідацію наслідків обстрілів населених пунктів;
- врятовано близько 3800 осіб;
- ліквідовано понад 13600 пожеж;
- обстежено на наявність вибухонебезпечних предметів понад 77300 га територій;

- підвезено понад 7600 тон продуктів харчування та понад 45400 тон питної і технічної води;
- надано психологічну допомогу більше 194800 особам;
- евакуйовано більше 2300 тис. осіб.

Визначення шкоди та збитків завданих воєнною НС державного рівня здійснюватиметься відповідно до Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. Враховуючи глобальний характер зазначеної НС, збір інформації про її наслідки буде здійснюватися після завершення бойових дій та визволення територій України.

У І півріччі 2023 року найбільшу суму збитків завдано унаслідок НС державного рівня техногенного характеру, пов'язаної із підривом окупаційними військами рф греблі Каховської ГЕС, розмір яких є відчутним та може сягати мільярдів гривень.

Аналіз тенденцій виникнення НС в Україні у попередні роки свідчить, що у 2023 році можливе виникнення 105-135 НС, при цьому кількість НС природного характеру знаходитиметься в діапазоні 60-85 НС, а кількість НС техногенного характеру – в діапазоні 40-65 НС.

Розрахований прогноз основної тенденції показує, що у 2024 році можливе виникнення 91 – 121 НС. Песимістичний прогноз вказує, що можлива кількість НС може досягти у 2024 році – 185 НС.

Розподіл матеріальних втрат від НС знаходиться в дуже широкому діапазоні і не має кореляції з кількістю НС і більшість цих втрат припадає на надзвичайні ситуації природного характеру. Аналіз усереднених статистичних даних щодо розміру прямих матеріальних збитків свідчить про тенденцію збільшення завданих однією НС збитків від 9,3 млн грн до 25,3 млн гривень.

З метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій ДСНС спільно із центральними і місцевими органами виконавчої влади здійснює прогнозування імовірності виникнення НС; забезпечує в межах повноважень проведення навчань і тренувань з питань цивільного захисту; залучення гуманітарної та міжнародної допомоги тощо.